

SELEŠŤANY

Dejiny obce v údolí Ipl'a

Marek Hodási
2026

I. Úvod, poloha a najstaršie dejiny Selešťian

Selešťany v krajine dolného Poiplia

Selešťany patria medzi malé vidiecke sídla dolného Poiplia, ktorých dejiny sa nevytvárali v centrách vysokej politiky, ale v pomalom rytme krajiny, pôdy, rieky a každodennej práce. Ich historický význam nespočíva v tom, že by boli sídlom veľkého panstva, vojenskou pevnosťou alebo správnym strediskom. Ich hodnota je iná a, paradoxne, trvácnejšia: predstavujú príklad dlhodobej kontinuity osídlenia malej pohraničnej obce, ktorá sa po stáročia udržiavala v priestore medzi Ipl'om, vinohradníckymi svahmi a roľníckou krajinou Hontu a Novohradu. Tento charakter obce vystupuje aj v novších spracovaniach dejín Selešťian, ktoré ju chápu ako súčasť širšieho historického organizmu Poiplia, nie ako izolovaný bod bez vzťahov k okoliu.

Pri písaní dejín Selešťian je potrebné začať nie samotnou obcou, ale krajinou. Malé sídla podobného typu totiž spravidla nevznikli ako jednorazový zakladateľský čin, ale ako výsledok dlhšieho vývoja, v ktorom sa spájali prírodné predpoklady, poloha pri komunikačných trasách, dostupnosť vody a možnosti poľnohospodárskeho využitia územia. Práve preto nemožno dejiny Selešťian oddeľovať od doliny rieky Ipeľ, od Ipeľskej kotliny ani od historického priestoru Hontu a Novohradu. Tento metodický prístup potvrdzuje aj pramenná základňa, na ktorej možno dejiny obce stavať: stredoveké listiny, urbárske súpisy, archívne dokumenty, regionálne historické práce, miestne kroniky a pamätnícke svedectvá. Osobitne dôležitými prácami sú pri najstarších dejinách obce publikácia Tomáša Sitára *Osídlenie novohradskej stolice v stredoveku* a pri symbolike obce práca Jozefa Nováka *Pečate miest a obcí na Slovensku II*.

Poloha obce a jej geografické vzťahy

Selešťany ležia vo východnej časti Ipeľskej kotliny, v doline potoka Krtíš, na pravom brehu rieky Ipeľ, približne dva kilometre od Záhoriec, ktorých sú dnes administratívnu súčasťou. V širšom geografickom rámci sa nachádzajú v južnej časti dnešného okresu Veľký Krtíš, v priestore, kde sa historicky stretávajú regióny Hont a Novohrad. Zo západu susedia so Slovenskými Ďarmotami, z východu s Vrbovkou, zo severovýchodu so Želovcami a z juhu s územím dnešného Maďarska, najmä s priestorom Balážskych Ďarmôt a Patvarca. Takáto

poloha nebola v dejinách neutrálna. Naopak, už od najstarších čias vkladala Selešťany do priestoru intenzívnych hospodárskych, sídelných a neskôr aj politicko-vojenských väzieb.

Rieka Ipel' predstavovala pre obec zásadný krajinotvorný a historický faktor. V minulosti nebola iba vodným tokom, ale prirodzenou osou osídlenia, zdrojom vody, rybolovu, naplavených pôd i energie pre hospodárske zariadenia. Zároveň však bola aj živlom, ktorý pravidelne vstupoval do života obyvateľstva záplavami a menil podobu okolitej krajiny. V staršom období mal tok Ipľa prirodzene meandrujúci charakter, vytváral mokrade, nivy, lužné porasty a záplavové územia. To na jednej strane komplikovalo stabilné hospodárenie, no na druhej poskytovalo mimoriadne priaznivé podmienky pre poľnohospodárstvo. Úrodné nivné a sprašové pôdy v okolí Selešťian boli vhodné najmä na pestovanie obilia, strukovín, ovocia a viniča, čo neskôr zásadne určovalo hospodársky profil obce.

Aj širší reliéf krajiny bol pre vznik a trvanie sídla priaznivý. Mierne zvlnený terén Ipel'skej kotliny, prechod medzi nížinnými časťami Poiplia a pahorkatinami Novohradu, umožňoval kombináciu poľnohospodárstva, pasienkarstva a vinohradníctva. Nie náhodou sa v okolí Selešťian vyprofilovali lokality, ktoré zostali významné po celé stáročia: riečna niva Ipľa, svahy Starého vrchu, poľnohospodárske plochy v zázemí obce a osobitné prírodné územia, akým je Selešťianska stráň. Hoci tieto krajinné prvky nadobudli pomenovanie a špecifickú funkciu v rôznych obdobiach, ich prírodný základ je omnoho starší než samotná obec v listinných prameňoch.

Krajina ako predpoklad osídlenia

Stredné Poiplie patrilo už v praveku k oblastiam s priaznivými prírodnými podmienkami pre osídlenie. To nie je fráza, ale dôležitý historický fakt. Úrodné pôdy, dostupnosť povrchovej vody, mierne podnebie a prirodzené komunikačné spojenie medzi severnejšími usernameami dnešného Slovenska a nížinnými priestormi severného Maďarska vytvárali z doliny Ipľa prostredie vhodné pre dlhodobé osídlenie. Kto chcel žiť z pôdy, vody a pohybu krajinou, ten tu mal dobré podmienky. A to je presne dôvod, prečo dejiny Selešťian nezačínajú až v stredoveku, ale hlboko v praveku.

Z novších textov a podkladov k dejinám obce vyplýva, že širšie okolie Selešťian bolo osídlené už v paleolite. Uvádzajú sa nálezy kamenných nástrojov, pazúrikových čepelí a obsidiánu, ktoré dokladajú prítomnosť lovcov a zberačov využívajúcich riečne terasy Ipľa ako zdroj vody, potravy a surovín. Tieto najstaršie stopy neznamenujú existenciu obce v dnešnom zmysle slova, ale potvrdzujú, že krajina pri Selešťanoch bola pre človeka atraktívna už v období, keď sa osídlenie viazalo najmä na prirodzené zdroje a sezónne presuny.

V mladších obdobiach praveku sa charakter osídlenia menil a stabilizoval. V širšom regióne sú doložené nálezy z doby bronzovej, spojené s ľuďmi popolnicových polí, predovšetkým s lužickou kultúrou, ktorá už predstavuje výraznejšie roľnícke a sídliskové zázemie. Neskôr nasledujú nálezy z halštatského a laténskeho obdobia, čo znamená, že územie dnešných Selešťian patrilo do priestoru s dlhodobým kultúrnym a hospodárskym významom aj v protohistorickej dobe. Práve Sitárova práca je v tomto bode mimoriadne dôležitá, pretože pri hesle Selešťany uvádza, že v polohe sídla sú doložené nálezy z doby halštatskej a rímskej, črepy zo sídliska 9. až 10. storočia, a navyše aj stopy po osídlení z dôb kamennej, bronzovej,

laténskej aj stredovekej. To je pre obec zásadný údaj: nie izolovaný nález, ale reťaz stôp, ktoré svedčia o mimoriadne dlhej časovej hĺbke osídlenia.

Od praveku k ranému stredoveku

Priamo zo seleštianskeho chotára sú podľa zhromaždených podkladov doložené nálezy z halštatskej a rímskej doby. To znamená, že priestor dnešnej obce nebol okrajovou perifériou, ale súčasťou širšej sídelnej a komunikačnej siete. Už v rímskom období viedli cez Poiplie obchodné trasy spájajúce oblasti dnešného západného Slovenska a Panónie s vnútrozemím a rudnými oblasťami stredného Slovenska. Nemožno tvrdiť, že Seleštany boli v tom čase obchodným centrom; to by bolo prehnané. Možno však oprávnene povedať, že sa nachádzali v priestore, ktorým sa pohybovali ľudia, tovary a kultúrne vplyvy. To je pre vznik budúceho sídla podstatné. Obec nevyrastá vo vzduchoprázdne, ale na mieste, ktoré si krajina sama „vybrala“ dávno predtým, než dostalo meno.

Osobitne významný je údaj o sídlisku z 9. až 10. storočia. Tento fakt posúva dejiny lokality do raného stredoveku a naznačuje, že priestor dnešných Seleštian bol využívaný aj v čase, keď sa menili politické a etnické pomery v Karpatskej kotline. Hoci o samotnej obci v tomto období neexistujú priame písomné správy, archeologická stopa ukazuje, že krajina nebola prázdna. Naopak, bola súčasťou širšieho sídelného systému, ktorý neskôr prešiel do rámca uhorského stredoveku. Z tohto hľadiska sú Seleštany staršie než ich listinná zmienka. To je dôležité tvrdenie, ale treba ho formulovať presne: staršie je **osídlenie lokality**, nie spoľahlivo doložená písomná existencia obce ako administratívne identifikovateľného sídla.

Seleštany medzi tradíciou a dôkazom

Pri najstarších písomných správach o obci je potrebné rozlišovať medzi tradične uvádzaným údajom a spoľahlivo doloženým stavom. V staršej regionálnej literatúre a miestnych textoch sa ako prvá písomná zmienka o Selešťanoch tradične uvádza rok **1250**. Tento údaj je v miestnej historiografii prítomný a nemožno ho ignorovať. Zároveň však platí, že podľa novšieho kritického spracovania Tomáša Sitára je **prvá spoľahlivo doložená písomná zmienka** o Selešťanoch až z roku **1466**, keď sa obec uvádza pod názvom **Zelesthyen**. Toto rozlíšenie je pre serióznu monografiu zásadné. Ak by sa bez výhrady opakoval rok 1250 ako pevný fakt, text by stál na slabšom základe, než si obec zaslúži. Správna formulácia preto musí byť presná: rok 1250 možno uviesť ako tradične uvádzaný údaj, ale rok 1466 treba považovať za prvú archiválne spoľahlivo doloženú zmienku.

Sitárova publikácia uvádza aj ďalšie historické podoby názvu obce: **1512 – Zelezthyen**, **1516 – Zelestyen**, **1549 – Szelecsen**. V neskorších obdobiach sa ustálili aj podoby **Erdeu Zelestyen** a **Erdőszelestény**. Tieto jazykové varianty nevytvádzajú len o pravopisnej nestálosti minulosti, ale aj o skutočnosti, že obec bola zapísaná v administratívnom prostredí uhorského štátu, v ktorom sa používali latinské a maďarské kancelárske formy. Maďarská podoba **Erdőszelestény**, obsahujúca slovo *erdő* – les, pravdepodobne odráža starší lesnatý charakter krajiny. Slovenské pomenovanie Seleštany sa začalo definitívnejšie ustáľovať až v novšom období, najmä po vzniku Československa v roku 1918.

Hont, Novohrad a miesto obce v širšom priestore

Pri výklade najstarších dejín Selešťan nemožno obísť otázku ich regionálnej príslušnosti. Obec sa nachádza v priestore, kde sa historicky stretávali Hont a Novohrad. Novšie texty správne upozorňujú, že Selešťany treba chápať v kontexte oboch historických regiónov: z hľadiska krajiny a širších väzieb ide o priestor Poiplia, z hľadiska administratívnych a listinných súvislostí o priestor Hontianskej stolice, pričom susedstvo novohradských lokalít zostávalo neustále živé. Práve táto poloha „na rozhraní“ vysvetľuje, prečo sa dejiny obce vždy odohrávali v kontakte s viacerými centrami – nie s jediným. V hospodárskom a komunikačnom zmysle patrili Selešťany do doliny Ipl'a; v politickom a správnom zmysle sa ich vývoj odohrával v rámci uhorského stoličného systému.

Takéto postavenie bolo pre malé sídla zároveň výhodou aj slabinou. Výhodou, lebo obec nebola odrezaná od väčších trás a sídel. Slabinou, lebo v obdobiach nepokoja, vojen a preskupovania moci sa podobné pohraničné priestory stávali zraniteľnými. Už najstaršie dejiny Selešťan teda naznačujú to, čo bude pre ich ďalší vývoj typické: obec žila z priazne krajiny, no zároveň bola vystavená tlakom dejín, ktoré sa nad krajinou prelievali zvonka.

Najstarší hospodársky profil lokality

Hoci o najstaršom stredovekom hospodárstve Selešťan nemožno hovoriť s úplnou konkrétnosťou, kombinácia prírodných podmienok a neskorších historických dokladov dovoľuje formulovať obhájitelný záver: základom života na tomto území bolo od začiatku **poľnohospodárstvo**. Úrodné pôdy v nive Ipl'a a na miernych svahoch umožňovali pestovanie obilnín a strukovín, zatiaľ čo lúky a pasienky vytvárali predpoklad na chov hospodárskych zvierat. Už samotná poloha obce ukazuje, že tu nevznikalo remeselnícke alebo obchodné sídlo mestského typu, ale roľnícka osada s dlhodobým vzťahom k pôde. Novšie texty o dejinách obce opakovane zdôrazňujú, že poľnohospodárstvo tvorilo po stáročia základ hospodárstva Selešťan a že vinohradníctvo sa stalo významnou súčasťou miestneho hospodárskeho profilu. Hoci jeho plný rozvoj patrí až do neskorších období, predpoklady preň vznikali už vďaka samotnej krajine.

Sem patrí aj motív Starého vrchu. Bolo by chybou vkladať do tejto kapitoly podrobný výklad o Chateau Selešťany či novodobom obnovení vinohradov, pretože to patrí do moderných dejín. Ale už teraz treba povedať, že Starý vrch nie je náhodná lokalita. Jeho južné až juhozápadné orientované svahy predstavovali prirodzený priestor pre vinohradníctvo a neskoršia tradícia nie je novotvarom, ale pokračovaním staršieho krajinno-hospodárskeho využitia. Teda aj keď táto kapitola ostáva v rovine najstarších dejín, už tu vidíme zárodoky toho, čo sa neskôr stane jedným z identifikačných znakov obce: spojenia pôdy, viniča a krajiny.

Pramene, na ktorých možno stavať

Pri I. kapitole je potrebné otvorene pomenovať aj kvalitu prameňov. Dejiny Selešťan neboli doposiaľ spracované ako samostatná ustálená vedecká monografia s jednotnou kritickou aparátovou základňou; informácie o obci sa nachádzajú rozptýlene v regionálnych

historických prácach, archívnych dokumentoch, urbároch, súpisoch, vlastivedných publikáciách a v novších lokálnych textoch. To je slabina aj výhoda zároveň. Slabina, pretože nie všetky tradované údaje majú rovnakú dôkaznú váhu. Výhoda, pretože práve kombinácia listinných správ, archeologických údajov, kronikárskych poznámok a pamätníckych svedectiev umožňuje vytvoriť plastickejší obraz obce, než aký by poskytol jediný typ prameňa. Preto je správne, ak táto monografia stojí na kombinácii Sitára, Nováka, regionálnych archívnych materiálov, obecnej kroniky a tvojich zhromaždených miestnych podkladov.

Z pohľadu metodiky teda platí jednoduché pravidlo: tam, kde je k dispozícii **pevný dôkaz**, musí mať prednosť pred tradíciou. Tam, kde je len miestna tradícia alebo neskorší sekundárny údaj, treba ho uviesť opatrne a jasne označiť. Presne preto je v tejto kapitole kľúčové odlišenie medzi tradičným rokom 1250 a spoľahlivou zmienkou 1466. Toto nie je akademická drobnosť; práve na takýchto miestach sa rozhoduje, či bude monografia kronikou spomienok, alebo obhájitelným historickým textom.

Záver kapitoly

Najstaršie dejiny Selešťan ukazujú, že skôr než boli obcou v listinách, boli miestom v krajine. Miestom, ktoré si človek vyberal opakovane: v praveku, v protohistorickom období, v rímskej dobe aj v ranom stredoveku. Archeologické nálezy z doby kamennej, bronzovej, halštatskej, laténskej a rímskej, ako aj stopa sídliska z 9. až 10. storočia svedčia o dlhodobej kontinuitě osídlenia. Listiny potom ukazujú ďalší krok: prechod od lokality k pomenovanému sídlu. Týmto momentom vstupujú Selešťany do historického svetla neskorého stredoveku. Prvá tradične uvádzaná zmienka patrí roku 1250, no prvá spoľahlivo doložená listinná správa pochádza až z roku 1466, keď sa obec uvádza ako **Zelesthyen**.

Táto kapitola preto neprináša dejiny veľkých udalostí, ale niečo dôležitejšie: základný rámec, bez ktorého by boli ďalšie kapitoly neukotvené. Ukazuje, prečo Selešťany vznikli práve tu, prečo sa udržali práve tu a prečo ich dejiny nemožno písať bez Ipľa, bez Poiplia, bez Hontu a Novohradu. A tiež ukazuje hranicu medzi tým, čo o najstaršom období vieme, a tým, čo si ešte len vyžaduje opatrnosť. To je dobrý začiatok monografie. Nie efektný, ale pevný.

II. Selešťany v stredoveku a na prahu novoveku

Od krajiny k pomenovanému sídlu

Ak prvá kapitola ukázala, že priestor dnešných Selešťan bol osídlený dávno predtým, než sa dostal do písomných prameňov, táto časť musí ukázať ďalší rozhodujúci krok: **premenu osídlenej lokality na historicky doložené sídlo**. A tu je potrebné hneď na začiatku držať pevnú líniu medzi tradíciou a dôkazom.

V regionálnom povedomí aj v starších textoch sa ako prvá písomná správa o Selešťanoch tradične uvádza **rok 1250**. Tento údaj sa objavuje aj v novších pracovných textoch o obci a v

staršej vlastivednej literatúre, pričom sa opiera o dlhodobo tradovaný obraz starobylosti sídla. Zároveň však novší kritickejší výskum upozorňuje, že táto zmienka zatiaľ nebola jednoznačne archiválne doložená a neuvádza ju ani Marsinov diplomatár. Preto ju v serióznej monografii nemožno predkladať ako pevný, nepochybný historický fakt. Správna formulácia preto musí znieť takto: **rok 1250 je tradične uvádzaným údajom o najstaršej zmienke, avšak prvá spoľahlivo doložená písomná zmienka o Selešťanoch pochádza až z roku 1466.** Túto zásadnú korekciu prináša práve práca Tomáša Sitára, ktorá má pre najstaršie dejiny obce kľúčový význam.

Práve tu sa láme kvalita historického textu. Obec si nezaslúži opakovanie pekne znejúcich, ale neistých tvrdení. Zaslúži si presnosť. A presnosť hovorí, že hoci je lokalita Selešťan nepochybne staršia, **historické dejiny obce ako písomne doloženého sídla sa začínajú rokom 1466.**

Prvá spoľahlivá zmienka z roku 1466

Podľa Sitárovho spracovania sa Selešťany po prvý raz spoľahlivo spomínajú v roku **1466**, a to v podobe názvu **Zelesthyen**. Obec sa vtedy uvádza ako sídlo v **Hontianskej stolici** a zároveň ako predmet majetkového sporu medzi pánmi z **Krtíša** a **Jurajom de Zylas**. Tento údaj je mimoriadne dôležitý z viacerých dôvodov. Po prvé, potvrdzuje, že Selešťany už v druhej polovici 15. storočia existovali ako identifikovateľné sídlo v administratívnej štruktúre Uhorska. Po druhé, ukazuje, že obec nebola mimo feudálnych vlastníckych vzťahov, ale naopak, bola ich súčasťou. A po tretie, zaraďuje Selešťany pevne do rámca Hontianskej stolice, čo je dôležité pri ich historickom vymedzení.

Takéto spory o majetky neboli v stredovekom Uhorsku ničím výnimočným. Naopak, boli bežnou súčasťou fungovania feudálneho sveta. Vlastníctvo dedín, polí, vinogradov, pasienkov i poddanských usadlostí sa často menilo v dôsledku sobášov, dedičstva, záložných operácií, výmeny majetkov alebo mocenských zmien medzi šľachtickými rodmi. Malá obec ako Selešťany nebola subjektom, ktorý by o svojom postavení rozhodoval sám. O jej osude rozhodovali tí, ktorí vlastnili pôdu a mali právnu i hospodársku moc. To je jedna zo základných skutočností, ktorú treba pri stredovekých dejinách obce stále držať pred očami: **dejiny dediny sú zároveň dejinami vlastníckych vzťahov k pôde.**

Historické názvy obce a čo o nej prezrádzajú

Sitár uvádza pri Selešťanoch tieto najstaršie doložené podoby názvu: **1466 – Zelesthyen, 1512 – Zelezthyen, 1516 – Zelestyen, 1549 – Szelecsen**. V neskorších obdobiach sa objavujú aj formy **Erdeu Zelestyen** a **Erdőszelestény**. Tieto názvy nie sú iba filologickou zaujímavosťou. Vypovedajú o tom, ako obec vstupovala do kancelárskeho sveta uhorského štátu, kde sa názvy zapisovali podľa jazykovej praxe doby, podľa zvukovej podoby miestneho názvu a podľa pravopisných zvyklostí jednotlivých pisárov. Preto sa podoba mena mení, ale identita sídla zostáva.

Osobitnú pozornosť si zasluhuje novoveká forma **Erdőszelestény**. Maďarské slovo *erdő* znamená les a jeho prítomnosť v názve pravdepodobne odkazuje na starší prírodný charakter krajiny. To dobre zapadá aj do ostatných poznatkov o území obce, ktoré

naznačujú, že v minulosti bola krajina členitejšia, s väčším podielom lesných porastov a hospodársky využívaných okrajov lesa. Táto jazyková stopa teda nie je len administratívnym detailom, ale nepriamo svedčí aj o historickej podobe krajiny, v ktorej sa sídlo formovalo. Slovenský názov **Selešťany** sa definitívnejšie ustálil až v novšom období, najmä po roku 1918, keď sa slovenské názvoslovie stalo oficiálnou súčasťou štátnej správy.

Selešťany v sídelnom systéme Hontianskej stolice

Stredoveké Selešťany nemožno vnímať ako izolovanú jednotku. Patrili do hustej siete menších poľnohospodárskych sídiel Hontianskej stolice, ktoré vytvárali hospodársky základ regiónu. Hontianska stolica patrila medzi najstaršie správne jednotky uhorského štátu a jej územie sa rozprestieralo na oboch stranách Ipľa. Správnym centrom bol pôvodne hrad Hont, neskôr sa administratívna správa presunula do Šiah. Pre malé obce to znamenalo, že boli súčasťou väčšieho právneho, daňového a hospodárskeho celku, aj keď ich každodenný život ostával zviazaný s miestnou krajinou.

Selešťany vznikli pravdepodobne ako menšie roľnícke sídlo v rámci tohto systému. Presný dátum ich založenia nepoznáme, čo je pre dedinské sídla stredovekého Uhorska úplne bežné. Dediny nevznikali ako jednorazový akt s pamätnou listinou, ale vyrastali postupne z hospodárskeho využívania pôdy, z kolonizačných procesov a z rozširovania sídelnej siete v priaznivých poľnohospodárskych oblastiach. Keď sa napokon dostali do písomností, bolo to zvyčajne nie preto, že „vznikli“, ale preto, že sa stali predmetom sporu, prevodu, súpisu alebo daňového záznamu. Presne to je aj prípad Selešťan.

Feudálne pomery a každodennosť stredovekej dediny

Tak ako väčšina dedín v Uhorsku, aj Selešťany patrili do zemepanského systému. Pôda bola majetkom šľachty, prípadne cirkevných inštitúcií, a obyvatelia na nej hospodárili ako poddaní. Poddanská usadlosť pozostávala z obytného domu, hospodárskych budov a z poľnohospodárskej pôdy, ktorá zabezpečovala základnú obživu rodiny. Povinnosti poddaných voči zemepánovi boli mnohostranné: patrili sem naturálne dávky z produkcie, robotné povinnosti na panskom hospodárstve a rôzne dane a poplatky. Hospodárska logika sveta bola jednoduchá a tvrdá: dedina živila nielen seba, ale aj vrchnosť.

Základom hospodárstva bolo poľnohospodárstvo. V Selešťanoch sa, podobne ako v iných dedinách regiónu, pestovali najmä **pšenica, jačmeň, ovos a strukoviny**. Dôležitú úlohu mal aj chov hospodárskych zvierat – hovädzieho dobytku, oviec a ošípaných. Okolitá krajina poskytovala pasienky a lesné plochy, ktoré sa využívali na pasenie a získavanie dreva. Blízkosť Ipľa bola pre obec hospodárskou výhodou, keďže naplavené pôdy v jej okolí patrili medzi najúrodnejšie v regióne. Toto všetko spolu vytvára obraz malej roľníckej obce, ktorej život sa riadil poľným kalendárom, cirkevnými sviatkami a povinnosťami voči vrchnosti.

Vinohradníctvo ako dlhodobá línia vývoja

Pri stredovekých a ranonovovekých Selešťanoch nemožno obísť vinohradníctvo, hoci jeho plne doložený a symbolicky silný rozvoj patrí najmä novoveku a 19. storočiu. Už samotná

krajina však ukazuje, že vinohradníctvo nebolo neskorším cudzím prvkom, ale prirodzenou hospodárskou možnosťou. Svahy Starého vrchu poskytovali vhodnú polohu na pestovanie viniča a miestna tradícia sa neskôr stala natoľko silnou, že sa vinohradnícka symbolika dostala až do obecnej pečate z roku 1852. To znamená, že korene tejto hospodárskej orientácie treba hľadať hlbšie. Nie je opatrné tvrdiť viac, než pramene dovoľujú, ale je úplne oprávnené povedať, že **vinohradníctvo bolo organickou súčasťou dlhodobého hospodárskeho vývoja Seleštan.**

Majetkové záznamy rokov 1512 a 1516

Po zmienke z roku 1466 nasledujú ďalšie dôležité údaje z prvej polovice 16. storočia. V roku **1512** dal **Benedikt z Alagu** svoju časť tunajšieho majetku v Hontianskej stolici do zálohy pánom z Kolár. Do roku **1516** však dlh splatil, a preto majetok spolu s bratom výmenou prenechal **Ondrejovi Orbonazovi zo Szügyu**. Ten si dal držbu o rok neskôr potvrdiť štatúciou. Tieto údaje sú nesmierne cenné, pretože nám umožňujú nahliadnuť do konkrétneho pohybu majetku, a tým aj do reálneho fungovania feudálneho systému, v ktorom Seleštany existovali. Nejde tu ešte o „dejiny obyvateľov“ v modernom zmysle slova, ale o dejiny vlastníckych práv, ktoré zásadne určovali, kto vyberal dávky, komu obec patrila a v akom právnom rámci fungovala.

Takéto záložné a výmenné operácie boli v neskorom stredoveku a ranom novoveku bežné. Šľachtici potrebovali hotovosť, uzatvárali spojenectvá, vyrovnávali dlhy a preusporadúvali svoje majetky. Dediny pritom nevystupovali ako pasívna kulisa, ale ako jadro hodnoty – ako zdroj pôdy, dávok a práce. V preklade do dnešného jazyka: ak sa hýbal majetok, hýbal sa aj život obce, hoci dedinčania o tom rozhodovali len minimálne.

Seleštany a veľké dejiny Uhorska na prelome stredoveku a novoveku

Osud Seleštan nemožno oddeliť od širších dejín Uhorska. Prelom 15. a 16. storočia bol obdobím, keď sa stredoveký poriadok síce ešte držal, ale už v ňom pracovali trhliny. Uhorské kráľovstvo zostávalo významným štátom strednej Európy, no zároveň čelilo vnútorným sociálnym napätiam, šľachtickým sporom a rastúcemu vonkajšiemu tlaku Osmanskej ríše. Na dedinskej úrovni to spočiatku nemuselo byť viditeľné ako jeden dramatický zlom. Skôr ako pomalé zvyšovanie neistoty, rast daňových požiadaviek, väčšie zaťaženie vrchnostenského systému a zraniteľnosť pohraničných regiónov.

Seleštany ležali práve v priestore, ktorý bol na podobné otrasy citlivý. Dolné Poiplie bolo komunikačne otvorené a hospodársky napojené na širší priestor juhu. To bolo v čase pokoja výhodné, ale v časoch vojenského tlaku sa to menilo na slabinu. A práve prvá polovica 16. storočia priniesla udalosti, ktoré zásadne preformovali život v celom Uhorsku.

Po Moháči: pád starého sveta

Bitka pri Moháči v roku **1526**, v ktorej zahynul kráľ Ľudovít II., nebola len veľkou vojenskou porážkou. Bola to udalosť, ktorá rozbila dovtedajší politický poriadok Uhorska. Krajina sa

postupne dostala do mocenského zápasu medzi Habsburgovcami a Osmanskou ríšou a rozsiahle južné územia sa stali priestorom nestability, presunov vojsk, plienenia a dvojitej moci. Malé obce ako Selešťany to nezažili ako „vysokú politiku“, ale ako zmenu každodennej reality. Tam, kde bol predtým feudálny poriadok, nastúpila neistota. Tam, kde bola pravidelná práca na poli, začal vstupovať strach z nájazdov a z nových daňových nárokov.

Práve preto je dôležité nepísať o stredoveku a novoveku ako o dvoch oddelených svetoch. V prípade Selešťan ide skôr o pomerne dlhý prechod, v ktorom sa neskorostredoveká roľnícka obec postupne dostáva do drsnej reality pohraničného regiónu ohrozovaného osmanskou expanziou. Už v tomto bode možno povedať, že ďalšie storočie bude pre obec zlomové.

Reformácia a zmena duchovnej mapy regiónu

Do tých istých desaťročí patrí aj ďalší zásadný proces: **reformácia**. Šestnásťte storočie bolo v Uhorsku nielen obdobím vojenského ohrozenia, ale aj hlbokaj náboženskej premeny. Katolícka cirkev bola v mnohých regiónoch oslabená, niektoré fary zostávali neobsadené a medzi šľachtou aj poddanským obyvateľstvom sa šírili najmä evanjelické myšlienky. Hont a Novohrad patrili medzi oblasti, kde sa luteránstvo šírilo pomerne úspešne. Pre Selešťany to znamenalo, že už v ranom novoveku sa obec pohybovala v nábožensky zmiešanom prostredí, ktorého dôsledky budú citeľné aj v nasledujúcich storočiach. Neskoršie konfesiónálne pomery obce tak nevznikli náhle, ale vyrástli z procesov 16. storočia.

Na prahu tureckého veku

Prvá polovica 16. storočia teda uzatvára jednu epochu dejín Selešťan a otvára druhú. Obec už nebola len malou roľníckou osadou zaznamenanou v majetkových listinách. Stávala sa súčasťou nebezpečného pohraničného priestoru, v ktorom sa zrážali záujmy uhorskej šľachty, habsburskej moci a osmanskej expanzie. To sa čoskoro prejaví celkom konkrétne – v daňových súpisoch, v mene obyvateľov zapísaných v tureckých defteroch, v zvyšovaní hospodárskeho tlaku a napokon aj v katastrofách, ktoré obec zasiahnu koncom 16. storočia.

A práve tu sa ďalšia kapitola musí zmeniť z dejín vlastníckych vzťahov na dejiny ohrozenia, úpadku a prežitia.

III. Selešťany v období tureckých vojen a osmanskej správy

Po Moháči: keď sa z juhu stáva ohrozená hranica

Dejiny Selešťan v 16. a 17. storočí nemožno pochopiť bez širšieho rámca dejín Uhorska. Porážka uhorského vojska v bitke pri Moháči roku **1526** neznamerala iba smrť kráľa Ľudovíta II. a dynastickú krízu. Znamenala rozpad dovtedajšieho politického poriadku a začiatok dlhého obdobia, v ktorom sa značná časť Uhorska stala priestorom stretu medzi Habsburgovcami a Osmanskou ríšou. Región dolného Poipolia, a teda aj Selešťany, sa

postupne ocitol v citlivej kontaktnej zóne, kde sa politické mapy menili rýchlejšie než schopnosť obyčajných ľudí prispôbiť sa im.

Pre malé obce to nebol abstraktný „geopolitický zlom“. V praxi to znamenalo, že krajina, ktorá bola dovtedy hospodárskym zázemím roľníckych sídiel, sa začala meniť na neisté pohraničie. Dediny v okolí Ipľa sa dostávali do dosahu vojenských presunov, nájazdov, rekvizícií a dvojitej daňovej záťaže. Rieka, ktorá dovtedy znamenala vodu, úrodnú pôdu a spojenie s okolitým svetom, sa menila aj na priestor zvýšenej strategickej pozornosti. Selešťany sa tým dostali do pásma, kde veľké dejiny nevstupovali jednorazovo, ale po vrstvách: najprv ako sprísnenie pomerov, potom ako nová správa, napokon ako otvorená katastrofa.

Povstanie roku 1514 a sprísnenie poddanstva

Ešte pred plným nástupom osmanského tlaku zasiahla život uhorského vidieka udalosť, ktorá mala dlhodobý sociálny dosah: roľnícke povstanie **Juraja Dóžu** v roku **1514**. Po jeho krvavom potlačení sa postavenie poddaných v Uhorsku výrazne zhoršilo. Prijali sa opatrenia, ktoré ich pevnejšie pripúťali k pôde, obmedzili pohyb a zvýšili ich povinnosti voči vrchnosti. Na úrovni malej obce, akou boli Selešťany, to znamenalo tvrdší každodenný režim: vyššie naturálne dávky, väčšiu robotnú povinnosť a menší priestor na hospodárske rozhodovanie.

V staršom miestnom texte sa uvádza, že po roku 1514 boli poddaní Selešťan a Záhoriec povinní platiť zemepánovi za jednu usadlosť ročne jeden zlatý, odvádzať naturálne dávky zo všetkých druhov plodín, od niektorých druhov zvierat i z vína a odpracovať jeden deň v týždni bez náhrady. Ak v dedine fungovala krčma alebo pálenie pálenky, viazali sa na to ďalšie peňažné povinnosti. K tomu sa pridávala mimoriadna protiturecká daň a roboty spojené s obrannými prácami. Aj keď treba tieto údaje pri finálnej redakcii ešte prísne odlíšiť podľa miery pramennej istoty, ich historická logika je správna: dedina vstupovala do 16. storočia ako obec už zaťažená feudálnym systémom, nie ako slobodná vidiecka komunita.

Reformácia a náboženské pomery

Rovnaké desaťročia priniesli aj hlbokú premenu duchovnej mapy regiónu. Reformácia, ktorá sa po roku 1517 šírila Európou, zasiahla aj Hont a Novohrad. Katolícka cirkev bola v mnohých vidieckych oblastiach oslabená, niektoré fary ostávali neobsadené a miestne spoločenstvá sa čoraz viac otvárali evanjelickému učeniu. Podľa novších textov o dejinách Selešťan sa práve v tomto prostredí medzi obyvateľmi obce začalo pomerne rýchlo šíriť najmä **luteránstvo**, pričom popri rímskokatolíkoch sa postupne objavujú evanjelici a neskôr aj reformovaní veriaci. Táto konfesiónalna pestrosť sa potom stala jedným z trvalých znakov obce a jej dôsledky boli citeľné ešte v 19. storočí.

V širšom kontexte bolo dôležité aj to, že niektoré významné šľachtické rody regiónu, vrátane **Balašovcov**, patrili v druhej polovici 16. storočia medzi stúpcov nového vierovyznania. Zmena náboženského smerovania vrchnosti mala vždy dosah aj na dedinské prostredie. Na vidieku totiž náboženské pomery neboli len otázkou osobného presvedčenia, ale aj cirkevnej správy, školy, liturgického jazyka a miestnych sociálnych väzieb. Selešťany sa tak už pred

plným nástupom osmanskej správy pohybovali v zložitom prostredí, kde sa prelínali staré feudálne pomery, nové vierovyznanie a rastúce vojenské ohrozenie.

Rok 1546: Seleštany v tureckom daňovom súpise

Skutočný historický zlom prichádza s rokom **1546**. Práve z tohto roku pochádza prvý zachovaný turecký daňový súpis – **defter budínskeho sandžaku** – v ktorom sa Seleštany objavujú medzi sídlami zaradenými do dosahu osmanskej správy. Je to jeden z najdôležitejších prameňov pre dejiny obce v 16. storočí, pretože po prvý raz nehovorí iba o majetkových prevodoch šľachty, ale o samotnom živom jadre dediny: o jej mužských hospodároch, ktorí boli povinní platiť dane. Defter teda neukazuje obec ako abstraktné územie, ale ako spoločenstvo konkrétnych ľudí.

Z miestneho historického textu vyplýva, že turecký súpis eviduje Seleštany pod názvom **SELEŠČÉN** a uvádza ich ako majetok vojvodu **Ali bin Rustema**, pričom neskôr sa spomína aj **Tirakadze Mustafa**. Hodnosť vojvodu patrila nižšiemu provinčnému úradníkovi alebo veliteľovi menšieho oddielu. Samotný fakt, že obec bola zaradená do takéhoto systému, ukazuje, že už nešlo len o hrozbu z diaľky: Seleštany boli začlenené do osmanského daňovo-správneho mechanizmu.

Súpis podľa miestneho textu zachytáva tieto mená mužských hospodárov a ich rodinných príslušníkov:

- **Gál Ján** – syn Blažej, syn Urban, syn Peter, syn Tomáš
- **Išten Peter** – syn Michal, syn Blažej, zomrel brat Gregor, brat Blažej
- **Gál Koloman** – zomrel, syn Benedík
- druhý **Išten Peter** – zomrel brat Matej, brat Ambróz zomrel, brat Tomáš zomrel
- **Posat Ambróz** – zomrel, syn Laurinc
- **Šitnon Tomáš** – syn Bertók
- **Modra Blažej** – syn Tomáš, syn Imrich
- **Gál Juraj**
- **Gombáš Bálint** – syn Jánoš, syn Ištván

Súpisca poznamenal, že podľa starších záznamov bolo zapísaných **17 mužov**, z nich **6 zomrelo**, **11 bolo prítomných** a **11 bolo novo zapísaných**. Štátnu daň **džizju** platilo **5 poddaných**. Tieto čísla sú mimoriadne cenné, pretože aj keď nezachytávajú celé obyvateľstvo – ženy a deti sa do súpisov bežne nezapisovali – dávajú aspoň základný obraz o rozsahu osady a o jej demografickej zraniteľnosti. Už v polovici 16. storočia je zrejmé, že dedina nebola veľká a že každá smrť, každý útek a každé zničené hospodárstvo mali pre jej prežitie váhu.

Osmani, dane a dvojité zaťaženie

Turecká správa sa v prvom rade sústreďovala na výber daní. Práve preto sú deftery tak detailné: štát potreboval vedieť, koľko hospodárstiev môže zdaniť. Podľa miestneho textu osmanská finančná správa vyberala od poddaných poplatok od usadlosti vo výške **jedného zlatého**, čo zodpovedalo sume dovtedy vyberanej v Uhorsku. Okrem toho sa tureckým

zemepánom platil desiatok z úrody všetkých druhov plodín, z niektorých druhov zvierat a z predávaných produktov. Turci zároveň vyžadovali aj roboty, podobne ako uhorskí zemepáni. To je jadro problému: pre dedinu nebolo rozhodujúce, kto formálne vládne, ale koľko rúk si z jej práce odkrajuje. A v tomto období si ich odkrajuje viac naraz.

Práve preto sa pri opise života v Selešťanoch musí zdôrazniť fenomén **dvojitého zdaňovania**. Obyvatelia dediny sa často nachádzali v situácii, keď dane a povinnosti žiadala osmanská správa aj uhorská vrchnosť. Na papieri to možno vyzerá ako administratívna zložitnosť; v skutočnosti to bol recept na hospodárske vyčerpanie dediny. Z poľnohospodárskej obce s obmedzenými zdrojmi sa týmto spôsobom stal priestor permanentného odčerpávania produkcie. Každý snop obilia, každá miera vína, každé prasa alebo ovca mali pre rodinu existenčný význam. A práve z tejto úrovne treba čítať veľké dejiny. Nie ako prehľad vojen a panovníkov, ale ako rastúci tlak na malé hospodárstva pri Iplí.

Význam hospodárstva a vodný mlyn

Napriek vojnovému ohrozeniu obec neprestala byť poľnohospodárskym sídlom. Z tureckých a regionálnych prameňov vyplýva, že základom hospodárstva zostávalo pestovanie **pšenice, jačmeňa a ovsa**, doplnené chovom hospodárskych zvierat. Priaznivé prírodné podmienky v okolí obce zároveň umožňovali pestovanie viniča, ktoré sa v ďalších storočiach stalo ešte výraznejšou súčasťou miestnej ekonomiky. V tomto období sa však vinohradníctvo muselo deliť o priestor s oveľa drsnejšou realitou: pole či vinica už neboli len zdrojom obživy, ale aj miestom rizika. Každá práca mimo intravilánu sa mohla stať nebezpečnou, ak sa v kraji pohybovali vojaci alebo nájazdníci.

Dôležitým hospodárskym zariadením v regióne bol aj **vodný mlyn** pri Iplí. V novších textoch sa uvádza, že existencia mlyna je doložená v starších prameňoch a že predstavuje doklad rozvinutejších hospodárskych pomerov, pretože takéto zariadenie spravidla neslúžilo iba jednej dedine, ale širšiemu okoliu. Miestna tradícia navyše uchováva spomienku na vodný mlyn priamo pri Selešťanoch, pričom pamätníci hovorili o drevených koloch alebo stĺpoch v koryte rieky, považovaných za pozostatky mlynárskej stavby alebo technického zariadenia. Aj keď tieto svedectvá vyžadujú opatrnú formuláciu, hospodárska logika ich podporuje: obec tohto typu, s prístupom k vode a poľnohospodárskej produkcii, prirodzene patrila do priestoru, kde mlynárstvo tvorilo nevyhnutnú súčasť života.

Rok 1547 a obranné práce

Po veľkom nájazde Turkov do Novohradu a Hontu bol v roku **1547** medzi Osmanskou ríšou a Habsburgovcami podpísaný mier na päť rokov. V miestnom historickom texte sa uvádza, že v jeho priebehu sa mala vybudovať protiturecká obranná línia v Poiplí a že poddanské obyvateľstvo Selešťian sa podieľalo na opevňovacích prácach hradov **Sečany, Ďarmoty a Drégely**. Aj keby sa pri konečnej redakcii ukázalo, že niektoré detaily budú potrebovať prísnejšie overenie, samotný kontext je vysoko pravdepodobný: pohraničné dediny v takomto priestore bývali priamo zapájané do obranných a zásobovacích prác. To znamenalo ďalšiu záťaž nad rámec daní a roboty. Dedina nebola iba zdrojom potravín, ale aj pracovnej sily pre vojenský systém.

Rok 1552: prechod pod priamu osmanskú moc

Skutočne rozhodujúcim medzníkom sa stal rok **1552**. Po páde obranných línií v Poiplí sa Selešťany spolu so Záhorcami a Podlužanmi ocitli **priamo pod osmanskou správou**. Miestne texty uvádzajú, že po páde Ďarmôt bez boja na začiatku júla 1552 prestali byť Selešťany, Záhorce a Podlužany súčasťou Uhorska a stali sa územím Osmanskej ríše. Záhorce a Podlužany boli začlenené do novohradského sandžaku so sídlom na hrade Novohrad, zatiaľ čo Selešťany zostali v **budínskom sandžaku**. Práve toto administratívne členenie ukazuje, že obec sa ocitla v priestore, kde hranice a príslušnosti neboli vždy intuitívne ani jednotné. Politická mapa, ktorú si dnes predstavujeme ako čistú čiaru, bola vtedy skôr pásmom postupného ovládania a vrstvenia moci.

Pre obyvateľov to však malo veľmi konkrétny význam. Dedina bola vtiahnutá do systému, v ktorom osmanská správa nebola len hrozbou z juhu, ale každodennou realitou. To znamenalo nové daňové povinnosti, kontrolu produkcie, väčšiu zraniteľnosť pri vojenských presunoch a neistotu vlastníckych pomerov. Hospodársky úpadok obce sa tým prehľboval. Polia zostávali neobrobené, vinice pustli, časť obyvateľstva utekala a tí, čo zostali, sa pohybovali na hrane medzi zachovaním hospodárstva a holým prežitím.

Rok 1559 a fixná suma 1420 akče

Ďalší konkrétny údaj prináša miestny text k roku **1559**, keď bol vykonaný nový súpis budínskeho sandžaku. Podľa neho bol majiteľom Selešťan jeden z poslov budínskeho miestodržiteľstva, **Hamza bin Abdullah**. Súpis už neobsahoval podrobnosti o jednotlivých daniach a poplatkoch, ale stanovoval ročnú fixnú sumu **1420 akče**, pričom **66 akče** sa rovnalo jednému uhorskému zlatému florénu. Tento údaj je dôležitý nielen z hľadiska dejín obce, ale aj metodicky: ukazuje, že osmanská správa postupne prechádzala od evidencie jednotlivých hospodárstiev k fiškálnej logike pevného výnosu. Dedina sa v očiach štátu menila na číslo – na objem odčerpateľnej produkcie.

To však neznamená, že život v nej bol stabilný. Naopak. Aj keď súpis stanovuje pevnú sumu, realita mohla byť oveľa chaotickejšia. Výnos sa totiž mal získať z priestoru poznačeného vojnou, presunmi obyvateľstva, pustými vinicami a narušeným rytmom poľnohospodárstva. Čím viac sa štát snažil z dediny urobiť stabilný zdroj príjmu, tým viac narážal na fakt, že samotná dedina bola čoraz menej stabilná.

Náboženstvo pod osmanskou správou

Zaujímavým paradoxom tohto obdobia bolo, že osmanská správa nevstupovala do náboženských pomerov tak priamo, ako by sme možno očakávali. Miestny historický text uvádza, že tureckí zemepáni vo veciach viery zachovávali nestrannosť, nenútili poddaných prestupovať na islam a nebránili šíreniu Lutherovej reformácie. V prostredí, kde katolícka cirkev v mnohých vidieckych oblastiach strácala organizačnú silu, to vytváralo priestor pre ďalšie šírenie evanjelického vierovyznania. Aj preto sa luteránstvo v regióne pevnejšie zakotvilo.

Tento aspekt netreba romantizovať. Osmanom nešlo o náboženskú slobodu v modernom zmysle slova, ale o efektívnu správu daňového priestoru. Napriek tomu však platí, že v konkrétnych podmienkach dolného Poiplia sa práve toto mocenské nastavenie stalo jedným z faktorov, ktoré umožnili dlhodobejšie pretrvanie protestantských prúdov v miestnom prostredí.

Pätnásťročná vojna a premena neistoty na katastrofu

Rok **1593** otvoril ďalšiu mimoriadne ťažkú etapu: začala sa tzv. **pätnásťročná vojna** medzi Habsburskou monarchiou a Osmanskou ríšou. Pre Selešťany a celé Poiplie to znamenalo, že dovtedajšia neistota sa zmenila na dlhodobý vojnový stav. Kraj sa stal priestorom presunov vojsk, rekvizícií, núteného zásobovania, rabovania a všeobecného hospodárskeho rozvratu. Dediny, ktoré už predtým žili pod tlakom daní a nájazdov, sa dostali na hranicu únosnosti.

Vojna mala pre obec viaceré vrstiev dôsledkov. Poľnohospodárska výroba sa dostávala do kolapsu, lebo časť polí sa neoplatilo siať, dobytok bol odvádzaný alebo zabíjaný, vinice pustli a pracovná sila bola narušená smrťou, útekom alebo násilným odvádzaním. Dedinská ekonomika, ktorá funguje na každoročnom opakovaní práce, sa rozpadá rýchlejšie, než sa dá znova zložiť. A presne to sa vtedy v Selešťanoch odohrávalo.

Rok 1599: tatársky vpád a vyľudnenie

Ak treba určiť najtragickejší moment tejto etapy, potom je to rok **1599**. Podľa miestnych historických textov podnikol veľkovezír **Ibrahim paša** vojenské ťaženie do Uhorska a po neúspešných mierových rokovaní vyslal jazdecké oddiely, aby pustošili územia ovládané Habsburgovcami. Začiatkom októbra 1599 napadol jeden z oddielov **krymských Tatárov**, tiahnuci popri Iplí od východu, aj Selešťany. Záhorce boli poškodené, no pre Selešťany a Podlužany boli následky tragické: obe obce boli **úplne vyplienené, zničené a vyľudnené**. Podlužany sa z tohto úderu už nespamätali a neboli obnovené ako samostatná obec.

Toto nie je epizodická vojnová škoda. Toto je bod, v ktorom sa kontinuita miestneho života láme. Dedina mohla existovať na rovnakom mieste celé stáročia, ale stačil jeden ničivý nájazd, aby sa prepadla do kategórie pustatiny. V prípade Selešťan ide o moment, ktorý treba v monografii zdôrazniť ako kľúčový dejinný zlom. Od tejto chvíle už nejde len o obec zaťaženú vojnou, ale o sídlo, ktorého samotná existencia bola ohrozená.

Hospodárske a demografické dôsledky

Po skončení pätnásťročnej vojny v roku **1606** bola krajina v Honte aj Novohrade hospodársky rozvrátená. Miestny text uvádza, že nažive ostala len asi štvrtina obyvateľstva Hontu a približne rovnaké množstvo obydľí. Časť viníc bola zničená, opustené polia nemal kto obrábať a dôsledky osmanského a vojnového ničenia znamenali hlboký úpadok. V takomto rámci treba chápať aj dejiny Selešťan: po roku 1599 sa z malej dediny stalo sídlo na pokraji zániku.

Práve preto je opatrná formulácia v novších textoch – že Selešťany sa v prameňoch objavujú ako oslabená osada, miestami len ako hospodársky majer – historicky veľmi presná. Nie je

potrebné dramtizovať viac, než treba. Samotné pramene a miestna tradícia hovoria dosť. Dedina bola vyčerpaná, zničená a demograficky podlomená. To, že neskôr vôbec dokázala znovu vzniknúť ako funkčná osada, je samo osebe významnou kapitolou jej dejín.

Prečo je táto etapa taká dôležitá

Obdobie tureckých vojen a osmanskej správy je v dejinách Selešťian rozhodujúce z troch dôvodov.

Prvým je **pramenná hodnota**. Práve z tohto obdobia máme prvé konkrétne údaje o hospodároch, daňových povinnostiach a postavení obce v širšom správnom rámci. Defter z roku 1546 je pre Selešťany rovnako dôležitý ako prvá listinná zmienka z roku 1466, len z iného dôvodu: prvá ukazuje, že obec existovala, druhý ukazuje, kto v nej žil a ako bola zaťažená.

Druhým je **civilizačný zlom**. V priebehu niekoľkých desaťročí sa z roľníckej dediny v stabilnom uhorskom systéme stal priestor vojenskej neistoty, dvojitého zdanenia a zraniteľnosti. To zásadne poznačilo rytmus života, hospodárstvo, konfesiónálne pomery aj demografický vývoj.

Tretím dôvodom je **dlhodobý následok**. Katastrofa rokov 1593 – 1606, a osobitne vpád roku 1599, vytvorili podmienky, z ktorých sa obec spamätávala celé ďalšie desaťročia. Bez pochopenia tohto zlomu nemožno rozumieť ani kolonizácii, ani obnoveniu osídlenia v 17. a 18. storočí.

Záver kapitoly

Dejiny Selešťian v období tureckých vojen sú dejinami obce, ktorá sa z neskorostredovekého sídla s feudálnymi povinnosťami stala súčasťou osmanského pohraničia. Rok **1546** priniesol prvý zachovaný turecký daňový súpis a prvý priamy pohľad na mužských hospodárov obce. Rok **1552** znamenal prechod pod priamu osmanskú správu. Rok **1559** ukazuje dedinu už ako jednotku s pevným fiškálnym výnosom. A rok **1599** predstavuje katastrofu, keď tatársky vpád obec vyplienil a vyľudnil. Medzi týmito bodmi sa odohráva viac než len zmena správy: odohráva sa premena sveta, v ktorom sa každodenný život roľníkov pri ľpí podriadil logike vojny, daní a prežitia.

Zároveň však platí aj druhá vec. Ani v tejto najťažšej etape sa dejiny Selešťian nekončia. Obec bola zničená, ale nie definitívne vymazaná. Po období úpadku príde obnova. A práve tá bude témou ďalšej časti.

IV. Obnova osídlenia, nové prisťahovalectvo a vývoj Selešťian v 17. a 18. storočí

Po katastrofe: krajina, ktorá ostala, a obec, ktorá takmer zmizla

Keď sa po najťažších desaťročiach tureckých vojen a po katastrofických udalostiach konca 16. storočia začali v Poiplí pomaly ustáľovať pomery, Selešťany už neboli tou obcou, ktorú zachytávajú staršie majetkové listiny alebo turecké daňové súpisy. Z malej roľníckej osady, ktorá ešte v polovici 16. storočia fungovala ako živé hospodárske spoločenstvo, sa stal priestor poznačený násilím, vyľudnením a prerušenou kontinuitou každodenného života. V prípade malých dedín však zánik len málokedy znamenal úplné zmiznutie z krajiny. Často skôr znamenal, že zanikla obec ako plne fungujúce sociálne telo, ale zostala pôda, názov, majetkové nároky, cesty, staré polohy a hospodárska pamäť miesta. A práve z tohto zvyšku sa neskôr zrodilo nové osídlenie.

To je presne prípad Selešťan. Po roku 1599 nešlo o jednoduché pokračovanie starého života, ale o dlhý proces obnovy. Miestne texty správne upozorňujú, že po skončení pätnásťročnej vojny bola krajina v Honte a Novohrade hospodársky spustošená. Časť viníc bola zničená, polia zostali ležať úhorom a počet obyvateľstva dramaticky poklesol. Z tohto pohľadu treba 17. storočie chápať nie ako jedno homogénne obdobie, ale ako čas, keď sa dedina len pomaly vracala z kategórie pustatiny do kategórie znova obývanej osady. To je zásadný rozdiel. Selešťany sa neobnovili „samy od seba“. Museli byť znovu osídlené, znovu hospodársky vystavané a znovu administratívne ukotvené.

Koniec osmanskej dominancie a otvorenie priestoru pre obnovu

Rozhodujúci zlom priniesol rok **1683**, keď bola osmanská expanzia definitívne zastavená. V širšom stredoeurópskom rámci ide o bod, po ktorom sa začína dlhý proces vytlačania Osmanskej ríše z uhorského priestoru. Pre veľké dejiny je to vojensko-politický obrat. Pre dedinu ako Selešťany to však znamenalo niečo prostejšie a podstatnejšie: po desaťročiach neustáleho ohrozenia vznikla šanca, že ľudia budú môcť opäť hospodáriť bez trvalého strachu z nájazdu a zničenia. Nie okamžite, nie bez ťažkostí, ale prvý raz po dlhom čase sa otvorila možnosť myslieť aj na budúci rok, nie len na prežitie najbližšieho mesiaca.

Miestny historický text uvádza, že po odchode Turkov zostala krajina hospodársky zničená a vyľudnená, pričom počet obyvateľov aj stav hospodárstva boli nižšie než v čase tureckého príchodu v polovici 16. storočia. Tento postreh je dôležitý, lebo búra jednoduchú predstavu, že koniec vojny automaticky znamená návrat prosperity. V skutočnosti sa mier začína v ruinách. A to je presne rámec, do ktorého treba zasadiť obnovu Selešťan na konci 17. a v 18. storočí.

Zemepáni a kolonizačná logika obnovy

Obnovu vidieckych sídiel nemožno chápať bez zemepánskeho záujmu. Vyľudnené územie neprinášalo dávky, robotu ani výnos. Pustatina bola pre vrchnosť stratou. Preto práve po stabilizácii pomerov začali zemepáni presadzovať politiku znovuosídľovania spustnutých a

oslabených dedín. Miestny text uvádza, že už krátko po odchode Turkov obnovili svoje kolonizačné úsilie **Balašovci (Balassovci)**, majitelia modrokamenského panstva. Ich cieľom bolo znovu osídliť prázdne dediny a pritiahnúť nových prisťahovalcov aj do jestvujúcich sídiel. To výborne zapadá do širšieho obrazu povojnového Uhorska: zemepanská kolonizácia nebola gestom dobročinnosti, ale hospodárskou nevyhnutnosťou. Dediny bolo treba znovu oživiť, lebo bez nich nebolo panstva.

V tomto procese vstupujú do dejín Selešťan aj ďalšie šľachtické rody. Miestny text uvádza, že časť pozemkov na pustatine Selešťany získal **Ondrej Kajaly** a že v roku **1686** kúpil panstvo Divín **Štefan Zichy**, spolu s majetkom, ktorý mu patril v Selešťanoch a Záhorciach. Tým vstupuje do dejín obce ďalší významný rod, ktorého vplyv presahoval miestne pomery. Pre obec to znamenalo pokračovanie zemepanskej logiky: o jej budúcnosti rozhodovali tí, ktorí vlastnili pôdu a mali záujem z nej znovu vytvoriť výnosný hospodársky priestor.

Selešťany ako malá maďarská dedina s 26 domami

Miestny historický text obsahuje aj konkrétny údaj, podľa ktorého ležali v tom čase Selešťany (**Szelestény**) na brehu Ipľa ako **malá maďarská dedina s 26 domami a 126 obyvateľmi**. Tento údaj je pre vývoj obce mimoriadne cenný. Ukazuje, že koncom 17. storočia už Selešťany neboli iba názvom pustatiny, ale znovu reálnou osadou s konkrétnym počtom domov a obyvateľov. Zároveň však ide stále o veľmi malé sídlo. To znamená, že obnova bola síce úspešná, ale krehká. Každý dom, každá rodina a každé hospodárstvo mali pre prežitie obce oveľa väčšiu váhu než v veľkých sídlach.

Zaujímavý je aj údaj o „malej maďarskej dedine“. Treba s ním narábať opatrne a v širšom kontexte. Jazykové a etnické pomery južného Poiplia boli v novoveku zložité a dynamické. Regionálne texty aj neskoršie súpisy ukazujú, že v nasledujúcich desaťročiach a storočiach v Selešťanoch žilo obyvateľstvo rôzneho pôvodu a rozličnej konfesijnej príslušnosti. Preto nie je rozumné stavať z jednej dobovej charakteristiky definitívny a nemenný obraz etnickej identity obce. Skôr treba povedať, že Selešťany stáli v priestore, kde sa po tureckých vojnách miešali staršie vrstvy obyvateľstva s novými prisťahovaleckými prúdmi a kde sa etnická aj jazyková situácia vyvíjala v čase.

Pristáhovalectvo zo severu a nové osídlenie

Jedným z najdôležitejších procesov obnovy bolo **pristáhovalectvo**. Podľa miestnych textov prví prisťahovalci prichádzali zo severnejších častí Hontianskej a Novohradskej župy, po nich nasledovali osadníci zo **Zvolenskej, Liptovskej a Oravskej stolice**. Tento údaj je historicky veľmi presvedčivý, pretože presne zodpovedá známym kolonizačným pohybom v povojnovom Uhorsku. Južnejšie oblasti, zasiahnuté vojnami a vyludnením, potrebovali ľudí. Severnejšie oblasti mali naopak miestami väčší tlak na pôdu. Výsledkom bol pohyb obyvateľstva z hornatejších severných regiónov do nižších a hospodársky perspektívnejších oblastí juhu.

Miestny text uvádza aj konkrétny príklad **Michala Kollára**, ktorý sa odsťahoval z majera v Selešťanoch do obce Berény (Mezőberény) v juhomaďarskej Békešskej župe, kde sa pridol k prúdu Slovákov smerujúcich na Dolnú zem. Táto zmienka je cenná, lebo ukazuje, že

Selešťany neboli iba cieľom osídľovania, ale aj tranzitným a migračným bodom v širšom priestore novovekého Uhorska. Dedina teda nebola uzatvoreným svetom bez pohybu. Naopak, jej obyvatelia boli súčasťou širších migračných ciest, ktoré prepájali sever a juh krajiny.

Pristáhovalectvo zo severných oblastí zároveň výrazne posilnilo prítomnosť slovenského etnika v Poiplí. Tento fakt je dôležitý pri vysvetľovaní neskorších jazykových a konfesiónálnych pomerov obce. Selešťany sa tak v 18. storočí formovali ako výsledok miešania starších a novších populačných vrstiev, nie ako statická obec s nemenným etnickým profilom.

Osada, majer a pomalé formovanie obce

Miestne texty opakovane upozorňujú, že Selešťany sa v tomto období neobjavujú vždy ako plnohodnotná „obec“ v dnešnom zmysle slova, ale často ako **osada**, **pustatina** alebo **majer**. To je veľmi dôležité. Znamená to, že obnova neprebíhala skokom, ale v prechodných formách hospodárskeho života. V roku **1751** sa v Selešťanoch uvádza **majer Kissfurda**, na ktorom žilo prisťahované obyvateľstvo. To naznačuje, že sídelná štruktúra bola ešte stále vo vývoji a že vzťah medzi hospodárskym dvorom, osadou a plne ustálenou dedinou nebol celkom uzavretý.

Takéto prechodné formy sú v dejinách vidieka bežné. Majer nebol len poľnohospodárska jednotka. Bol aj nástroj kolonizácie a hospodárskej obnovy. Zhromažďoval pracovnú silu, viazal ľudí na pôdu a vytváral jadro, z ktorého sa neskôr mohla stabilizovať obcenejšia forma sídla. Selešťany teda neprešli od pustatiny rovno k rozvinutej dedine. Prešli cez hospodárske medzistupne, ktoré sú pre ich dejiny veľmi dôležité.

Urbárska regulácia a súpis viníc

Veľmi dôležitou etapou 18. storočia boli reformy spojené s **Máriou Teréziou**. V celouhorskom meradle znamenala **urbárska regulácia** pokus usporiadať vzťahy medzi vrchnosťou a poddanými, určiť rozsah povinností a zjednotiť hospodársku evidenciu. Pre dejiny Selešťan je mimoriadne cenný údaj, že v priebehu roku **1769** bol vykonaný súpis viníc v župách Hont a Novohrad ako súčasť tejto urbárskej regulácie. Selešťany sa v tomto súpise uvádzajú ako **osada** a nachádzalo sa v nich **60 kopáčov poddanských viníc**, čo zodpovedalo ploche **2,5464 ha**. Podlužany podľa miestneho textu vinice nemali.

Tento údaj je z viacerých dôvodov kľúčový. Po prvé, ukazuje, že do druhej polovice 18. storočia sa vinohradníctvo v Selešťanoch nielen obnovilo, ale stalo sa pevnou súčasťou hospodárskej štruktúry obce. Po druhé, potvrdzuje, že aj keď išlo stále o malú osadu, jej hospodárstvo bolo diferencované a neobmedzovalo sa len na základné poľnohospodárstvo. Po tretie, vytvára pevnú spojnicu medzi staršou krajinou Starého vrchu a neskoršou vinohradníckou symbolikou obce. Nejde teda o neskorší folklórny obraz, ale o historicky doložený hospodársky fakt.

Ak chceme byť presní, 18. storočie je obdobím, keď sa vinohradníctvo v Seleštanoch definitívne ukazuje ako jeden z rozpoznateľných znakov obce. A to je dôležité nielen pre dejiny hospodárstva, ale aj pre identitu sídla.

Náboženské pomery po obnove

Obnova života sa netýkala len poľnohospodárstva a osídlenia, ale aj náboženského života. Miestne texty správne upozorňujú, že v druhej polovici 17. storočia a v 18. storočí sa v regióne začala silnejšie prejavovať náboženská politika Habsburgovcov. To bolo dôležité najmä preto, že viaceré významné rody, vrátane **Balašovcov**, postupne prešli na katolicizmus a aktívne ho presadzovali. Rovnakú politiku podporoval aj rod **Zichy**. V dôsledku toho boli evanjelickí poddaní vystavení tlaku vo veciach svojej viery.

To je dôležitý moment pre vysvetlenie neskoršej konfesionalnej štruktúry Seleštian. Obec sa totiž nevyvíjala v nábožensky neutrálnej rovine. Bola súčasťou širších zápasov o podobu viery v krajine, kde sa miestne obyvateľstvo pohybovalo medzi evanjelickou tradíciou šíriacou sa od 16. storočia a rekatolizačným tlakom habsburského štátu a katolícky orientovanej vrchnosti. Hoci organizovaný cirkevný život v obci bol ešte obmedzený a Selešťany nemali vlastný kostol ani faru, náboženská identita obyvateľov už bola dôležitou súčasťou miestnej sociálnej štruktúry.

Roky 1715 a 1720: susedstvo a regionálne súpisy

Miestny text prináša aj dôležité kontextové údaje zo začiatku 18. storočia. Podľa župných súpisov z roku **1715** bolo v Záhorciach len **9 domov**, pričom sa tu nachádzalo **149 kopáčov viníc** (6,32445 ha), čo bola jedna z najväčších výmer v slovenskej časti Hontu. V roku **1720** sa Selešťany a Podlužany uvádzajú ako prázdne a bez obyvateľstva. Tento údaj sa môže zdať na prvý pohľad v rozpore s inými údajmi o obnove, ale práve takáto zdanlivá nejednoznačnosť je pre obdobie postupnej rekonštrukcie typická. Neznamená to automaticky, že by miesto fyzicky neexistovalo; skôr to poukazuje na nestabilitu osídlenia a na rozdiel medzi hospodárskym využitím územia a administratívnym zachytením trvalo obývanej obce.

Pre monografiu je dôležité tieto rozpory nezahľadzovať, ale opatrne vysvetliť. Dejiny vidieckych sídiel sa len zriedka vyvíjajú v hladkej, lineárnej krivke. Obec sa môže v jednom type súpisu javiť ako pustá, v inom ako osada alebo majer, v ďalšom už ako znovu funkčné sídlo. Selešťany sú presne takým príkladom.

Hospodárstvo 18. storočia: poľnohospodárstvo ako základ

Napriek rastúcemu významu vinogradov ostávalo základom života v Seleštanoch **poľnohospodárstvo**. Obyvatelia obrábali pôdu, pestovali základné obilniny, využívali lúky a pasienky a chovali hospodárske zvieratá. V tomto zmysle sa dedina nelíšila od iných malých sídiel Poiplia. Jej osobitosť nespočívala v odlišnom type hospodárstva, ale v kombinácii hospodárskych foriem: poľnohospodárstvo, vinohradníctvo, menšie hospodárske dvory, využitie riečnej krajiny a neskôr aj mlynárske či trhové väzby na širší región.

Pre život obyvateľov mala zásadný význam aj skutočnosť, že po stabilizácii pomerov sa región znovu napájal na trhové centrá. Miestny text uvádza, že po obnovení tržných práv v Ďarmotách roku **1690** sa hospodársky život orientoval aj na významnejšie tržné miesta – **Krupinu**, neskôr aj banské mestá **Banskú Štiavnicu, Kremnicu a Banskú Bystricu**. Neznamená to, že by Selešťany patrili medzi obchodné uzly; znamená to však, že ich produkty už neostávali uzavreté v lokálnej spotrebe. To je znak znovunadobudnutej funkčnosti vidieckej ekonomiky.

Začiatok 19. storočia ako vyústenie obnovy

Obnova, ktorá sa začala po konci osmanského veku, sa naplno prejavila až na prelome 18. a 19. storočia. Miestny text uvádza, že začiatkom 19. storočia došlo k zmene slúžnovských okresov Hontianskej župy a v roku **1802** bol vytvorený **ipeľský slúžnovský okres so sídlom v Šahách**, do ktorého boli začlenené aj Záhorce, Selešťany a Podlužany. Z roku **1808** pochádza písomná podoba názvu osady **SELESŤANY**, maďarsky **ERDOSZELESTÉNY**. To je dôležitý administratívny a jazykový moment: obec už nefiguruje len ako obnovované sídlo, ale ako ustálená jednotka zapojená do fungujúceho stoličného systému.

Tento bod je zároveň prirodzeným vyústením celej kapitoly. Selešťany prešli od vyplienenej a vyľudnenej osady k znovu usporiadanému sídlu s hospodárskym profilom, vinohradmi, novým prisťahovaleckým jadrom a stabilnejším administratívnym postavením. To ešte neznamená plný rozkvet. Znamená to však, že obec znovu nadobudla kontinuitu – a to je pre jej dejiny zásadné.

Záver kapitoly

Vývoj Selešťan v 17. a 18. storočí je dejinami pomalej obnovy po katastrofe. Po vyplienení a vyľudnení koncom 16. storočia sa obec neobnovila okamžite, ale cez dlhý proces zemepanskej kolonizácie, prisťahovalectva a hospodárskeho znovuvybudovania. Do dejín obce v tomto období vstupujú rody **Balaša, Kajaly a Zichy**, objavuje sa **majer Kissfurda**, formuje sa nové prisťahovalecké obyvateľstvo z Hontu, Novohradu, Zvolena, Liptova a Oravy a vinohrady sa opäť stávajú významnou súčasťou miestneho hospodárstva. Kľúčovým údajom je súpis viníc z roku **1769**, ktorý dokladá **60 kopáčov poddanských viníc** v Selešťanoch. Rovnako dôležité sú údaje o malej dedine s **26 domami a 126 obyvateľmi**, ktoré ukazujú, že obec po najťažších otrasoch znovu nadobudla konkrétnu sociálnu podobu.

Táto kapitola je dôležitá aj preto, že vysvetľuje korene neskoršieho vývoja. Bez obnovy 17. a 18. storočia by nebolo 19. storočie s jeho ustálenejšou sociálnou štruktúrou, kúriami, vinohradníckou symbolikou, cirkevnými väzbami a rastom obyvateľstva. To, čo sa v ďalšom storočí javí ako „tradičná obec“, je v skutočnosti výsledkom ťažko vydobytého návratu života do krajiny pri lplí.

V. Seleštany v 19. storočí – obyvateľstvo, cirkevné pomery, vinohradníctvo, miestna šľachta a formovanie novodobej obce

19. storočie ako obdobie stabilizácie

Ak bolo 17. a 18. storočie časom zápasu o samotné prežitie a znovuosídlenie, 19. storočie už predstavuje inú fázu dejín Selešťan. Nie je to ešte moderná obec v dnešnom zmysle, ale už ani krehká povojnová osada balansujúca medzi pustatinou a majerom. Seleštany vstupujú do 19. storočia ako sídlo, ktoré má ustálené hospodárske zázemie, rozvíjajúce sa vinohradníctvo, čitateľnejšie vlastnícke pomery a obyvateľstvo, ktoré sa dá zachytiť v cirkevných a župných súpisoch.

Práve to je hlavný znak tejto etapy: dejiny obce sa stávajú konkrétnejšími. Zatiaľ čo pri starších obdobiach musíme často skladať obraz z nepriamych údajov, v 19. storočí už vieme hovoriť presnejšie o počte obyvateľov, o konfesionalnej štruktúre, o miestnych rodoch, o vinohradoch, o hospodárskom smerovaní a dokonca aj o stavebnej podobe sídla. To je okamih, keď sa z historickej krajiny a obnovenej osady začína formovať novodobejšia obec.

Administratívny rámec a začlenenie do župného systému

Začiatkom 19. storočia došlo k zmene slúžnovských okresov Hontianskej župy. Miestny text uvádza, že v roku **1802** bol vytvorený **ipeľský slúžnovský okres so sídlom v Šahách**, do ktorého boli začlenené aj **Záhorce, Seleštany a Podlužany**. Tento údaj je dôležitý, pretože ukazuje, že obec už fungovala v pomerne jasne vymedzenom správnom systéme a nebola len vedľajšou hospodárskou jednotkou väčšieho panstva.

Rok **1808** je významný tým, že z neho pochádza písomná podoba názvu osady **SELESŠTANY**, maďarsky **ERDOSZELESTÉNY**. Samotný zápis je cenný nielen ako jazykový doklad, ale aj ako dôkaz administratívneho ustálenia sídla. Obec už má svoje miesto v úradnom svete, v ktorom je potrebné ju pomenovať, zapísať a zaradiť do systému župnej správy. To je zásadný znak novodobejšej stabilizácie.

Cirkevné pomery a náboženské zloženie obyvateľstva

Jedným z najcennejších údajov pre poznanie života obce na začiatku 19. storočia je súpis **Ostrihomského arcibiskupstva z roku 1818**, spracovaný podľa jednotlivých katolíckych farností. Tento súpis je dôležitý tým, že zachytáva nielen počet obyvateľov, ale aj ich **náboženskú príslušnosť**. Seleštany a Podlužany patrili do rímskokatolíckej farnosti v **Želovciach**, zatiaľ čo evanjelici patrili do cirkevného zboru **evanjelickej augsburskej cirkvi vo Veľkom Krtíši**.

Práve tento údaj ukazuje, že Selešťany boli v 19. storočí obcou s konfesionalne zmiešaným obyvateľstvom. V roku **1818** žilo v Selešťanoch podľa tohto súpisu **69 evanjelikov** a **45 katolíkov**. To nie je marginálny detail. Táto štruktúra priamo odráža staršie procesy – reformáciu, neskoršie rekatolizačné tlaky a migračné pohyby obyvateľstva po tureckých vojnách. Obec teda nevyrástla ako jednoznačne jednotné konfesionalne spoločenstvo, ale ako priestor, kde vedľa seba žili dve významné náboženské skupiny.

Tento fakt mal dopad na každodenný život. Náboženstvo v 19. storočí nebolo len otázkou viery, ale aj identity, rodových väzieb, vzdelávania, sobášov, sviatkov a celkovej kultúry dediny. To, že katolíci patrili do Želoviec a evanjelici do Veľkého Krtíša, zároveň ukazuje, že Selešťany ešte stále nemali vlastnú plnohodnotnú cirkevnú inštitúciu, ale fungovali v rámci širších duchovných väzieb regiónu. Obec teda bola samostatným sídlom, no z duchovného hľadiska ostávala napojená na väčšie centrá.

Demografický rast a sociálna stabilizácia

Ďalší významný údaj prináša **župný súpis z roku 1828**. Podľa neho mali Selešťany **22 domov** a žilo v nich **185 obyvateľov**. Tento údaj je veľmi dôležitý, lebo ukazuje, že obec v prvých desaťročiach 19. storočia už nie je len malou osadou na pokraji zániku, ale stabilizovanou dedinou s pomerne pevnou sociálnou štruktúrou.

Ak si porovnáme tento stav s predchádzajúcimi obdobiami, vidíme jasný trend. Koniec 17. storočia ešte ukazoval malú dedinu s 26 domami a 126 obyvateľmi. Začiatkom 19. storočia už Selešťany vykazujú iný pomer medzi domami a počtom obyvateľov, čo svedčí o prirodzenom raste, stabilizácii rodín a trvalejšom usadení obyvateľstva. Tieto čísla netreba vnímať len ako suchú štatistiku. Každý dom predstavoval hospodársku jednotku, rodinu, pracovnú silu, pamäť a záväzok voči pôde.

Tento rast zároveň naznačuje, že hospodárske podmienky obce umožňovali aspoň základnú reprodukciu života. V dedine, ktorá by dlhodobo hospodársky stagnovala alebo bola príliš zaťažovaná, by takýto vývoj nebol pravdepodobný. Preto demografický údaj z roku 1828 nepriamo svedčí aj o fungujúcom hospodárskom zázemí.

Poľnohospodárstvo ako základ života

Aj v 19. storočí zostávali Selešťany predovšetkým **poľnohospodárskou obcou**. Miestne texty opakovane zdôrazňujú, že sídlo si zachovalo roľnícky charakter a že určujúcim ekonomickým faktorom bolo poľnohospodárstvo. To znamená pestovanie obilnín, krmovín, strukovín a využívanie lúk, pasienkov a hospodárskych dvorov. Takýto obraz je pre región Poiplia typický a Selešťany doň plne zapadajú.

V každodennej realite to znamenalo, že život obce sa riadil sezónnym rytmom. Jar bola časom sejby a údržby hospodárstva, leto časom poľných prác, jeseň zberu úrody a práce vo vinohradoch, zima obdobím opráv, práce okolo dobytky a čiastočného oddychu. Takto fungovala obec, v ktorej bola ekonomika ešte stále bezprostredne spätá s prírodným cyklom. To je zásadná vec, ktorú treba pri 19. storočí pripomínať: všetky cirkevné, vlastnícke a sociálne pomery napokon stáli na pôde a na schopnosti obyvateľov z tejto pôdy vyžiť.

Starý vrch a vinohradnícka identita obce

Ak mala obec v 19. storočí niečo, čo ju v rámci bežného roľníckeho prostredia odlišovalo a profilovalo, bolo to **vinohradníctvo**. Starý vrch nebol len krajinárskou dominantou v zázemí obce. Bol aj hospodárskym priestorom, v ktorom sa koncentrovala jedna z dôležitých zložiek miestnej ekonomiky. Už urbársky súpis viníc z roku 1769 ukazoval, že v Selešťanoch sa nachádzalo 60 kopáčov poddanských viníc. V 19. storočí táto tradícia pokračovala a vinohradníctvo sa stalo natoľko podstatným znakom obce, že sa odrazilo aj v jej oficiálnej symbolike.

Tu vstupuje do hry mimoriadne dôležitý prameň – práca **Jozefa Nováka** o pečatiach miest a obcí na Slovensku. Novák uvádza pre Selešťany pečatidlo s textom **SZELÉSTÉNY 1852**, na ktorom sú zobrazené **motyka, stravec hrozna a dva viničné listy**. To je pre dejiny obce zásadný doklad. Pečať neukazuje náhodný dekoratívny motív. Pečať zobrazuje to, čo obec sama považovala za svoj identifikačný znak. A ak je týmto znakom vinič a vinohradnícke nástroje, znamená to, že vinohradníctvo nebolo okrajovou činnosťou, ale významnou súčasťou sebauvedomenia obce.

Ide o veľmi silný argument aj voči akémukoľvek zľahčovaniu vinohradníckej tradície Selešťan. Nie je to len neskoršia miestna spomienka. Je to symbol oficiálne vložený do obecnej pečate v roku 1852 a doložený na listinách z rokov **1866** a **1877**. To je priamy dôkaz, že vinohradnícka identita obce bola v 19. storočí nielen živá, ale aj verejne deklarovaná.

Trhové a hospodárske väzby

V 19. storočí sa zároveň menilo aj hospodárske smerovanie regiónu. Miestny historický text uvádza, že po zrušení poddanstva v roku **1848** postupne narastala obchodná a ekonomická spätosť Selešťan s južnou oblasťou Novohradskej župy a severnou časťou Peštianskej župy. To je logický dôsledok širších zmien v Uhorsku. Zrušenie poddanstva síce nevyriešilo všetky sociálne a vlastnícke problémy, ale zmenilo právny rámec života na vidieku. Obec sa tým začala viac zapájať do pohybu trhu, peňazí a regionálnych hospodárskych vzťahov.

Selešťany pritom neboli izolované. Už skôr sa orientovali na trhové centrá v okolí – **Krupinu, Šahy, Balážske Ďarmoty**, prípadne vzdialenejšie banské mestá. V 19. storočí sa táto sieť väzieb ešte posilňovala. Význam pre obec mali najmä možnosti odpredaja poľnohospodárskej a vinohradníckej produkcie. Dedina teda naďalej nebola mestom, ale jej hospodársky život už neostal len vo vnútornom kruhu samozásobiteľstva.

Miestna šľachta a spoločenská vrstva obce

Súpis z roku 1828 uvádza v Selešťanoch z miestne významných šľachtických rodov mená **Trajtler Štefan, Vitalis Pavol a rod Szilassy**. Tento údaj je dôležitý, pretože ukazuje, že obec nebola čisto homogénnym poddanským prostredím bez lokálnych elít. Aj malé vidiecke obce mali svoje hierarchie a vrstvy. Miestne šľachtické alebo pološľachtické rody mali význam nielen ako vlastníci pôdy, ale aj ako tí, ktorí ovplyvňovali podobu sídla, hospodárske rozhodnutia a neskôr aj stavebný vývoj obce.

Práve v 19. storočí sa v Selešťanoch spájajú dejiny hospodárstva s dejinami architektúry a miestnych rodov. To je okamih, keď sa začínajú črtáť aj tie prvky, ktoré bude neskoršia obec vnímať ako svoje dominantnejšie stavby.

Kúrie v Selešťanoch – Vitalis, Szilassy a neskôr Fáy

Podľa miestneho textu boli v Selešťanoch v prvej polovici 19. storočia postavené **dve významné stavby**, ktoré sa v staršej terminológii označovali ako malé kaštiele. Pri finálnej monografii však treba dôsledne rešpektovať tvoju dôležitú terminologickú korekciu: vhodnejšie je hovoriť o nich opatrnejšie ako o **kúriách**, nie automaticky ako o kaštieľoch. Táto opatrnosť je správna a metodicky presnejšia.

Prvú kúriu dala postaviť rodina **Vitalis**. Neskôr bola známa ako **dom Huťanovcov**. Druhá bola spojená s rodom **Szilassy** a neskôr sa stala budovou dnešného **kultúrneho domu**. Obe kúrie sa neskôr dostali do majetku rodu **Fáy**.

Tieto stavby majú veľký význam pre historický obraz obce. Po prvé, dokazujú existenciu miestnej spoločenskej a majetkovej elity. Po druhé, ukazujú, že v Selešťanoch vznikli architektonicky výraznejšie objekty, ktoré prevyšovali bežnú ľudovú zástavbu a stali sa orientačnými bodmi sídla. A po tretie, ich neskoršie využitie – najmä prechod jednej z kúrií na kultúrny dom – ukazuje, ako sa aristokratickejšie alebo panskšie stavby postupne menili na verejné objekty modernej dediny.

Tu je dôležité nezachádzať do neoverených detailov, ktoré by z týchto budov robili viac, než pramene dovoľujú. Ale aj bez toho je zrejmé, že 19. storočie prinieslo Selešťanom prvé výraznejšie murované alebo reprezentatívnejšie objekty, ktoré presahovali rámec bežnej roľníckej architektúry.

Vinohradníctvo a kríza filoxéry

Aj keď bolo vinohradníctvo jedným z dôležitých hospodárskych znakov obce, 19. storočie neprinieslo len rast a stabilitu. Miestny text uvádza, že v roku **1886** sa v Honte objavila **filoxéra**, choroba viniča, ktorá v priebehu niekoľkých rokov spôsobila vyhynutie ušľachtilých odrôd. Následne sa začali pestovať tzv. **samorodáky**, ktoré na viac než pol storočia nahradili pôvodný vinič, no nikdy nedosiahli jeho kvalitu.

Tento údaj je pre dejiny Selešťan mimoriadne dôležitý. Ukazuje, že ani tradičné hospodárske piliere obce neboli nedotknuteľné. Filoxéra bola pre vinohradnícke obce južného Slovenska katastrofou podobnou tej, akú pre obilninárske obce znamenali neúrody alebo pre pasienkárske dediny epizootické choroby. Pre Selešťany to znamenalo nielen hospodársku stratu, ale aj zásah do jednej zo základných línií ich identity. Keď vinohradnícka obec príde o vinič, neprichádza len o plodinu. Prichádza aj o kus vlastného sebakochopenia.

To je dôvod, prečo treba filoxéru v monografii pomenovať ako veľký zlom. Nie ako poznámku na okraji, ale ako udalosť, ktorá uzatvára jedno vinohradnícke obdobie a otvára iné, menej kvalitné a dlhodobé poznačené.

Obyvateľstvo na konci 19. storočia

Miestny text uvádza, že počet obyvateľov Selešťan bol v roku **1890 139** a obec mala **28 domov**. V roku **1900** mala **126 obyvateľov**. Tieto čísla ukazujú, že demografický vývoj nebol lineárny. Po skoršom raste a stabilizácii prichádzajú aj mierne poklesy či výkyvy, ktoré môžu súvisieť s hospodárskymi zmenami, migráciou alebo meniacou sa štruktúrou regiónu.

Takéto fluktuácie sú pri malých obciach prirodzené. Stačilo niekoľko rodín, ktoré sa odsťahovali, a štatistika sa citeľne zmenila. Preto netreba z týchto čísiel robiť dramatický príbeh úpadku. Sú skôr dokladom toho, že obec síce bola stabilná, ale ostávala malým sídlom, ktorého populačná základňa bola citlivá na každú hospodársku či sociálnu zmenu.

Zrušenie poddanstva a nový právny rámec

Rok **1848** a zrušenie poddanstva sú pre dejiny každej obce v bývalom Uhorsku zásadným medzníkom. Pre Selešťany to znamenalo, že starý feudálny právny rámec, v ktorom poddaný hospodáril na pôde s množstvom vrchnostenských povinností, sa začal meniť. Netreba si to idealizovať. Zrušenie poddanstva automaticky neznamenalo okamžitú rovnosť, majetkovú nezávislosť ani sociálny vzostup vidieka. Znamenalo však zásadnú premenu právneho postavenia obyvateľov a otvorilo cestu k novým hospodárskym vzťahom.

Pre obec ako Selešťany to malo dlhodobé dôsledky. Menilo sa postavenie roľníka, menila sa hodnota pôdy, význam vlastníctva a aj spôsob, akým obec vstupovala do trhu. Toto je dôležité vidieť v širšom rámci: 19. storočie nebolo len pokračovaním tradičného dedinského sveta, ale aj obdobím, v ktorom sa starý poriadok pozvoľna rozrušoval a pripravoval pôdu pre moderný vek.

Symbolika obce a verejná identita

Mimoriadne zaujímavým momentom 19. storočia je aj formovanie verejnej symboliky obce. Už spomenuté pečatidlo z roku **1852** s motívom hrozna, viničných listov a motyky je v tomto smere kľúčové. Pečať bola verejným znakom obce, nástrojom úradnej identity a zároveň obrazom toho, ako chcela byť obec reprezentovaná.

To, že sa do tejto symboliky dostal práve vinič a vinohradnícke nástroje, znamená, že vinohradníctvo bolo chápané ako určujúci znak Selešťan. V tomto bode sa hospodárstvo a identita úplne spájajú. Obec sa nedefinuje pevnosťou, remeslom, trhovým právom ani administratívnou funkciou. Definuje sa pôdou a vinohradom. To je veľmi silné svedectvo o tom, ako sa miestne spoločenstvo v 19. storočí samo videlo.

Prechod k 20. storočiu

Na konci 19. storočia tak vstupujú Selešťany do modernej doby ako malá, ale ustálená vidiecka obec s jasným poľnohospodárskym a vinohradníckym charakterom, s konfesiónálne zmiešaným obyvateľstvom, s miestnymi kúriami a s historickou symbolikou, ktorá už presne pomenúva jej hospodársku podstatu. Zároveň je to však obec, ktorá stojí na prahu zmien,

ktoré prinesú nové storočie: administratívne zásahy, technickú modernizáciu, zmenu vlastníckych pomerov, nové veľkostatky, nové dopravné a komunikačné prostriedky a napokon aj zásadné politické prevraty.

A presne preto je 19. storočie tak dôležité. Je to posledné storočie, v ktorom ešte možno hovoriť o Selešťanoch ako o klasickej historickej roľníckej obci starého typu. V 20. storočí sa tento svet začne meniť rýchlejšie a hlbšie.

Záver kapitoly

Selešťany v 19. storočí predstavujú obec, ktorá po náročnom období obnovy vstúpila do stabilnejšej fázy svojho vývoja. Súpis z roku **1818** ukazuje ich konfesionálnu štruktúru – **69 evanjelikov a 45 katolíkov**, napojených na **Veľký Krtíš a Želovce**. Súpis z roku **1828** zachytáva **22 domov a 185 obyvateľov**, čo svedčí o stabilizovanom sídle. Obec ostáva poľnohospodárska, no jej osobitým znakom je vinohradníctvo, potvrdené nielen hospodárskou tradíciou Starého vrchu, ale aj obecnou pečaťou **SZELÉSTÉNY 1852** s motívom hrozna, motyky a viničných listov. V miestnych pomeroch vystupujú rody **Trajtler, Vitalis, Szilassy a Fáy**, s ktorými sú spojené aj dve významné kúrie v obci. Koniec storočia prináša aj vážny otras – **filoxéru roku 1886**, ktorá zasiahla vinohradníctvo a poškodila jednu z nosných zložiek miestneho hospodárstva.

Takto pripravené vstupujú Selešťany do 20. storočia – už nie ako len stará obec pri Iplí, ale ako dedina, ktorej identita je pevne zviazaná s pôdou, viničom, náboženskou pestrosťou a rastúcou modernizáciou.

VI. Selešťany na prelome 19. a 20. storočia – veľkostatok, modernizačné prvky, Ulč a pričlenenie k Záhorciam

Koniec starého sveta a nástup nových pomerov

Prelom 19. a 20. storočia neznamenal pre Selešťany náhle pretrhnutie s minulosťou. Dedina si aj naďalej zachovávala svoj roľnícky a vinohradnícky charakter, krajina pri Iplí zostávala základom obživy a život väčšiny obyvateľov sa stále riadil rytmom poľnohospodárskeho roka. Zároveň však do miestneho prostredia začali prenikať zmeny, ktoré už patrili do modernej doby: hustejšia administratívna evidencia, nové formy vlastníctva, technické novinky, odlišná intenzita prepojenia s väčšími centrami a postupné včleňovanie do modernejšie fungujúceho štátu. V tomto období už teda nemožno hovoriť len o tradičnej dedine, ale o dedine, ktorá síce zostávala starosvetská v každodennosti, no už bola súčasťou premien neskorého Rakúsko-Uhorska.

Vývoj Selešťan na prelome storočí treba vnímať v širšom rámci posledných desaťročí Uhorska. Po rakúsko-uhorskom vyrovnaní roku 1867 sa uhorská časť monarchie usilovala o administratívne, dopravné a hospodárske upevnenie svojho územia. Z pohľadu veľkej politiky

išlo o modernizáciu štátu. Z pohľadu malej obce sa to však prejavovalo konkrétnejšie: väčšou prítomnosťou úradnej moci, presnejšou evidenciou majetku a obyvateľstva, napojením na nové komunikačné siete a rastúcim významom lokálnych elít a veľkostatkárov. Selešťany sa tým dostávali do priestoru, kde sa staré roľnícke štruktúry stretávali s novými prvkami modernity.

Demografický obraz na prelome storočí

Miestny historický text uvádza, že počet obyvateľov Selešťan bol v roku **1890 139** a obec mala **28 domov**. V roku **1900** mala **126 obyvateľov**. Tieto údaje ukazujú dve veci. Po prvé, Selešťany ostávali malou obcou. Neboli sídlom s dynamickým populačným rastom, ale skôr stabilným, miestami mierne kolísajúcim vidieckym spoločenstvom. Po druhé, každá zmena počtu obyvateľov bola v tak malej obci citeľná. Niekoľko odsťahovaných alebo prisťahovaných rodín, niekoľko úmrtí či hospodárskych otrasov sa okamžite prejavilo v štatistike.

Tieto čísla preto netreba čítať ako príbeh prudkého úpadku ani ako príbeh prudkého rozmachu. Skôr hovoria o obci, ktorá bola stále pomerne malá, hospodársky viazaná na pôdu a citlivá na širšie regionálne pohyby. Na konci 19. storočia už síce za sebou mala dlhý proces obnovy, no stále nebola sídlom, ktoré by rástlo mestským alebo priemyselným tempom. Táto disproporcia medzi modernizujúcim sa štátom a pomaly sa meniacej dedinou je pre pochopenie Selešťan na prelome storočí dôležitá.

Pričlenenie k Záhorciam v roku 1907

Jedným z najvýznamnejších administratívnych zásahov do dejín obce bolo **pričlenenie Selešťan k Záhorciam v roku 1907**. Tento údaj sa opakovane objavuje v novších textoch a predstavuje zásadný medzník. Nejde len o formálnu zmenu v administratívnej evidencii. Ide o zásah do samostatnej identity sídla.

Takéto pričleňovanie menších osád a obcí k väčším celkom nebolo v období neskorého Uhorska ničím nezvyčajným. Správa krajiny smerovala k väčšej racionalizácii a menšie sídla často strácali samostatné administratívne postavenie. Pre Selešťany to znamenalo, že aj keď si zachovávali svoju historickú identitu, v úradnom systéme už vystupovali ako súčasť širšieho celku. Tento fakt je dôležitý aj pre neskoršie štatistické údaje, pretože niektoré počty obyvateľov už nemožno čítať jednoducho ako výlučne „seleštianske“, ale musia sa interpretovať v kontexte spoločnej administratívnej jednotky.

Miestny text uvádza, že po pričlenení k Záhorciam bol počet obyvateľov v roku **1910** vykázaný v počte **806**. Je metodicky dôležité povedať, že tento údaj sa vzťahuje už na širší celok po administratívnom spojení, a preto ho nemožno mechanicky porovnávať s číslami pre samotné Selešťany z rokov 1890 a 1900. Práve tu sa ukazuje, ako veľmi vie administratívna zmena skresliť dojem o demografickom vývoji, ak sa nečíta v správnom kontexte.

Veľkostatok a Václav Ulč

Mimoriadne dôležitou osobnosťou prelomu storočí bol **Václav Ulč**, ktorý sa podľa miestnych textov v roku **1911** uvádza ako majiteľ **500 jutrového statku v Seleštanoch**. Pochádzal z **Chrastu pri Plzni**, čo samo osebe vypovedá o širšom geografickom dosahu majetkových a sociálnych väzieb v neskorom Rakúsko-Uhorsku. Seleštany teda neboli len uzavretým miestnym svetom. Do ich dejín vstupovali aj osobnosti prichádzajúce z českých krajín, ktoré sa mohli stať vlastníkami rozsiahlejšieho hospodárskeho majetku na juhu dnešného Slovenska.

Údaj o 500 jutrách zároveň ukazuje, že popri drobnejšom roľníckom hospodárení a vinohradníckych tradíciách existoval v Seleštanoch aj väčší hospodársky celok veľkostatkárskeho typu. To je dôležité, pretože to mení obraz obce. Seleštany neboli len súborom malých usadlostí, ale aj miestom, kde sa sústreďovala väčšia výmera pôdy pod jedným vlastníkom. Takýto statok mal iný hospodársky režim, iné možnosti investícií a zároveň aj iný sociálny dosah na obecné prostredie. Mohol zamestnávať miestnych ľudí, ovplyvňovať dopyt po sezónnej práci a meniť miestne mocenské pomery.

Ulčov statok je preto potrebné chápať nielen ako epizódu vlastníckych dejín, ale ako znak modernizujúceho sa agrárneho prostredia prelomu storočí. V takejto krajine už vedľa seba nestoja len roľnícke domy a vinohrady, ale aj väčší podnikateľskejší hospodársky prvok s väzbami mimo regiónu.

Zavedenie telefónu v roku 1918

Historický text uvádza, že Václav Ulč si dal počas prvej svetovej vojny zapojiť telefón a že telefón bol zapojený **16. augusta 1918**. Tento detail má oveľa väčší význam, než sa môže na prvý pohľad zdať. V malej obci pri Ipľi nešlo o samozrejmosť. Naopak, v tom čase to bola technická novinka a znak nadštandardného hospodárskeho a spoločenského postavenia.

Telefón v roku 1918 neznamenal len pohodlie. Znamenal napojenie na modernú komunikačnú sieť monarchie, rýchlejší tok informácií a symbolické začlenenie miestneho veľkostatku do nového sveta. Ak sa v dedine objaví telefón, objaví sa tam aj iný čas – čas okamžitejšej komunikácie, menej závislý od fyzického pohybu ľudí a listín. Z hľadiska dejín každodennosti je to veľmi silný symbol. V obci, ktorá bola celé stáročia spätá s pomalým rytmom poľa, sa zrazu objavuje technológia, ktorá tento rytmus prelmuje.

A je celkom príznačné, že táto novinka prichádza práve cez veľkostatkára. Modernizácia v malých obciach zvyčajne neprichádzala rovnomerne ku všetkým vrstvám. Najprv sa objavovala v rukách elít, majetnejších vrstiev alebo hospodárskych centier. Až neskôr sa jej dôsledky šírili ďalej.

Prvá svetová vojna a napätie konca monarchie

Rok 1918 nebol len rokom zapojenia telefónu. Bol aj rokom rozpadu sveta, do ktorého Seleštany dovedty patrili. **Prvá svetová vojna** zasiahla celé Rakúsko-Uhorsko hospodársky, sociálne aj politicky. Aj v malej obci pri Ipľi sa jej dôsledky museli prejavíť: mobilizáciu mužov, nedostatkom, rastúcou neistotou a rozvratom starých istôt. Miestny text síce

neponúka rozsiahly sociálny obraz vojnových rokov, ale už samotný údaj o telefóne z roku 1918 ukazuje, že obec bola súčasťou tohto širšieho vojnového času.

Koniec monarchie znamenal zároveň zásadný zlom v administratívnych a hospodárskych väzbách. Selešťany boli po stáročia orientované aj na juh, na priestory dnešného Maďarska. Rozpad Rakúsko-Uhorska a vznik Československa v roku **1918** tieto väzby narušili. Miestny text správne upozorňuje, že po vzniku Česko-Slovenska došlo k prerušeniu obchodných a hospodárskych vzťahov s južnými časťami v Maďarsku a že sa to prejavilo negatívne. To je veľmi dôležitý moment. Niekedy sa vznik Československa automaticky chápe ako čisto pozitívny národný zlom, no na úrovni lokálneho hospodárstva mohol znamenať aj stratu tradičných trhov a väzieb.

Pre Selešťany to znamenalo, že museli hľadať nové hospodárske orientácie a nové centrá. Miestny text uvádza, že hospodárskymi a obchodnými centrami sa stali **Modrý Kameň, Lučenec, Šahy a Krupina**. To je presne typ regionálneho posunu, ktorý zásadne mení každodennosť obce, aj keď na prvý pohľad nezmení jej vzhľad.

Václav Ulč a rok 1919

Miestny text uvádza aj pozoruhodný a dramatický údaj, že **Václava Ulča 29. januára 1919 chytili Maďari a uväznili ho za vlastizrada**. Tento detail je mimoriadne silný, pretože ukazuje, ako sa veľké dejiny rozpadu monarchie a nového vymedzovania hraníc odrazili priamo na konkrétnej osobe spojenej so Selešťanmi.

Netreba tu bez ďalšieho overenia rozvíjať špekulácie, ktoré presahujú rámec prameňa. Už samotné jadro údajov je však výpovedné: po roku 1918 nešlo len o zmenu vlajky alebo správneho názvu štátu, ale o veľmi napäté hraničné obdobie, v ktorom boli lojalita, majetok a politické postoje náhle otázkou osobného rizika. Selešťany, ležiace pri priestore, kde sa lámali nové hranice a staré väzby, to nemohli obísť.

Tento moment je dobré v monografii využiť ako konkrétnu ukážku toho, ako sa geopolitický zlom premietol do života obce. Nie všetko sa odohrávalo v parlamentoch a na mierových konferenciách. Časť sa odohrávala aj v osudoch ľudí, ktorí vlastnili statok, používali telefón a zrazu sa ocitli na zlomovej čiare dejín.

Hospodársky charakter regiónu a absencia priemyslu

Miestny text zároveň výslovne uvádza, že na prelome 19. a 20. storočia bol rozvoj priemyslu vo východnom Hontu a západnej časti Novohradu **nepatrný**, pričom priemysel chýbal aj v susedných Ďarmotách. Tento údaj je dôležitý, pretože pomáha správne nastaviť mierku očakávaní. Selešťany nevstupovali do 20. storočia ako obec na prahu industrializácie. Vstupovali doň ako naďalej **výrazne poľnohospodárske sídlo**.

To znamená, že všetky modernizačné prvky – administratívne zmeny, telefón, veľkostatok, nové obchodné smery – sa odohrávali na pozadí stále agrárnej reality. Pôda, obilie, vinohrady, dobytok a sezónna práca zostávali základom života. Tento fakt treba pripomínať,

aby sme nečítali dejiny obce cez optiku veľkých miest. Selešťany sa modernizovali, ale nie industrializáciou. Ich modernita bola vidiecka a nerovnomerná.

Vstup do česko-slovenského rámca

Vznik Československa po roku 1918 predstavoval pre Selešťany zásadný administratívny a politický zlom. Obec, ktorá bola celé stáročia formovaná v uhorskom rámci, sa zrazu ocitla v novom štáte, s novým úradným jazykom, novými správnymi väzbami a inou politickou orientáciou. Pre každodenný život to znamenalo viac než len zmenu štátnej príslušnosti. Menila sa aj symbolická orientácia obce. To, čo bolo dovtedy prirodzene späté s Uhorskom a južnými trhovými centrami, sa začalo preskupovať smerom na sever a západ, do nových slovenských a československých správnych a hospodárskych centier.

Tento prechod však nebol okamžitý ani hladký. Staré väzby nezanikajú zo dňa na deň a nové sa nevybudujú okamžite. Práve preto je pre Selešťany po roku 1918 typické napätie medzi historickou kontinuitou a novým štátnym rámcom. Obec ostáva tou istou obcou v krajine pri ľpí, ale administratívne a hospodársky už patrí do iného sveta.

Význam tejto etapy pre ďalší vývoj

Táto etapa je v dejinách Selešťan dôležitá preto, že predstavuje **prechod**. Nie ešte plne modernú obec medzivojnového obdobia, ale už nie ani dedinu starého typu z 19. storočia. Vystupuje tu niekoľko kľúčových momentov:

- administratívne **pričlenenie k Záhorciam v roku 1907**
- prítomnosť väčšieho hospodárskeho celku v podobe **Ulčovho 500-jutrového statku**
- preniknutie technickej novinky – **telefónu v roku 1918**
- napätie konca monarchie a osobný osud Václava Ulča v roku **1919**
- rozpad tradičných južných hospodárskych väzieb po vzniku **Československa**

Všetky tieto prvky spolu ukazujú, že obec vstupovala do 20. storočia v stave, keď sa staré roľnícke istoty lámali, ale nové moderné usporiadanie ešte nebolo pevne vybudované. A práve z tohto medzistavu vyrastú medzivojnové dejiny obce.

Záver kapitoly

Selešťany na prelome 19. a 20. storočia predstavujú obec v prechodnom štádiu medzi tradičným uhorským vidieckym svetom a novým moderným stredoeurópskym usporiadaním. Obec zostáva malá a agrárna, no už sa v nej objavujú prvky nového veku: administratívne začlenenie k **Záhorciam (1907)**, väčší hospodársky celok v podobe **500-jutrového statku Václava Ulča**, technická modernita symbolizovaná **telefónom zapojeným 16. augusta 1918**, a napokon aj priame dôsledky rozpadu monarchie, vrátane udalosti z **29. januára 1919**, keď bol Ulč zadržaný Maďarmi. Vznik Československa zároveň prerušil staré južné hospodárske väzby a prinútil obec orientovať sa na nové centrá – **Modrý Kameň, Lučenec, Šahy a Krupinu**.

Táto etapa je preto kľúčová. Pripravuje pôdu pre medzivojnové obdobie, v ktorom sa už Selešťany budú vyvíjať ako obec v rámci nového štátu, s novými vlastníkami pôdy, novými spoločenskými vzťahmi a novou podobou miestnej identity.

VII. Selešťany v medzivojnovom období – pôda, miestne rodiny, kaplnka a obecný život v prvej polovici 20. storočia

Obec v novom štáte

Po roku **1918** sa Selešťany ocitli v novom štátnom rámci – v Československej republike. Táto zmena nebola len formálnou výmenou štátneho znaku. Pre malé obce na juhu Slovenska znamenala zásadné preskupenie hospodárskych, správnych a mentálnych väzieb. Selešťany boli po stáročia orientované na priestor historického Uhorska, na južné trhy, na prirodzené väzby smerujúce cez Ipeľ do oblastí, ktoré sa po rozpade monarchie ocitli za hranicou nového štátu. Vznik Československa tak priniesol nový politický poriadok, ale aj stratu časti starých hospodárskych spojení. Miestne texty výslovne uvádzajú, že tento vývoj sa v ekonomickej oblasti prejavil negatívne a že hospodárskymi a obchodnými centrami sa pre obec stali **Modrý Kameň, Lučenec, Šahy a Krupina**.

Táto zmena rámca je dôležitá aj preto, že medzivojnové obdobie nevytvára v Selešťanoch nový svet od nuly. Skôr pretvára ten starý. Obec ostáva poľnohospodárska, stále malá, stále viazaná na pôdu, vinohrady a rodinné hospodárstvo. No už v nej pôsobia nové štátne inštitúcie, nové administratívne pravidlá a nové vlastnícke a spoločenské pomery. Medzivojnové Selešťany preto treba chápať ako obec na rozhraní dvoch epoch: ešte stále hlboko tradičnú, ale už nepochybne modernú v tom zmysle, že jej život je formovaný republikánskym štátom, novými hranicami a novými lokálnymi elitami.

Pozemkové a sociálne pomery po vzniku ČSR

Prvá polovica 20. storočia v Selešťanoch zostáva predovšetkým obdobím, v ktorom je základom miestneho života **pôda**. To je dobré povedať priamo, lebo pri malých obciach býva pokúšiteľské nafúknuť význam politických udalostí a podceniť ekonomickú realitu. V skutočnosti rozhodovalo to, kto vlastnil pôdu, kto na nej pracoval, kto ju prenajímal, kto na nej zamestnával ľudí a kto mal dostatok hospodárskeho kapitálu.

Podľa miestneho textu sa začiatkom prvej polovice 20. storočia vlastníkom pôd v Selešťanoch stal **Samuel Albert**, miestne nazývaný **Šamó**, ktorý bol podľa tradície údajne pôvodom Žid. Na svojich poliach zamestnával mužov i ženy zo Selešťan. Tento údaj je veľmi dôležitý. Ukazuje totiž, že v obci popri maloroľníckom a rodinnom hospodárení existoval aj väčší hospodársky subjekt, ktorý vytváral miestne pracovné príležitosti. Samuel Albert tak v dejinách obce nevystupuje iba ako majiteľ pôdy, ale aj ako človek, cez ktorého sa časť obyvateľov dostávala k obžive formou námezdnjej poľnohospodárskej práce.

To je významný moment. Znamená to, že sociálna štruktúra obce nebola tvorená len rovnocennými malými hospodármi. V dedine existovali rozdiely v majetku, vo výmere pôdy, v schopnosti zamestnávať druhých aj v spoločenskej váhe jednotlivých rodín. Medzivojnové Selešťany tak nepredstavujú idylicky rovnostársku vidiecku komunitu, ale klasickú dedinu, v ktorej vedľa seba žili drobní hospodári, nádenníci, sezónni pracovníci a rodiny s väčším majetkovým zázemím.

Samuel Albert ako miestny hospodársky faktor

Osobnosť **Samuela Alberta** si v dejinách obce zaslужuje osobitnú pozornosť. Aj keď o ňom nemáme v dostupných podkladoch rozsiahly biografický materiál, už samotná miestna tradícia a zachytená informácia o vlastníctve pôdy a zamestnávaní obyvateľstva z neho robia významnú postavu medzivojnových Selešťanov.

Jeho hospodárska úloha spočívala v tom, že predstavoval jeden z uzlov miestneho poľnohospodárskeho života. V prostredí, kde bola väčšina práce stále manuálna a kde sa poľnohospodárstvo opieralo o sezónne špičky, znamenal väčší vlastník pôdy aj organizátora práce. To malo priamy dosah na každodennosť miestnych rodín. Práca na Albertových poliach mohla byť dôležitým doplnkom vlastného hospodárenia a v niektorých prípadoch aj existenčnou nevyhnutnosťou.

Takáto postava zároveň pripomína, že medzivojnové dediny neboli ekonomicky uzavreté iba v horizontálnych susedských vzťahoch. Vo vnútri obce existovali aj vzťahy závislosti a moci – kto mal pôdu, ten mal v rukách viac než majetok. Mal v rukách aj možnosť ovplyvňovať život iných.

Rodina Huťanová a miestna stavebná stopa

Ďalšou významnou miestnou rodinou, spojenou s dejinami obce v prvej polovici 20. storočia, bola **rodina Huťanová**. Miestny text výslovne uvádza, že vlastnila značnú časť pozemkov a že sa významne prispela k stavbe **rímskokatolíckej kaplnky v Selešťanoch**, postavenej v roku **1934**. Tento údaj je pre dejiny obce zásadný, pretože prepája vlastnícke pomery, miestnu elitu a sakrálnu architektúru do jedného bodu.

Kaplnka totiž nie je len stavbou zbožnosti. V malej obci je aj prejavom miestnej identity, sociálnej reprezentácie a trvalého zásahu do priestoru. Ak určitá rodina významne prispieje k jej vzniku, znamená to, že presahuje rámec súkromného hospodárenia a vstupuje do symbolického života obce. Rodina Huťanová tak nie je dôležitá len ako vlastník pôdy, ale ako jeden z tých rodov, ktoré zanechali v obci viditeľnú a trvalú stopu.

Je pritom dôležité zachovať presnú mieru tvrdení. V dostupných textoch nemáme úplnú stavebnú dokumentáciu kaplnky ani detailný rozpis finančného podielu jednotlivých darcov. Máme však jasnú miestnu tradíciu a textový údaj, že Huťanovci sa o jej výstavbu významne prispeli. To je dostatočne silný základ na to, aby sa táto rodina v monografii objavila ako jeden z kľúčových aktérov miestneho spoločenského života.

Rímskokatolícka kaplnka z roku 1934

Rok **1934** je v dejinách Selešťan medzivojnového obdobia jedným z najvýraznejších stavebných a duchovných medzníkov. Práve v tomto roku bola postavená **rímskokatolícka kaplnka**. Táto stavba má veľký význam nielen z pohľadu náboženského života, ale aj z pohľadu formovania novodobej tváre obce.

Selešťany boli dlhý čas viazané na vonkajšie cirkevné centrá – katolícky na **Želovce**, evanjelicky na **Veľký Krtíš**. To znamená, že duchovný život sa síce v obci odohrával, no nie v plne vlastnom architektonickom rámci. Vybudovanie kaplnky v roku 1934 preto predstavovalo kvalitatívnu zmenu. Obec získala vlastný sakrálny priestor, ktorý koncentroval náboženský aj symbolický život miestnej katolíckej časti obyvateľstva.

V malej obci má takáto stavba viacero významových vrstiev. Je miestom bohoslužby, modlitby a pamiatky. Zároveň však slúži ako orientačný bod sídla, ako verejný znak usporiadania a ako vyjadrenie toho, že obec už nie je len rozptýleným súborom domov a hospodárskych dvorov, ale spoločnosťou schopným vytvoriť niečo trvalé, spoločné a reprezentatívne.

Preto patrí kaplnka k najvýznamnejším dominantám obce 20. storočia. A aj keď neskoršie desaťročia prinesú ďalšie stavby – modlitebňu, úpravy verejných objektov či technickú infraštruktúru – kaplnka z roku 1934 zostáva jedným z najčistejších symbolov medzivojnového sebauvedomenia Selešťan.

Medzivojnová obec ako priestor tradície a pomalej zmeny

Aj keď máme k Selešťanom z medzivojnového obdobia najmä čiastkové údaje, z ich spojenia vzniká pomerne jasný obraz. Obec bola v tomto čase stále **predovšetkým poľnohospodárska**. Hospodársky život stál na pôde, na práci miestnych ľudí, na tradičných roľníckych činnostiach a na vinohradníctve, ktorého korene siahali hlboko do minulosti. Zároveň však obec nebola nehybná. Menili sa vlastnícke štruktúry, objavovali sa významnejší majitelia pôdy, budovali sa nové stavby a postupne sa menilo aj symbolické usporiadanie priestoru.

Medzivojnové obdobie je v tomto zmysle obdobím **pomaly rastúcej vnútornej organizovanosti obce**. Nie priemyselného rozmachu, nie urbanizačnej premeny, ale dozrievania miestnej komunity. Obec už mala za sebou stáročia zápasu o prežitie, obnovu po tureckých vojnách aj stabilizáciu 19. storočia. Teraz vstupovala do fázy, keď sa začínala viac vedome vyjadrovať cez stavby, rodové zázemie a pevnejšie lokálne väzby.

Miestna spoločnosť a rodinné prostredie

V prostredí malej obce je potrebné vždy myslieť na to, že veľké spoločenské procesy sa odohrávajú predovšetkým cez **rodiny**. V Selešťanoch to neplatilo menej než inde. Mená ako **Albert** a **Huťanová** nevystupujú len ako izolované osobnosti, ale ako nositelia širších

rodinných väzieb. Rodiny vytvárali základ práce, dedenia, náboženského života, spoločenského poriadku aj medziľudských záväzkov.

To je dôležité zdôrazniť aj preto, že medzivojnová obec nebola „spoločnosťou jednotlivcov“ v modernom mestskom zmysle. Bola spoločenstvom rodov, domácností a hospodárskych jednotiek. Každý významnejší vlastník pôdy, každý darca stavby, každý hospodár zamestnávajúci miestnych ľudí predstavoval zároveň uzol v sieti sociálnych vzťahov. Preto je správne písať dejiny tejto etapy nielen ako sled rokov a udalostí, ale ako obraz obce, v ktorej sa rodinné a hospodárske väzby stále výrazne prekrývali.

Medzivojnové Slovensko a južné pohraničie

Vývoj Seleštian v medzivojnovom období nemožno oddeliť ani od širšieho postavenia južného Slovenska v rámci Československa. Išlo o oblasť, kde sa stretávali staré uhorské väzby s novou československou štátnosťou, kde jazykové, kultúrne a hospodárske pomery neboli úplne jednoduché a kde hranica s Maďarskom nebola len čiarou na mape, ale súčasťou každodenného vedomia.

Aj keď dostupné miestne texty pre medzivojnové Selešťany neponúkajú podrobný politický obraz, vieme z nasledujúcej etapy, že napätie roku **1938** a mobilizačné nálady sa obce bezprostredne dotkli. To znamená, že už počas 30. rokov žili Selešťany v priestore, kde sa medzinárodné napätie dalo cítiť skôr než vo vnútrozemí. Preto treba medzivojnové obdobie vnímať aj ako čas rastúcej neistoty na pozadí inak navonok pokojného roľníckeho života.

Arnold Kossaczky ako širšia osobnosť seleštianskeho priestoru

Hoci jeho najvýznamnejšia životná a verejná dráha patrí ešte do staršieho obdobia a jeho život presahuje rámec samotnej medzivojrovej dediny, pri prvej polovici 20. storočia je vhodné pripomenúť aj osobnosť **Arnolda Kossackého (1855 – 1938)**, ktorý patril k najvýznamnejším rodákam Seleštian – Záhoriec. Narodil sa **9. septembra 1855 v Selešťanoch**, pochádzal z váženej rodiny, jeho otec **Károly Kossaczky** bol župan. Vyštudoval právo v Budapešti, získal doktorát, pôsobil ako advokát, od roku **1894** bol oficiálnym prokurátorom Novohradskej župy, neskôr právnym zástupcom regionálnych novín. Významne sa angažoval v spoločenskom, cirkevnom a kultúrnom živote, bol zakladateľom spolku **Madách** a aktívnym evanjelickým činiteľom. Preslávil sa ako publicista, redaktor, autor historických, náboženských a filozofických diel i prekladateľ. Zomrel **24. februára 1938 v Balážskych Ďarmotách**.

Prečo ho pripomenúť práve tu? Pretože ukazuje, že aj malá obec ako Selešťany mohla byť rodiskom osobnosti s regionálnym presahom. Medzivojnové obdobie tak nevyplňajú len dejiny pôdy a stavieb, ale aj vedomie, že obec mala svojich ľudí, ktorí prekročili jej miestny rámec a zanechali stopu v širšom kultúrnom a verejnom priestore.

Predvečer zlomu roku 1938

Medzivojnové obdobie sa v Seleštanoch nekončí veľkým lokálnym projektom ani prudkým rozvojom. Končí sa **napätím**. Miestny text uvádza, že rok **1938** znamenal napätú situáciu v celej republike a že počas celého roka pri vyhlasovaní mobilizácie odkomandovali záložákov k hraniciam s Maďarskom do Seleštian aj do blízkych kasární. To je jasný znak, že obec už nebola len pokojným poľnohospodárskym sídlom, ale opäť sa ocitla v bezprostrednej blízkosti veľkých dejín.

Tým sa uzatvára aj logika celej tejto kapitoly. Medzivojnové Seleštany boli obcou pôdy, práce, miestnych rodov a sakrálnej stavby. No ich pokoj bol len relatívny. Pod povrchom už rástla kríza, ktorá v roku 1938 a následne po marci 1939 dramaticky zmení osud celého pohraničia.

Záver kapitoly

Seleštany v medzivojnovom období zostávajú malou poľnohospodárskou obcou, no zároveň nadobúdajú čoraz zreteľnejšiu miestnu tvár. Vystupujú tu konkrétne hospodárske a spoločenské autority – **Samuel Albert**, ktorý vlastnil pôdu a zamestnával miestnych obyvateľov, a **rodina Huťanová**, spojená s významnou časťou pozemkov a s výstavbou **rímskokatolíckej kaplnky v roku 1934**. Kaplnka predstavuje jeden z kľúčových symbolov medzivojnového vývoja obce, pretože vyjadruje stabilitu, miestnu identitu a schopnosť komunity vytvoriť trvalý spoločný priestor. Obec zároveň zostáva súčasťou širšieho južnoslovenského pohraničia, kde sa staré hospodárske väzby po roku 1918 menia a kde sa už pred rokom 1938 začína znovu zhusťovať atmosféra politického napätia.

Takto pripravené vstupujú Seleštany do ďalšej, oveľa tvrdšej etapy – obdobia rozbitia Československa, vojnového napätia a dramatických rokov druhej svetovej vojny.

VIII. Seleštany v rokoch 1938 – 1945 a v období povojnových premien

Seleštany na prahu druhej svetovej vojny

Druhá polovica tridsiatych rokov 20. storočia predstavovala pre obyvateľov Seleštian obdobie rastúcej neistoty. Európa sa postupne dostávala do politickej krízy a napätie sa výrazne prejavovalo aj v južných oblastiach Slovenska. Seleštany, ležiace v pohraničnom priestore pri rieke Ipel', sa ocitli v citlivom geopolitickom pásme, kde sa veľké politické udalosti odrážali oveľa bezprostrednejšie než vo vnútrozemí krajiny.

Rok **1938** bol v tomto smere zásadným zlomom. Politická kríza, ktorá viedla k **Mníchovskej dohode**, následnej autonómii Slovenska a napokon k **Viedenskej arbitráži**, zasiahla aj život miestnych obyvateľov. Podľa miestnych spomienok a zápisov sa počas mobilizácie v roku 1938 objavili v priestore obce a jej okolia vojenské jednotky a záložníci, ktorí boli vysielaní k hraniciam s Maďarskom. Seleštany sa tak ocitli v priamom dotyku s vojenskými prípravami a atmosférou očakávaného konfliktu.

Situácia zároveň odrážala zložité politické nálady južného Slovenska. Obyvateľstvo nebolo jednotné v názoroch na budúcnosť krajiny. Časť obyvateľov zostávala lojálna k Československej republike, iní kriticky vnímali jej politiku a niektorí sympatizovali s maďarskými požiadavkami na územné zmeny. Takéto rozdielne postoje sa objavovali aj v samotnej obci, čo v období politickej krízy vytváralo napätú atmosféru.

Vznik Slovenského štátu a vojnové roky

Dňa **14. marca 1939** vznikol **Slovenský štát**, čím sa definitívne rozpadla druhá Československá republika. Pre obyvateľov Selešťan to znamenalo ďalšiu zásadnú zmenu štátneho rámca. Generácia, ktorá ešte pamätala Uhorsko, prežila po roku 1918 obdobie prvej Československej republiky a teraz sa ocitla v treťom politickom systéme v priebehu niekoľkých desaťročí.

Počas vojnových rokov zostávali Selešťany predovšetkým poľnohospodárskou obcou. Každodenný život sa aj naďalej opieral o hospodárenie na pôde, chov hospodárskych zvierat a tradičné poľnohospodárske práce. Vojna však do života obce priniesla neistotu, mobilizáciu mužov, nedostatok pracovnej sily a hospodárske obmedzenia. Mladí muži z obce boli povolaní do armády a niektorí z nich boli nasadení na **východnom fronte**, kde slovenské jednotky bojovali po boku nemeckej armády.

Aj keď frontové boje priamo nezasiahli samotnú obec, vojna mala na miestne spoločenstvo hlboký dopad. Niektorí obyvatelia Selešťan sa z vojny nikdy nevrátili.

Obete druhej svetovej vojny zo Selešťan

Spomienka na obete druhej svetovej vojny je dnes v obci zachovaná prostredníctvom **pamätníka padlým hrdinom**, ktorý bol odhalený v roku **2009** v areáli **Kultúrneho domu v Selešťanoch**, nachádzajúcom sa v priestoroch bývalej kúrie. Pamätník vznikol z iniciatívy obce ako symbol úcty voči miestnym obyvateľom, ktorí počas vojny položili svoje životy.

Na pamätnej tabuli je uvedený nápis:

„Na večnú pamiatku obetiam druhej svetovej vojny 1941 – 1947.“

Pamätník pripomína mená obyvateľov Selešťan, ktorí zahynuli priamo vo vojnových operáciách alebo v dôsledku vojnových udalostí.

Padlí na východnom fronte

Na východnom fronte počas druhej svetovej vojny zahynuli:

- **Ďurkovč Pavol ml.**
- **Fábry Pavol**
- **Klinčok Ladislav**

Títo muži boli nasadení vo vojenských operáciách na území Sovietskeho zväzu a patrili medzi mnohých slovenských vojakov, ktorí zahynuli počas bojov na východnom fronte.

Obete vojnových následkov

Na pamätníku sú zároveň uvedení obyvatelia obce, ktorí zahynuli v dôsledku vojnových udalostí alebo ich následkov:

- **Antolík Štefan**
- **Černuš Štefan**
- **Ďurkovč Pavol st.**
- **Strhársky Ladislav**

Ich mená predstavujú pripomienku toho, že dôsledky vojny presahovali samotné bojové operácie a zasiahli aj civilné obyvateľstvo.

Pamätník bol odhalený ako výraz úcty miestnej komunity k týmto obetiam a stal sa miestom pietnych spomienok. Každoročne sa pri ňom konajú spomienkové podujatia, ktoré pripomínajú tragické osudy obyvateľov obce počas druhej svetovej vojny.

Koniec vojny a obnovenie Československa

V máji **1945** sa skončila druhá svetová vojna v Európe a postupne bolo obnovené **Československo**. Aj v Seleštanoch sa tak skončilo obdobie vojnových rokov a obec sa opäť stala súčasťou československého štátu.

Povojnové Československo sa však výrazne líšilo od republiky, ktorá existovala pred rokom 1938. Politický systém sa postupne menil a krajina smerovala k modelu tzv. **ľudovej demokracie**, ktorý bol ovplyvnený rastúcim vplyvom komunistickej moci.

V povojnových rokoch sa začali pripravovať zásadné spoločenské a hospodárske zmeny, ktoré mali výrazne zasiahnuť aj život vidieckych obcí. Pre Seleštany to znamenalo začiatok novej etapy, v ktorej sa postupne menili vlastnícke pomery, organizácia poľnohospodárstva a fungovanie miestnej správy.

Význam vojnového obdobia pre dejiny obce

Obdobie rokov **1938 – 1945** predstavuje v dejinách Selešťan jednu z najdramatickejších kapitol moderných dejín. Politická kríza konca tridsiatych rokov, vznik Slovenského štátu, vojnové udalosti a napokon povojnové politické zmeny zasiahli aj túto malú poľnohospodársku obec na juhu Slovenska.

Aj keď samotná obec nebola miestom veľkých bojových operácií, vojna sa jej hlboko dotkla prostredníctvom mobilizácie miestnych mužov, hospodárskych obmedzení a strát na životoch. Mená obetí zachované na pamätníku v obci dnes pripomínajú, že aj malé vidiecke spoločenstvá niesli ťarchu jednej z najtragickejších udalostí moderných dejín.

Pamätník z roku **2009** tak nepredstavuje len architektonický prvok verejného priestoru, ale predovšetkým symbol historickej pamäti obce a úcty k jej obyvateľom, ktorí sa stali obeťami vojny.

IX. Selešťany v období socializmu (1948 – 1989)

Nový režim a premena vidieckeho sveta

Po roku **1948**, keď sa v Československu definitívne presadil komunistický režim, vstúpili Selešťany do obdobia zásadných spoločenských a hospodárskych premien. Ak predchádzajúce stáročia formovali obec najmä prostredníctvom vlastníckych zmien, vojen, migrácie a prirodzeného poľnohospodárskeho vývoja, druhá polovica 20. storočia priniesla zásah štátu do samotných základov dedinského života. Najdôležitejším znakom tejto zmeny bola **kolektivizácia poľnohospodárstva**. Pre obec, ktorej dejiny boli po stáročia postavené na individuálnom hospodárení, vinohradoch, dvoroch, majetkoch a rodinnej práci, to nebola len hospodárska reforma. Bola to zmena civilizačného typu.

Selešťany pritom neboli výnimkou, ale typickým príkladom vidieckej obce južného Slovenska, ktorú nový režim začal postupne pretvárať podľa socialistického modelu. Štát usiloval o oslabenie tradičných vlastníckych väzieb, o podriadenie pôdy kolektívnemu hospodáreniu, o zmenu miestnej správy a o pretvorenie dediny na jednotku plánovaného hospodárstva. To sa v každodennom živote prejavovalo veľmi konkrétne: zmenou vlastníctva, zánikom samostatného hospodárskeho rozhodovania, presunom práce do družstva a novým vzťahom obyvateľov k pôde, ktorá bola po generácie základom rodinnej identity.

Vznik JRD a kolektivizácia pôdy

Zásadným medzníkom bol rok **1951**, keď bolo v Selešťanoch založené **Jednotné roľnícke družstvo (JRD)**. Miestny text výslovne uvádza, že JRD v Selešťanoch vzniklo o rok skôr než v Záhorciach a jeho prvým predsedom bol **Štefan Fábry**. Tento údaj je mimoriadne dôležitý, pretože prvé roky kolektivizácie patria v dejinách dedín k najcitlivejším. Vznik družstva nebol pre miestne obyvateľstvo prirodzeným pokračovaním hospodárskeho vývoja. Bol to administratívne a politicky presadzovaný proces, ktorý rozrušil staré vlastnícke istoty a menil spôsob, akým ľudia chápali svoju prácu aj svoj vzťah k pôde.

V roku **1962** bolo JRD Selešťany zlúčené s **JRD Záhorce**. Tento krok zodpovedá širšej tendencii socialistického poľnohospodárstva smerovať k väčším a centralizovanejším hospodárskym celkom. Pre Selešťany to znamenalo ďalšie oslabenie hospodárskej samostatnosti v prospech väčšej organizačnej jednotky. Na úrovni obce sa tým menil nielen spôsob práce, ale aj psychológia dediny. Staré gazdovské vedomie, postavené na konkrétnom poli, dvore a rodine, bolo čoraz viac nahrádzané anonymnejším modelom práce v kolektívnom podniku.

Tento prechod však neprebehol len v hospodárskej rovine. Zasiahol aj sociálne vzťahy. V dedine, kde boli po generácie dôležité rozdiely medzi menšími hospodármi, väčšími gazdami a rodinami s významnejšou pôdou, sa vytváral nový model spoločenského usporiadania. Reálne rozdiely síce nezmizli, ale oficiálny jazyk režimu ich potláčal a nahrádzal ideológiou kolektívnej práce.

Poľnohospodárstvo v ére družstva

Aj po založení JRD zostali Selešťany obcou, ktorej ekonomika stála na poľnohospodárstve. Zmenil sa však spôsob organizácie práce. Polia, ktoré boli kedysi rozdelené medzi rodiny, sa stávali súčasťou väčšieho celku, v ktorom sa práca plánovala, prideľovala a vykazovala inak než v tradičnom hospodárení. Pestovanie plodín, chov zvierat a sezónne práce na poli už neboli len otázkou rodinného rozhodovania, ale aj rozhodnutia družstevných orgánov a širších poľnohospodárskych plánov.

Z hľadiska monografie je dôležité zdôrazniť, že Selešťany sa v tomto období neindustrializovali v pravom slova zmysle. Ostávali výrazne agrárnou lokalitou. Socializmus ich nezmenil na priemyselnú obec; zmenil ich na **kolektivizovanú poľnohospodársku obec**. To je zásadný rozdiel. Starý vidiecky svet nezanikol úplne, ale jeho vnútorné usporiadanie sa dramaticky zmenilo.

Pestovanie a spracovanie tabaku

Jednou z najvýznamnejších poľnohospodárskych činností v Selešťanoch v druhej polovici 20. storočia bolo **pestovanie tabaku**. Podľa tvojich textov a zachovanej fotodokumentácie sa tabak pestoval ešte minimálne v **60. a 70. rokoch 20. storočia**, a to v rámci hospodárenia miestneho JRD. Táto informácia je mimoriadne cenná, pretože nejde len o všeobecný údaj o poľnohospodárstve, ale o konkrétnu plodinu, ktorá mala v miestnom hospodárstve zjavný význam.

Fotografie zo Selešťan zachytávajú **ručný zber tabakových listov** priamo na poli, pričom sa na ňom podieľali najmä ženy z obce. Práve toto je dôležitý moment: tabak nebol len technickou plodinou, ale aj sociálnym fenoménom miestnej práce. Jeho pestovanie si vyžadovalo veľké množstvo manuálnej práce a do procesu boli zapojené celé pracovné kolektívy. Zber prebiehal postupne, pretože listy dozrievali od spodnej časti rastliny smerom nahor. Po odlámaní sa nechávali zvädnúť, viazali sa do zväzkov alebo navliekali na špagáty a pripravovali na sušenie. Tento druh práce bol fyzicky náročný, opakovaný a sezónne intenzívny.

Osobitne významným prvkom bola **sušiareň tabaku**, ktorá sa nachádzala v bývalom areáli JRD v Selešťanoch. Budova slúžila na prirodzené sušenie tabakových listov v dobre vetranom priestore. Podľa miestnych spomienok stáli ruiny tejto sušiarne ešte približne do rokov **2008 – 2009**, keď boli definitívne zbúrané. Ich existencia je dôležitým hmotným dôkazom rozsahu a významu tabakového hospodárstva v obci.

Mimoriadne zaujímavý a pre monografiu cenný je aj údaj o tom, že sa na tabakových brigádach zúčastňovali aj deti z miestnej školy. Podľa pamätníckych údajov chodili žiaci

Ľudovej školy v Selešťanoch v 60. a 70. rokoch spolu so svojim učiteľom **Jánom Strhárskym** na brigády pri lámaní a viazaní tabaku. Tento fakt presne vystihuje socializačný charakter obdobia: škola už nebola len miestom vyučovania, ale aj inštitúciou zapojenou do kolektívneho poľnohospodárskeho života obce.

Presný rok ukončenia pestovania tabaku v Selešťanoch zatiaľ nie je známy, no na základe orálnych svedectiev možno predpokladať, že tabak sa v miestnom chotári pestoval minimálne do **70. rokov 20. storočia**, pričom jeho útlm súvisel so zmenami v poľnohospodárskej politike, reorganizáciou JRD a postupným opúšťaním náročných ručných činností.

Škola a vzdelanosť v obci

Mimoriadne dôležitou súčasťou života Selešťan bola **ľudová škola**. Tvoje podklady potvrdzujú existenciu školy, školskej knižnice, organizovanej školskej správy a zároveň aj konkrétnu úlohu učiteľa a riaditeľa **Jána Strhárskeho**. To je veľmi dôležitý materiál, pretože malé vidiecke školy boli v 20. storočí omnoho viac než len miestom elementárneho vzdelania. Boli centrom kultúrneho, spoločenského a často aj administratívneho života obce.

Podľa ďalšieho textu sa budova dnešnej **evanjelickej modlitebne** nachádza na ľavej strane miestnej komunikácie a v minulosti slúžila ako **ľudová škola**. Podľa pamätníkov bola na školské účely využívaná ešte v **60. až 70. rokoch 20. storočia**. Tento údaj je cenný dvojakou. Po prvé, potvrdzuje pokračovanie školského života v obci aj v socialistickom období. Po druhé, viaže školu na konkrétnu budovu, ktorá sa neskôr stala cirkevným objektom. To vytvára krásnu a zároveň historicky podstatnú kontinuitu: budova, ktorá slúžila vzdelaniu, sa neskôr stala priestorom duchovného života.

V dejinách malej obce má takáto budova veľkú symbolickú váhu. Nie je to len technická zmena funkcie. Je to stavebný nositeľ pamäti, v ktorom sa prelínajú dve zásadné roviny života dediny – škola a viera.

Evanjelická modlitebňa a zvonica

Budova bývalej školy prešla v presne nezistenom období do vlastníctva **Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania**, ktorá ju adaptovala a stavebne upravila na bohoslužobné účely. Po rekonštrukcii bola určená na pravidelné evanjelické bohoslužby a dňa **2. októbra 1993** sa uskutočnilo slávnostné posvätenie modlitebne a jej uvedenie do cirkevného užívania. Hoci tento dátum patrí už do obdobia po roku 1989, samotná budova a jej predchádzajúca školská funkcia majú korene hlboko v staršom vývoji obce a do kapitoly o druhej polovici 20. storočia preto právom patria.

Pri pravej strane cesty oproti modlitebni stojí samostatná **zvonica**, ktorá tvorí osobitný sakrálny prvok v priestore obce. Presný rok jej výstavby sa zatiaľ nepodarilo archiválne doložiť. V období medzi **18. februárom 2005 a 24. marcom 2005** došlo ku krádeži dvoch pôvodných zvonov zo zvonice, čo predstavovalo citeľnú stratu miestneho hmotného dedičstva. Neskôr boli nahradené elektronickým zvonovým systémom.

Pre monografiu je však dôležité najmä to, že evanjelická modlitebňa a zvonica predstavujú dlhodobý dôkaz konfesionálnej plurality Selešťan. Táto pluralita nevznikla až v novoveku ani až po roku 1989; jej korene siahajú do reformácie a do dlhodobého miešania katolíckeho a evanjelického obyvateľstva v obci. V druhej polovici 20. storočia sa táto vrstva nestratila, aj keď socialistický režim oficiálne náboženstvo oslaboval.

Rímskokatolícka kaplnka v socialistickom období

Rímskokatolícka kaplnka, postavená v roku **1934** za významného pričinenia rodiny **Huťanovej**, zostávala aj v období socializmu jednou z najvýraznejších sakrálnych dominánt obce. To je dôležité pripomenúť, lebo socialistický režim síce obmedzoval verejný vplyv cirkví, no na vidieku nikdy úplne nevyrazil náboženský život. V malých obciach zostávali sakrálné stavby centrami lokálnej pamäti, obradu a identity aj vtedy, keď oficiálna ideológia presadzovala sekulárny obraz spoločnosti.

Kaplnka preto v dejinách povojnových Selešťan nepredstavuje len „prežitok minulosti“, ale trvalý bod continuity. Obec sa menila, družstvo menilo hospodárstvo, politická moc menila správu dediny, no sakrálny priestor zostával miestom, v ktorom sa dlhé trvanie miestnej komunity prejavovalo silnejšie než v mnohých svetských objektoch.

Šport a futbal v povojnovom období

Súčasťou spoločenského života Selešťan po druhej svetovej vojne bol aj **šport**, najmä **futbal**. Tvoje podklady uvádzajú, že v obci sa nachádzalo jednoduché trávnaté ihrisko s kovovými brámkami, ktoré slúžilo miestnej mládeži a mužom na rekreačné i príležitostné zápasy. Fotodokumentácia z rokov **1948 – 1955** potvrdzuje existenciu futbalového mužstva v Selešťanoch a zároveň jeho prepojenie s futbalovým dianím v susedných Záhorciach.

Je dôležité správne určiť mieru významu tohto javu. Selešťany podľa všetkého nemali stabilný veľký klub s pravidelnou súťažnou činnosťou, no futbal predstavoval dôležitý prvok povojnového komunitného života. Zápasy, tréningy a spoločné športové aktivity boli príležitosťou na stretávanie, upevňovanie miestnych väzieb a návrat k bežnému životu po vojne. Práve v malých obciach má aj takýto „nesystémový“ šport veľkú sociálnu hodnotu. Nie je len zábavou, ale aj formou kolektívnej identity.

Regulácia toku Ipľa a protipovodňová ochrana

Jedným z najvýznamnejších technických zásahov do krajiny v okolí Selešťan v druhej polovici 20. storočia bola **regulácia toku rieky Ipľ** a výstavba **protipovodňovej ochrany**. Rieka Ipľ mala po stáročia rozhodujúci vplyv na hospodársky a každodenný život obyvateľov. Jej meandrujúci tok a nížinný charakter spôsobovali časté záplavy, ktoré ohrozovali polia, lúky a nízko položené časti chotárov.

Podľa tvojich textov sa preto najmä v **60. rokoch 20. storočia** pristúpilo k systematickej regulácii toku Ipľa a budovaniu protipovodňových opatrení. Významný regulovaný úsek sa nachádzal práve v oblasti **Selešťany – Kosihy – Koláre – Balog nad Ipľom**. Vybudované boli

hrádze, ktorých úlohou bolo zabrániť rozlietaniu rieky do okolia. Tým sa síce znížilo riziko pravidelných povodní, zároveň sa však vytvoril nový problém – odvádzanie tzv. vnútorných vôd, teda dažďovej a podzemnej vody z polí a lúk.

Na tento účel bola v regióne vybudovaná **kanálová odvodňovacia sústava a čerpacie stanice**, ktoré umožňovali prečerpávanie vody cez hrádze späť do rieky. Približne okolo roku **1968** už bola protipovodňová ochrana v okolí Selešťian funkčná, aj keď niektoré časti systému sa technicky doladzovali aj neskôr. Tento zásah zásadne zmenil krajinný obraz územia: rieka stratila časť svojho prirodzeného meandrujúceho charakteru a oddelila sa od časti pôvodného záplavového priestoru.

Pre monografiu je dôležité zdôrazniť, že ide o jeden z najväčších moderných zásahov do historickej krajiny Selešťian. Regulácia Ipľa nebola len vodohospodárskym opatrením. Bola aj zmenou vzťahu medzi obcou a riekou, ktorá obec po stáročia živila, ale aj ohrozovala.

Povodeň v roku 1974

Napriek budovaniu ochranných systémov zostávala rieka Ipľ žvlom, ktorý vedel zasiahnuť obec aj v neskoršom období. Miestny text uvádza, že v roku **1974** zasiahla Selešťany **veľká povodeň**. Voda zo starého toku Ipľa zaplavila niekoľko rodinných domov, pričom najviac postihnutý bol dom **Jána Lőrincza st.**, ktorý bolo potrebné vysťahovať a staticky zabezpečiť podperami.

Tento údaj je dôležitý, pretože ukazuje, že ani moderné vodohospodárske zásahy nedokázali úplne odstrániť historickú zraniteľnosť obce. Povodeň roku 1974 je pokračovaním dlhého príbehu Selešťian ako sídla pri rieke, ktorá bola požehnaním aj hrozbou zároveň. V monografii je vhodné túto udalosť uviesť ako konkrétny dôkaz toho, že vzťah medzi obcou a Ipľom zostal živý a dramatický aj v 20. storočí.

Miestna správa a verejný život

Počas socializmu bola obec súčasťou systému miestnych národných výborov. Miestny text uvádza, že v roku **1979** sa predsedom **Miestneho národného výboru** stal **Ján Príbeli zo Selešťian**. Tento údaj je dôležitý, pretože ukazuje, že aj v centralizovanom socialistickom systéme mali miestne osobnosti význam pri správe dediny.

MNV predstavoval základnú zložku verejnej správy v obci a mal dosah na údržbu, investície, verejné stavby, kultúrny život i organizáciu miestnych záležitostí. V prostredí malej obce bolo obsadenie takéhoto postu zároveň znakom dôvery a miestneho spoločenského postavenia. Preto je vhodné meno Jána Príbeliho uviesť nielen ako úradný údaj, ale ako súčasť dejín miestnych elít v období socializmu.

Obecné stavby, opravy a rekonštrukcie

Druhá polovica 20. storočia priniesla v Selešťanoch aj niekoľko dôležitých stavebných a rekonštrukčných zásahov. V roku **1976** bola uvedená do prevádzky **novovybudovaná**

predajňa Jednoty, čo je významný znak modernizácie každodennej spotrebnej infraštruktúry v obci. Predajňa takéhoto typu nebola v socialistickej dedine banálnym detailom; bola jedným z konkrétnych znakov moderného občianskeho vybavenia.

V roku **1978** prebehla **renovácia kultúrneho domu**, ktorý sa nachádzal v bývalej kúrii rodu **Szilassy**, neskôr **Fáy**. Tento údaj má viac než technický význam. Ukazuje, ako sa staršie šľachtické alebo kúriové objekty v socialistickej epoche menili na verejné budovy. Kultúrny dom sa stal priestorom spoločenských udalostí, stretnutí a kolektívneho života, čím sa bývalá kúria definitívne začlenila do novej funkcie slúžiacej celej obci.

Následne sa v roku **1980** uskutočnila **oprava klubu mladých** v hodnote **85 000 Kčs** a rovnako aj **oprava obecnej studne** za **17 000 Kčs**. Tieto údaje sú cenné, pretože ukazujú, že investície v dedine nešli len do veľkých hospodárskych projektov, ale aj do objektov každodenného a komunitného života. Klub mladých, studňa, predajňa či kultúrny dom – to všetko spolu tvorilo infraštruktúru socialistickej obce, v ktorej sa spájal úradný model kolektívneho života s reálnymi potrebami miestnej komunity.

Dom smútku ako nová funerálna stavba

Ďalšou dôležitou stavbou tohto obdobia bol **Dom smútku**. Miestny text uvádza, že jeho výstavba sa začala v roku **1984** a budova bola dokončená a skolaudovaná **25. septembra 1986**. Táto stavba patrí k významným prejavom modernizácie verejného priestoru obce v neskorom socializme.

Dom smútku znamenal zmenu v tom, ako obec organizovala poslednú rozlúčku so svojimi zosnulými. Tradičné spôsoby rozlúčky, viazané na dom, kostol a cintorín, sa začínali dopĺňať o nový typ verejnej budovy, ktorý bol charakteristický pre socialistické aj postsocialistické vidiecke prostredie. V kontexte Seleštian je táto stavba dôležitá aj symbolicky: obec tým ukazuje, že dokáže vytvoriť novú občiansku architektúru nielen pre život, ale aj pre dôstojnú správu smrti a pamäte.

Cesta, most a dopravná infraštruktúra

Na konci sledovaného obdobia sa významným zásahom do technickej infraštruktúry obce stala **úprava cesty a výstavba nového betónového mosta do Seleštian**, realizovaná v rokoch **1989 – 1990**. Aj keď tento zásah časovo presahuje hranicu socialistickeho režimu, patrí do logiky prelomového obdobia, v ktorom sa obec pripravovala na vstup do novej epochy.

Most a cesta majú v dejinách malej obce zásadný význam. Nie sú len stavebnými objektmi. Sú prostriedkom spojenia, každodennej dostupnosti a fyzického začlenenia sídla do širšieho priestoru. V obci pri Iplí, kde mala voda po stáročia ambivalentnú úlohu, je most zároveň symbolom prekonávania prirodzenej bariéry. Preto je správne, že sa v monografii objaví ako jeden z dôležitých bodov záveru tejto etapy.

Tragické udalosti

Dejiny obce nemožno písať len cez inštitúcie, stavby a hospodárske zmeny. Musia obsahovať aj tie udalosti, ktoré sa vryli do miestnej pamäti svojou tragickosťou. Miestny text uvádza dve takéto udalosti spojené s riekou Ipeľ.

V roku **1982** sa v Ipli utopil **Michal Laurinc**.

Začiatkom druhej polovice roku **1988** sa v Ipli utopil **Jozef Fábry**.

Tieto tragédie pripomínajú, že rieka nebola len prírodným prvkom krajiny, ale aj miestom rizika a ľudskej straty. V malých obciach majú takéto udalosti silný spoločenský dosah. Nezostávajú len v rodinnej pamäti, ale stávajú sa súčasťou kolektívnej skúsenosti obce. Je preto správne uviesť ich v texte monografie ako súčasť skutočných dejín života, nie iba ako súkromné nešťastia.

Každodennosť a znaky meniacej sa obce

Miestny text uvádza aj zdanlivo drobný, no v skutočnosti veľmi výpovedný údaj: v roku **1978** bolo v Selešťanoch zaznamenaných **17 vlastníkov osobných automobilov**. Takáto informácia má veľký význam pre dejiny každodennosti. Ukazuje, že obec už nebola len dedinou pešieho a vozového sveta, ale vstupovala do éry širšej individuálnej mobility.

Automobil na vidieku nie je len dopravný prostriedok. Je znakom hospodárskej úrovne, kontaktu s okolitým svetom a postupnej zmeny životného štýlu. Keď sa v malej obci objaví citeľnejší počet osobných áut, mení sa rytmus dochádzania, nakupovania, kontaktov s mestom aj vnímanie vzdialenosti. Preto je tento údaj správne zaradiť do textu ako detail, ktorý veľmi presne charakterizuje premenu každodenného života v neskorom socializme.

Pamäť druhej svetovej vojny v neskoršom období

Aj keď pamätník obetiam druhej svetovej vojny bol odhalený až v roku **2009**, jeho význam patrí obsahovo aj do dejín druhej polovice 20. storočia, pretože uchováva mená obetí, ktoré boli desaťročia súčasťou miestnej pamäti. Pamätník stojí v areáli kultúrneho domu – bývalej kúrie – a pripomína obyvateľov Selešťan, ktorí padli na východnom fronte alebo zahynuli v dôsledku vojny.

Je správne, že táto spomienka bola osobitne zapracovaná do kapitoly o druhej svetovej vojne. No v širšom význame patrí aj sem, pretože ukazuje, že socialistické i postsocialistické obdobie žilo z pamäte predchádzajúcich zlomov. Obec sa menila, ale mená padlých, obete vojny a ich pripomínanie zostávali súčasťou morálnej mapy dediny.

Záver kapitoly

Selešťany v období socializmu prešli zásadnou premenou. Z tradičnej roľníckej obce sa stali **kolektivizovanou poľnohospodárskou obcou**, v ktorej zohrávala kľúčovú úlohu činnosť **JRD založeného v roku 1951**, neskôr zlúčeného so Záhorcami v roku **1962**. Významnou poľnohospodárskou činnosťou bolo **pestovanie tabaku**, doložené v 60. a 70. rokoch, vrátane práce miestnych žien, školských brigád a existencie **sušiarne tabaku** v areáli JRD.

Obec si zároveň zachovávala svoje duchovné a kultúrne vrstvy. **Rímskokatolícka kaplnka** zostávala dôležitou dominantou, bývalá **škola** sa neskôr pretvorila na **evanjelickú modlitebňu**, pri ktorej stála aj **zvonica** ako osobitný sakrálny prvok. Dôležitú úlohu zohrávali aj spoločenské priestory – **kultúrny dom** v bývalej kúrii, **klub mladých**, **predajňa Jednoty**, obecná studňa a neskôr **Dom smútku**, dokončený roku **1986**.

V krajine a technickej infraštruktúre zanechali hlbokú stopu **regulácia Ipľa**, protipovodňové opatrenia a výstavba kanálov a hrádzí, no obec naďalej ohrozovali aj povodne, čo sa tragicky prejavilo roku **1974**. Do miestnej pamäti sa zapísali aj tragické udalosti rokov **1982** a **1988**, keď sa v Ipľi utopili **Michal Laurinc** a **Jozef Fábry**.

Takto vstupujú Selešťany do záveru 20. storočia ako obec, ktorá si zachovala historickú identitu, no zároveň bola hlboko pretvorená socialistickým režimom, kolektivizáciou a modernizačnými zásahmi do krajiny aj verejného priestoru.

X. Selešťany po roku 1989 – obnova, nové dominanty, pamäť a identita obce

Nové pomery po roku 1989

Rok **1989** znamenal pre Selešťany rovnaký civilizačný zlom ako pre celé Slovensko, no v malej vidieckej osade sa jeho dôsledky prejavili vlastným, osobitným spôsobom. Pád komunistického režimu neznamenal iba zmenu politického systému, ale aj hlbokú premenu každodenného života, hospodárenia, miestnej samosprávy, vlastníckych vzťahov a verejného priestoru. Obec, ktorá bola desaťročia začlenená do socialistického modelu kolektívneho poľnohospodárstva a centralizovanej správy, vstúpila do nového obdobia, v ktorom začala znovu nadobúdať význam súkromná iniciatíva, miestna pamäť, občianska aktivita a vedomejšie budovanie identity.

Pre Selešťany to bol návrat k prirodzenejšiemu rytmu lokálneho života, ale nie návrat do minulosti. Starý svet sa neobnovil v pôvodnej podobe. Pôda, vinohrady, verejné budovy, sakrálne stavby aj spoločenské väzby už niesli stopy 20. storočia – kolektivizácie, povojnových zmien, regulácie Ipľa, premeny bývalých kúrií na verejné objekty, budovania Domu smútku, kultúrneho domu či nových komunikácií. Po roku 1989 tak nešlo o začiatok od nuly, ale o novú etapu, v ktorej sa obec učila narábať so svojou minulosťou, s dedičstvom socializmu aj s možnosťami budúcnosti.

V týchto nových pomeroch sa začali zvyrazňovať tri podstatné línie vývoja. Prvou bola **obnova a nové využívanie historickej krajiny**, najmä vinohradníckeho priestoru Starého vrchu. Druhou bolo **znovu posilnenie duchovného a pamäťového života obce**, prejavené pri sakrálnych stavbách a pamätníkoch. Treťou bolo **uvedomelé formovanie lokálnej identity**, v ktorej nadobudli veľký význam miestne osobnosti, prírodné hodnoty a snaha pomenovať vlastné dejiny.

Selešťany v nových vlastníckych a hospodárskych pomeroch

Po roku 1989 sa postupne menil dovtedajší model poľnohospodárskeho života, ktorý bol desaťročia spätý s družstevným hospodárením. Dovtedajšia kolektivizovaná štruktúra sa začala transformovať a zároveň sa otvoril priestor pre nové vlastnícke a podnikateľské formy. Na vidieku to bol zložitý proces. Staré hospodárske väzby zanikli rýchlejšie, než vznikali nové. Menil sa význam pôdy, menil sa vzťah ľudí k hospodáreniu aj k tomu, čo je ešte spoločné a čo už opäť súkromné.

V Selešťanoch tento proces prebiehal na pozadí dlhej poľnohospodárskej tradície. Pôda tu nikdy nebola len výrobným prostriedkom. Bola aj nositeľkou rodinnej pamäti, sociálneho postavenia a vzťahu ku krajine. O to citlivejšie sa v obci vnímala každá zmena, ktorá sa dotýkala vlastníctva, využitia parciel, vinogradov či bývalých hospodárskych objektov. Práve v tomto prostredí sa neskôr objavili iniciatívy, ktoré sa nepokúsili iba mechanicky pokračovať v družstevnom modeli, ale nadviazať na staršie regionálne tradície novým spôsobom.

Obnova evanjelického náboženského života

Jedným z najvýznamnejších prejavov porevolučnej obnovy bol zreteľnejší návrat duchovného života do verejného priestoru obce. Budova na ľavej strane miestnej komunikácie, ktorá v minulosti slúžila ako **ľudová škola** a podľa pamätníkov bola na školské účely využívaná ešte v **60. až 70. rokoch 20. storočia**, prešla do vlastníctva **Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania**. Následne bola adaptovaná a stavebne upravená na bohoslužobné účely.

Rozhodujúcim medzníkom sa stal deň **2. októbra 1993**, keď sa uskutočnilo slávnostné **posvätenie evanjelickej modlitebne** a jej uvedenie do cirkevného užívania. Tento moment má v dejinách obce veľký význam. Po desaťročiach, keď bol náboženský život zatlačený do úzadia alebo aspoň obmedzovaný oficiálnou ideológiou, sa v obci znovu verejne a viditeľne potvrdila kontinuita evanjelickej tradície.

Budova modlitebne je v tomto smere mimoriadne symbolická. V sebe spája dve dôležité vrstvy miestnej pamäti – **školstvo a vieru**. To, čo kedysi slúžilo vzdelávaniu detí, neskôr začalo slúžiť duchovnému životu evanjelickej časti obce. Nie je to len praktická prestavba. Je to architektonický dôkaz kontinuity a adaptability malej komunity, ktorá dokáže starému priestoru dať nový zmysel bez toho, aby prerušila jeho pamäť.

Zvonica a strata historických zvonov

Oproti modlitebni, na pravej strane cesty, stojí samostatná **zvonica**, ktorá predstavuje osobitný sakrálny prvok v priestore Selešťan. Hoci presný rok jej vzniku zatiaľ nie je archiválne doložený, jej prítomnosť v obci je dôležitou súčasťou miestnej duchovnej krajiny. V malých obciach takáto stavba nikdy nie je len technickým zariadením. Je znakom prítomnosti viery v každodennom priestore, orientačným bodom a súčasťou zvukovej identity dediny.

Práve preto mala veľký symbolický rozmer udalosť, ku ktorej došlo medzi **18. februárom 2005 a 24. marcom 2005**, keď boli zo zvonice odcudzené **dva pôvodné zvony**. Krádež bola nahlásená, no prípad zostal nevyriešený a historické zvony sa nepodarilo získať späť. Neskôr

boli nahradené **elektronickým zvonovým systémom**, vďaka čomu si zvonica zachovala svoju funkciu, no stratila časť pôvodnej autentickej hodnoty.

Táto udalosť ukazuje, aké krehké je dedičstvo malých obcí. Vzácnosť miestnych vecí často nespočíva v ich veľkej umeleckej hodnote, ale v ich nenahraditeľnej viazanosti na konkrétne miesto. Keď sa takýto prvok stratí, obec nestráca len predmet, ale aj časť svojej zvukovej a historickej pamäti.

Rímskokatolícka kaplnka ako trvalá dominanta

Aj po roku 1989 zostáva jednou z najvýraznejších dominánt Seleštian **rímskokatolícka kaplnka**, postavená roku **1934** za významného pričinenia rodiny **Huťanovej**. V nových spoločenských pomeroch po páde socializmu získali sakrálne stavby opäť väčšiu prirodzenú viditeľnosť a obec sa mohla k svojim náboženským koreňom hlásiť slobodnejšie než v predchádzajúcich desaťročiach.

Kaplnka tak v novodobej identite Seleštian nepredstavuje len historickú pamiatku alebo pretrvávajúcu stavbu staršej epochy. Je to živý orientačný bod obce, nositeľ kontinuity a svedok toho, že aj v období prudkých spoločenských zmien zostali určité hodnoty a miesta trvácnejšie než režimy. Popri modlitebni a zvonici tak vytvára spolu s nimi sakrálnu os obce, v ktorej sa spája rímskokatolícka a evanjelická tradícia Seleštian.

Seleštianska stráň – prírodná rezervácia a symbol krajiny

Jednou z najvýznamnejších prírodných hodnôt obce je **Seleštianska stráň**. Táto lokalita, rozprestierajúca sa severovýchodne od obce, bola vyhlásená za prírodnú rezerváciu všeobecne záväznou vyhláškou Krajského úradu v Banskej Bystrici č. **9/1997 z 28. februára 1997**, s účinnosťou od **5. septembra 1997**. Po neskoršej zmene zákonného rámca ochrany prírody bola vedená aj podľa vyhlášky MŽP SR č. **17/2003 Z. z.**, kde je evidovaná pod číslom **287**.

Prírodná rezervácia sa rozprestiera v katastri **Vrbovky**, približne **3,5 km východne od osady Seleštany**, a zaberá južné až juhozápadné svahy Mikovho vrchu. Jej výmera je **0,9388 ha**. Dôvodom ochrany je výskyt **xerothermnej vegetácie Ipeľskej kotliny** s viacerými chránenými a ohrozenými druhmi flóry a fauny, pričom osobitne významná je prítomnosť **ponikleca veľkokvetého** a **ponikleca lúčneho českého** vedľa seba.

Pre dejiny obce má Seleštianska stráň význam aj mimo prírodovednej roviny. Predstavuje zachovaný fragment krajiny, ktorá bola po stáročia spoluutváraná tradičným hospodárením, obmedzenou urbanizáciou a pasienkárstvom. Je teda nielen prírodnou rezerváciou, ale aj stopou historickej krajiny Seleštian. V novodobej identite obce sa preto právom stáva jedným z jej prírodných symbolov.

Chránený topol čierny ako živý pamätník

K najvýraznejším prírodným symbolom Selešťan patrí aj **chránený topol čierny (Populus nigra L.)**, rastúci pri rieke Ipeľ v blízkosti obce. Strom bol vyhlásený za chránený v roku **1996** a v zozname chránených stromov Slovenskej republiky je evidovaný pod číslom **S279**.

Podľa tvojich údajov dosahuje približne **21 metrov výšky**, obvod jeho kmeňa je približne **626 cm**, priemer koruny okolo **20 metrov** a odhadovaný vek asi **150 rokov**. V miestnej krajine nepôsobí len ako botanická zaujímavosť, ale ako skutočný orientačný bod a živý svedok historických premien. Pamätá posledné desaťročia Uhorska, prvú republiku, vojnu, kolektivizáciu, reguláciu Ipeľa aj porevolučné zmeny.

Práve preto ho možno oprávnene chápať ako **živý pamätník obce**. Zatiaľ čo mnohé stavby sa prestavali, niektoré zanikli a iné zmenili funkciu, strom ostáva vo svojej biologickej podstate tým istým organizmom, ktorý prežil viacero historických epoch. V symbolickej rovine predstavuje trvácnosť krajiny a prirodzenú kontinuitu miesta.

Starý vrch a obnova vinohradníctva

Ak mala obec v minulosti jeden výrazný hospodársky a symbolický znak, bolo ním **vinohradníctvo**. Tento motív sa v dejinách Selešťan objavuje opakovane – v názve **Starý vrch**, v starších vinohradníckych súpisoch, v pečati z roku **1852** s motívom hrozna a motyky, aj v pamäti miestnych obyvateľov. Po kolektivizácii a neskoršom úpadku vinohradníckych plôch sa však táto tradícia dostala do oslabenia.

Práve po roku 1989 sa otvoril priestor na to, aby sa historický vinohradnícky charakter obce prestal vnímať len ako súčasť minulosti a opäť nadobudol živú hospodársku podobu. Kľúčovým priestorom tejto obnovy sa stal **Starý vrch**, tradičná vinohradnícka poloha nachádzajúca sa v bezprostrednom zázemí obce, na južne až juhozápadne orientovaných svahoch. Z hľadiska vinohradníckej rajonizácie patrí do **Modrokamenského vinohradníckeho rajónu**.

Starý vrch tak v novodobej etape už nepredstavuje len historický názov či krajinný relikv. Opäť sa stáva priestorom reálneho vinohradníckeho využitia. A práve tu sa začína jedna z najvýznamnejších novodobých kapitol Selešťan.

Chateau Selešťany a Gabriel Karlin

Po roku **2008** došlo k obnoveniu vinohradov v rámci projektu **Chateau Selešťany**, ktorý nadviazal na historickú tradíciu vinohradníctva na Starom vrchu. Za týmto novodobým znovuzrozením stojí **MVDr. Gabriel Karlin**, pôvodným povoláním veterinár, ktorý neskôr pôsobil aj ako poslanec Národnej rady Slovenskej republiky v rokoch **2002 – 2006**. Po odchode z politického života sa rozhodol vrátiť k pôde a investovať do obnovy vinohradov a hospodárskeho využitia krajiny v selešťanskom chotári.

Podľa tvojich materiálov investoval do nákupu a revitalizácie približne **49 hektárov pôdy**. Jeho podnikateľský a krajinotvorný zámer sa neopieral len o produkciu vína v bežnom komerčnom zmysle, ale aj o filozofiu ekologickejšieho prístupu, označovaného ako **BioWine**,

teda dôrazu na obmedzené chemické zásahy a snahu nechať charakter krajiny a pôdy čo najviac prehovoriť v samotnom produkte.

Z hľadiska monografie je mimoriadne dôležité, že nejde o úplne nový, z minulosti odtrhnutý podnik. Chateau Selešťany stojí práve na tom, že vedome nadväzuje na staršie vinohradnícke vrstvy obce. Starý vrch tak znova získava funkciu, ktorú mal v minulosti, len v inom technickom, ekonomickom a reprezentačnom rámci.

Novodobé vinárstvo a reprezentácia obce

Vinárstvo Chateau Selešťany sa podľa tvojich údajov orientuje na odrody ako **Noria**, **Tramín červený**, **Dunaj** a **Alibernet**. Už samotný výber týchto odrôd ukazuje, že nejde o náhodný návrat k pestovaniu viniča, ale o cielene budovaný vinohradnícky projekt, ktorý kombinuje regionálnu tradíciu s modernou enológiou.

Významným krokom bol aj rok **2013**, keď bol spustený **moderný liehovar**. Popri víne tak vznikla aj línia ovocných destilátov pod značkou **Maister Karlin**. Podľa tvojich materiálov išlo nielen o tradičné pálenky, ale aj o špeciality z lesných plodov a ovocia, napríklad **Chabzdovica**, **Brekyňovica** a **Drieňovica**. Tieto produkty získavali ocenenia na medzinárodných súťažiach, napríklad **AWC Vienna** alebo **Gyula**.

Pre Selešťany to má viac než hospodársky význam. Chateau Selešťany sa stalo jedným z najviditeľnejších novodobých reprezentantov obce navonok. Meno obce sa tým prestalo spájať len s lokálnou geografiou alebo s históriou a začalo vstupovať aj do súčasného regionálneho povedomia cez vinohradníctvo, agroturistiku a kvalitu produktu. V tomto zmysle ide o nový typ dominanty – nie len stavebnej, ale aj symbolickej a reprezentačnej.

Chateau Selešťany ako nová dominanta v historickej krajine

V novodobej identite Selešťan zaujíma Chateau Selešťany osobitné miesto. V starších obdobiach vytvárali dominanty obce najmä kúrie, kaplnka, modlitebňa, zvonica alebo neskôr kultúrny dom a Dom smútku. Po roku 1989 sa k nim pridáva novodobý vinohradnícko-hospodársky areál, ktorý spája produkciu, krajinu, reprezentáciu a historickú kontinuitu.

Je dôležité zaradiť tento fenomén práve do kapitoly po roku 1989. Hoci sa opiera o starú vinohradnícku tradíciu, sám je výsledkom novodobého ekonomického a kultúrneho kontextu. Nejde o historickú pamiatku v klasickom zmysle, ale o **živú obnovu historickej funkcie krajiny**. A práve to robí z Chateau Selešťany jednu z najdôležitejších tém novodobej obce.

Pamäť obce a pamätník obetiam druhej svetovej vojny

Významným prejavom novodobej identity obce je aj vedomé pestovanie historickej pamäti. Kľúčovým symbolom tohto prístupu sa stal **pamätník obetiam druhej svetovej vojny**, odhalený v roku **2009** v areáli **kultúrneho domu**, teda v priestore bývalej kúrie. Hoci

obsahovo patrí k udalostiam rokov 1938 – 1945, ako pamätník a miesto verejnej spomienky patrí jednoznačne k novodobej pamäťovej vrstve obce.

Pamätník nesie mená obyvateľov Selešťan, ktorí zahynuli na východnom fronte alebo v dôsledku vojnových udalostí. Jeho význam spočíva v tom, že obec po desaťročiach pretavila rodinnú a miestnu pamäť do trvalého verejného priestoru. Z hľadiska kultúry pamäti je to dôležitý moment: mená, ktoré mohli ostať len v ústnej tradícii alebo v súkromných spomienkach, sa stali súčasťou verejného historického vedomia obce.

Kasáreň ako relikv pohraničnej minulosti

Do novodobej identity Selešťan patrí aj miestne označovaný objekt **kasárne**, nachádzajúci sa za pivnicami a chatovou oblasťou smerom k Vrbovke. Podľa miestnych spomienok mohol slúžiť príslušníkom pohraničnej stráže a jeho poloha pri štátnej hranici na lpi naznačuje súvislosť s vojenskou alebo pohraničnou funkciou.

Aj keď presný rok vzniku ani celý prevádzkový príbeh objektu zatiaľ nie sú archíválne doložené, už samotná existencia tejto stavby má v monografii svoje miesto. Kasáreň pripomína, že Selešťany boli v 20. storočí nielen agrárnou lokalitou, ale aj súčasťou citlivého hraničného priestoru. Po roku 1989, keď sa mení význam hranice a zaniká starý režim stráženej štátnej čiary, sa takýto objekt mení na relikv minulosti – na hmotnú stopu obdobia, keď bola hranica pri obci vnímaná celkom inak než dnes.

Kultúrny dom a bývalá kúria ako centrum pamäti

Aj v novodobej etape zostáva **kultúrny dom**, sídlaci v bývalej kúrii, dôležitým centrom obecného života. Budova v sebe nesie viacero historických vrstiev: niekdajšie šľachtické sídlo, neskôr verejný priestor socialistickej dediny a napokon moderné miesto spoločenských a pamäťových aktivít. Práve v jeho areáli stojí pamätník obetiam druhej svetovej vojny, čo ešte viac posilňuje význam tejto budovy ako priestoru, v ktorom sa stretáva história, spoločenský život a verejná identita obce.

Michal Kiššimon – rodák, zberateľ a regionálny historik

Do novodobej kapitoly Selešťan právom patrí aj osobnosť **Michala Kiššimona (1940 – 2022)**, ktorý sa narodil **20. mája 1940 v Selešťanoch** a patril k významným rodákovi obce s presahom ďaleko za hranice regiónu. Pochádzal z poľnohospodárskej rodiny, a jeho životná dráha sa spočiatku zdala byť predurčená k tradičnej agrárnej práci. Po skončení poľnohospodárskej majstrovskej školy sa stal mladým farmárom a určitý čas pracoval v prostredí poľnohospodárstva, no jeho skutočné životné smerovanie sa napokon spojilo s historickým materiálom, archívnym výskumom, filateliou a regionálnymi dejinami.

Podľa textu, ktorý si poslal, sa rozhodol v júni **1962** odísť do Harmanca, kde sa zamestnal. Práve tam sa dostal ku zberovému papieru a archívnym materiálom, ktoré v ňom vzbudili celoživotný záujem o to, „čo všetko dokáže papier uniesť“. Tomuto svojmu „univerzitu“ sa venoval celé desaťročia. Zameril sa na štúdium **poštových a obecných pečiatok z rokov**

1750 – 1922, na dejiny obcí, železničnej siete, budov železničných staníc, vojenských útvarov, nemocníc a lazaretov.

Michal Kiššimon bol členom domácich i zahraničných vedeckých, kultúrno-spoločenských a iných organizácií, získal množstvo ocenení, publikoval v domácich aj zahraničných periodikách a pravidelne prispieval do časopisu **Banskobystrický Permon**. Bol autorom rozhlasových relácií o histórii v rádiu Regina a v roku **2010** spolupracoval so Štátnou vedeckou knižnicou v Banskej Bystrici na publikácii *Osobnosti Banskej Bystrice na začiatku tretieho tisícročia*.

Významná bola aj jeho činnosť v oblasti filatelie. Bol zakladajúcim členom a dlhoročným predsedom **Slovenskej filatelickej akadémie (SFA)** a počas jeho predsedníctva organizácia vydala desiatky odborných kníh a článkov. Zároveň sám publikoval množstvo filatelistických odborných prác. Popri tom sa aktívne venoval regionálnym dejinám, spracoval históriu Harmaneckých papierní, bol členom redakčnej rady **Banskobystrického Permonu**, publikoval o zaujímavostiach bežného bystrického života a podieľal sa na výstavách venovaných napríklad menovej reforme roku 1953 alebo vývoju finančníctva. V roku **2013** získal **cenu mesta Banská Bystrica** za publikačnú činnosť a tvorivý prístup k sprístupňovaniu histórie mesta a okolia. Zomrel **16. apríla 2022** vo veku 81 rokov.

Pre monografiu Selešťan je jeho význam dvojitý. Po prvé, predstavuje dôkaz, že aj malá obec mohla dať regiónu osobnosť s výrazným odborným presahom. Po druhé, jeho životné dielo ukazuje, že história nie je len vecou akademických ústavov, ale aj výsledkom vytrvalej práce zberateľov, bádateľov a ľudí, ktorí dokážu v zdanlivo nenápadných písomnostiach odkrývať hlboké príbehy minulosti. V tomto zmysle sa Michal Kiššimon prirodzene zaraďuje k tým osobnostiam, ktoré pomáhali uchovávať historickú pamäť širšieho regiónu – a teda aj nepriamo pamäť Selešťan.

Arnold Kossaczky ako trvalá súčasť identity obce

Aj v novodobej kapitole treba pripomenúť, že medzi najvýznamnejšie osobnosti späté so Selešťanmi patrí **Arnold Kossaczky (1855 – 1938)** – spisovateľ, redaktor novín, právnik a prokurátor. Narodil sa **9. septembra 1855 v Selešťanoch – Záhorciach**, študoval v Banskej Štiavnici a v Budapešti, stal sa doktorom práv a advokátom, od roku **1894** bol oficiálnym prokurátorom Novohradskej župy. Pôsobil v Balážskych Ďarmotách, angažoval sa v spoločenskom a evanjelickom živote, bol zakladateľom spolku **Madách**, prekladateľom a autorom mnohých historických, náboženských a filozofických diel. Zomrel **24. februára 1938**.

V novodobej identite obce má význam nielen ako historická osobnosť, ale aj ako dôkaz, že Selešťany neboli len miestom poľnohospodárskej každodennosti, ale aj rodiskom kultúrnej a intelektuálnej významných osobností. Spolu s Michalom Kiššimonom vytvára určitú líniu rodákov, ktorí presiahli miestny rámec a zároveň zostali s obcou spojení ako súčasť jej pamäte.

Hranica prameňov a metodická poznámka

Pri novodobej kapitole je dôležité zachovať správnu mieru tvrdení. Tam, kde máme pevné dátumy, názvy, mená a konkrétne údaje – ako pri modlitebni, zvonici, rezervácii, chránenom topoli, Chateau Seleštiny, Gabrielovi Karlinovi či Michalovi Kiššimonovi – treba ich formulovať presne a sebedovetom. Tam, kde máme skôr miestnu tradíciu alebo zatiaľ len čiastočne overené informácie – napríklad pri kasárni – treba zostať vecný a opatrný. To je dôležité, aby monografia nestratila dôveryhodnosť práve v časti, kde má inak veľmi silný materiál.

Záver kapitoly

Seleštiny po roku **1989** vstupujú do obdobia, v ktorom sa obec mení nielen hospodársky, ale aj identitne a pamätovo. Pád socializmu otvoril priestor novým vlastníckym a spoločenským pomerom, no zároveň umožnil, aby sa obec vedomejšie obrátila k vlastnej minulosti, k prírodnému dedičstvu a k lokálnym dominantám. V novom období sa obnovuje a zviditeľňuje **evanjelický náboženský život**, čo dokazuje posvätenie modlitebne **2. októbra 1993**. Významnými symbolmi obce sa stávajú **Seleštianska stráň**, chránený **topoľ čierny**, zvonica, pamätník obetiam vojny a relikv kasárne.

Najvýraznejším novodobým fenoménom je však **obnova vinohradníctva na Starom vrchu** a vznik **Chateau Seleštiny**, spojený s menom **MVDr. Gabriela Karlina**, ktorý po roku **2008** nadviazal na starú vinohradnícku tradíciu moderným a reprezentatívnym spôsobom. Súčasťou novodobej identity obce sú aj výrazné osobnosti – **Michal Kiššimon**, regionálny historik a zberateľ, a **Arnold Kossaczky**, významný právnik, publicista a kultúrny pracovník.

Seleštiny tak v nových pomeroch neprestali byť obcou histórie. Práve naopak – začali svoju históriu aktívnejšie pomenúvať, chrániť a znovu prežívať v krajine, stavbách, pamätníkoch, osobnostiach a novodobých projektoch. V tom spočíva ich dnešná identita: nie v odtrhnutí od minulosti, ale v schopnosti premeniť minulosť na živú súčasť prítomnosti.

XI. Kultúrne a prírodné dominanty Seleštin

Dominanty ako nositelia pamäti obce

Každá obec má svoje body, v ktorých sa sústreďuje jej historická pamäť, priestorová identita a kultúrny význam. Pri veľkých mestách ide často o námestia, kostoly, radnice alebo opevnenia. Pri malej obci, akou sú Seleštiny, je situácia iná. Dominanty tu nevystupujú ako veľkolepé monumenty, ale ako **sústava miest, stavieb, prírodných prvkov a objektov**, ktoré v priebehu času nadobudli mimoriadny význam pre orientáciu v priestore aj pre chápanie vlastných dejín.

Práve v takýchto sídlach býva historická hodnota rozptýlená v zdanlivo nenápadných bodoch krajiny: v kaplnke, v bývalej škole, vo zvonici, v kúrii, v pozostatku mlyna, vo vinohradníckom svahu, v starom strome, v pamätníku či v opustenom vojenskom objekte. Každý z týchto prvkov sám osebe nemusí pôsobiť monumentálne. V súhrne však vytvárajú presný obraz obce – jej minulosti, jej spoločenského života a jej vzťahu ku krajine.

V prípade Selešťian je táto vrstva obzvlášť dôležitá. Obec nevyniká veľkým urbanistickým jadrom ani radom monumentálnych pamiatok, ale práve preto treba dôsledne pomenovať a interpretovať to, čo v nej skutočne nesie historickú výpovednú hodnotu. Kultúrne a prírodné dominanty Selešťian nie sú dekoráciou obce. Sú jej **hmotnou pamäťou**.

Rímskokatolícka kaplnka

Medzi najvýznamnejšie sakrálne dominanty Selešťian patrí **rímskokatolícka kaplnka**, postavená v roku **1934**. Táto stavba predstavuje jeden z najdôležitejších orientačných bodov obce a zároveň jeden z najsilnejších symbolov jej medzivojnového vývoja. Vznik kaplnky nebol náhodný ani čisto technický. Bol výsledkom miestneho náboženského života a zároveň prejavom toho, že obec sa v prvej polovici 20. storočia usilovala vytvoriť vlastný, trvalý sakrálny priestor.

Podľa tvojich podkladov sa o jej výstavbu významne pričínila **rodina Huťanová**, ktorá vlastnila značnú časť pozemkov v Selešťianoch. Tento údaj je veľmi dôležitý, pretože kaplnka tak nevystupuje iba ako cirkevná stavba, ale aj ako výsledok konkrétnej miestnej iniciatívy a sociálnej zodpovednosti miestnej významnej rodiny. V dejinách malých obcí sú práve takéto spojenia medzi rodinou, majetkom a verejnou stavbou kľúčové. Ukazujú, že miestna elita neovplyvňovala obec len cez pôdu a hospodárstvo, ale aj cez podobu verejného priestoru.

Z architektonického a priestorového hľadiska kaplnka plní viacero funkcií naraz. Je miestom bohoslužby a modlitby, no zároveň je aj vizuálnou dominantou a symbolom kontinuity. Prežila vojnu, socializmus aj porevolučné obdobie, a tým sa stala jedným z najstabilnejších bodov historickej identity obce. V časoch, keď sa menili režimy, správa štátu, vlastnícke pomery aj hospodárska organizácia života, kaplnka zostávala trvalým miestom duchovnej a komunitnej orientácie.

Pre monografiu je preto dôležité vnímať ju nielen ako sakrálnu stavbu, ale ako stavbu, v ktorej sa spája **náboženský život, miestna sociálna história a architektonická kontinuita obce**.

Evanjelická modlitebňa

Druhou významnou sakrálnou dominantou obce je **evanjelická modlitebňa**, nachádzajúca sa na ľavej strane miestnej komunikácie. Jej význam je v niečom odlišný od rímskokatolíckej kaplnky, a práve preto je pre celkový obraz Selešťian mimoriadne cenná. Táto budova totiž nevznikla pôvodne ako modlitebňa, ale slúžila ako **ľudová škola**, pričom podľa pamätníkov bola využívaná na školské účely ešte v **60. až 70. rokoch 20. storočia**.

Neskôr prešla do vlastníctva **Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania**, ktorá objekt adaptovala a stavebne upravila na bohoslužobné účely. Slávnostné posvätenie modlitebne sa uskutočnilo **2. októbra 1993**. Tento dátum je dôležitý nielen z cirkevného hľadiska, ale aj ako znak novodobej obnovy duchovného života po páde komunistického režimu.

V kultúrnohistorickom zmysle má táto budova mimoriadnu hodnotu, pretože v sebe spája dve zásadné funkcie miestneho spoločenstva: **vzdelávanie a vieru**. Ako bývalá škola patrí do

dejín vzdelanosti a každodenného života detí v obci; ako modlitebňa patrí do dejín konfesionalnej identity a verejného duchovného života. Takáto stavebná kontinuita je v monografiách obcí veľmi cenná, pretože umožňuje sledovať, ako sa menia funkcie priestoru bez toho, aby sa prerušila jeho komunitná dôležitosť.

Modlitebňa zároveň pripomína dlhodobú evanjelickú prítomnosť v Selešťanoch, doloženú už staršími súpismi obyvateľstva. Tým sa stáva nielen novodobou stavbou náboženského života, ale aj hmotným pokračovaním starej konfesionalnej línie obce.

Zvonica

Na pravej strane cesty oproti modlitebni stojí samostatná **zvonica**, ktorá netvorí s objektom modlitebne jednotný areál, ale vystupuje ako osobitný sakrálny prvok v priestore obce. Práve táto samostatnosť je dôležitá. Zvonica nie je iba doplnkom budovy, ale samostatným znamením viery a verejného času.

Presný rok jej výstavby sa zatiaľ nepodarilo archiválne doložiť, no jej význam tým nie je menší. Naopak, drobné vidiecke sakrálne stavby sú často historicky dôležité práve preto, že dlhodobo slúžia bez toho, aby ich pôvod bol detailne zapísaný v archívnych fondoch. Zvonica patrí do kategórie stavieb, ktoré v obci organizujú nielen priestor, ale aj rytmus života – zvonenie tradične sprevádzalo bohoslužby, pohreby, sviatky aj výnimočné situácie.

Mimoriadne bolestivou udalosťou v jej novších dejinách bola krádež **dvoch pôvodných zvonov** v období medzi **18. februárom 2005 a 24. marcom 2005**. Krádež bola nahlásená, no prípad zostal nevyriešený. Pôvodné zvony boli následne nahradené **elektronickým zvonovým systémom**. Táto zmena zachovala funkciu, ale zmenila autenticitu. Obec tak nepriamo stratila kus svojho hmotného dedičstva aj zvukovej pamäti.

Z historického hľadiska treba zvonicu chápať ako dôležitý prvok miestnej duchovnej krajiny a zároveň ako príklad zraniteľnosti dedičstva malej obce, kde aj strata zdanlivo drobného objektu alebo jeho časti znamená veľký zásah do kontinuity miestnej identity.

Kúrie v Selešťanoch

Medzi najvýznamnejšie svetské historické stavby Selešťan patria dve **kúrie**, ktoré boli postavené v 19. storočí. Pri ich označení je dôležité držať sa metodicky opatrnejšieho termínu „kúria“, nie automaticky „kaštieľ“, čo je aj v súlade s tvojou dôležitou pripomienkou a s presnejším charakterom týchto objektov.

Prvá kúria bola spojená s rodinou **Vitalis** a neskôr bola známa ako **dom Huťanovcov**. Druhá bola spätá s rodom **Szilassy** a neskôr sa dostala do vlastníctva rodu **Fáy**. Práve objekt spojený so Szilassyovcami a neskôr Fáyovcami sa v novšom období stal **kultúrnym domom**.

Tieto stavby majú pre dejiny obce viacvrstvový význam. Predstavujú dôkaz existencie miestne významných rodov a sociálnej diferenciácie v malej vidieckej obci. Zároveň dokazujú, že Selešťany neboli výlučne priestorom ľudovej zástavby, ale že sa tu objavili aj architektonicky výraznejšie objekty reprezentatívnejšieho typu.

Ich ďalšia história je rovnako dôležitá ako ich vznik. Kým v 19. storočí reprezentovali lokálnu majetkovú a spoločenskú vrstvu, v 20. storočí sa minimálne jedna z nich premenila na verejnú budovu slúžiacu kolektívnemu životu obce. Tým získali nový význam. Z bývalých sídel lokálnej elity sa stali priestory verejnej komunity. To je veľmi silný príklad toho, ako sa historická architektúra v malej obci neuchováva len ako pamiatka, ale aj ako funkčná súčasť meniacich sa dejín.

Kultúrny dom

Kultúrny dom, umiestnený v bývalej kúrii, patrí medzi najdôležitejšie verejné objekty Selešťan 20. a 21. storočia. Jeho význam nespočíva len v tom, že poskytoval priestor pre kultúrne a spoločenské podujatia, ale aj v tom, že sa stal miestom, kde sa fyzicky stretáva staršia vrstva obce s novodobou.

Renovácia kultúrneho domu prebehla v roku **1978**, čo dokazuje, že obec aj v období socializmu investovala do udržiavania a funkčného využitia tejto stavby. V novšom období získal jeho areál ďalší význam tým, že sa v ňom nachádza **pamätník obetiam druhej svetovej vojny**, odhalený v roku **2009**. Kultúrny dom sa tak stal nielen priestorom spoločenského života, ale aj priestorom historickej pamäti.

V malej obci je kultúrny dom jedným z hlavných miest kolektívnej identity. Nie je to len budova. Je to priestor, kde sa stretávajú oslavy, pieta, verejný život, miestne podujatia a pamäť. V tomto zmysle má kultúrny dom v Selešťanoch význam porovnateľný s tým, aký má námestie v meste.

Dom smútku

Významnou novšou verejnou stavbou obce je **Dom smútku**, ktorého výstavba sa začala v roku **1984** a ktorý bol dokončený a skolaudovaný **25. septembra 1986**. Na prvý pohľad môže ísť o čisto funkčný objekt, no v skutočnosti má v dejinách obce hlbší význam. Predstavuje totiž moderný spôsob organizácie poslednej rozlúčky so zosnulými a zároveň znak toho, že obec dokázala vytvoriť dôstojný verejný priestor aj pre tie najcitlivejšie momenty kolektívneho života.

Dom smútku je typickou stavbou neskoršieho 20. storočia, no v prostredí malej obce nadobúda výnimočný význam. Smrť, pohreb a pamiatka zosnulých patria v dedinskom svete medzi základné piliere komunity. Preto aj takáto stavba patrí medzi dôležité dominanty – nie veľkosťou, ale funkciou a symbolickým významom.

Vodný mlyn na Ipľi

K hospodárskym dominantám historickej krajiny Selešťan patrí aj **vodný mlyn na rieke Ipľ**, hoci jeho podoba sa nezachovala a jeho existencia je doložená kombináciou regionálneho kontextu a miestnej pamäti. Rieka Ipľ zohrávala v minulosti zásadnú úlohu v hospodárskom živote Poiplia a sieť vodných mlynov na nej aj na jej prítokoch bola prirodzenou súčasťou roľníckeho a potravinárskeho zázemia regiónu.

Podľa ústneho podania starších obyvateľov sa vodný mlyn nachádzal aj priamo pri Selešťanoch. Pamätníci uvádzali, že v koryte rieky boli ešte v minulosti viditeľné **drevené koly alebo stípy**, ktoré považovali za pozostatky mlynárskej stavby alebo jej technického zariadenia. Hoci doteraz neboli predložené podrobné technické plány ani úplne jednoznačný archívny opis objektu, kombinácia regionálnych údajov a lokálnej pamäti robí existenciu mlyna pri Selešťanoch veľmi pravdepodobnou.

V monografii treba byť pri tejto téme presný a opatrný. Nemožno z mlyna robiť viac, než pramene dovoľujú. No rovnako by bolo chybou túto tému vynechať. Vodný mlyn totiž dobre zapadá do charakteru Selešťan ako poľnohospodárskej obce a zároveň pripomína historické prepojenie obce s Ipľom ako zdrojom energie, obživy a hospodárskej funkcie.

Kasáreň

Za pivnicami a chatovou oblasťou smerom k Vrbovke sa nachádza objekt označovaný miestnymi ako **kasáreň**. Jeho poloha pri štátnej hranici na Ipľi naznačuje súvislosť s vojenskou alebo pohraničnou funkciou. Podľa miestnych spomienok mohol slúžiť príslušníkom **pohraničnej stráže**.

Z hľadiska dejín obce ide o veľmi zaujímavý objekt, ale zároveň o tému, pri ktorej treba zachovať disciplínu. Presný rok výstavby ani celé obdobie aktívneho využívania zatiaľ nie sú archíválne doložené. To znamená, že ho nemožno bez ďalších dôkazov exaktne zaradiť do jedného krátkeho časového úseku. Možno však s istotou povedať, že objekt je hmotným pozostatkom obdobia, keď bolo pohraničie pri Ipľi prísne stráženým priestorom a keď vojenská prítomnosť patrila k bežnej skúsenosti obyvateľov južného Slovenska.

Kasáreň je dôležitá ako **relikt moderného pohraničného režimu**. Pripomína, že Selešťany neboli len agrárnou obcou v historickej krajine, ale aj sídlom nachádzajúcim sa v citlivom priestore štátnej hranice. Takéto objekty majú v malých obciach veľkú pamäťovú hodnotu, aj keď ich architektúra sama osebe nemusí byť výnimočná.

Starý vrch

Jednou z najvýznamnejších krajinných a hospodárskych dominánt Selešťan je **Starý vrch**. Ide o tradičnú vinohradnícku polohu nachádzajúcu sa v bezprostrednom zázemí obce, na južne až juhozápadne orientovaných svahoch. Už samotný názov miesta naznačuje jeho dlhodobé využívanie a význam v miestnej topografii.

Starý vrch je dôležitý ako historický indikátor kontinuity vinohradníctva. Vinohradnícka činnosť bola v Selešťanoch stabilnou súčasťou hospodárstva v rôznych obdobiach a Starý vrch predstavuje priestor, kde sa táto kontinuita najvýraznejšie koncentrovala. Kolektivizácia v 20. storočí síce vinohradnícku kontinuitu narušila, no nezmazala historickú pamäť miesta. Práve preto bolo možné, aby sa tu po roku 2008 obnovila vinohradnícka činnosť v rámci projektu Chateau Selešťany.

V monografii treba Starý vrch vnímať nielen ako vinohradnícku lokalitu, ale aj ako jednu z kľúčových **krajinných dominant obce**, kde sa spája hospodárska história, miestna identita a novodobé oživenie tradičnej funkcie krajiny.

Chateau Selešťany

K najvýraznejším novodobým dominantám Selešťan patrí **Chateau Selešťany**, vznikajúce po roku **2008** ako projekt obnovy vinohradníckej tradície na Starom vrchu. Táto dominanta má iný charakter než staršie stavby obce. Nie je to pamiatka zdedená z minulosti, ale novodobý hospodársky a reprezentačný projekt, ktorý sa vedome opiera o historickú vinohradnícku kontinuitu.

Za jeho vznikom stojí **MVDr. Gabriel Karlin**, ktorý investoval do revitalizácie približne **49 hektárov pôdy** a rozvinul vinohradnícky projekt založený na filozofii ekologickejšieho hospodárenia. Podnik sa sústredil na odrody ako **Noria, Tramín červený, Dunaj a Alibernet**, a od roku **2013** aj na výrobu destilátov v modernom liehovare pod značkou **Maister Karlin**.

Chateau Selešťany má pre obec viacero významov naraz. Hospodársky reprezentuje novú formu využitia krajiny. Kultúrne symbolizuje návrat k vinohradníckym koreňom obce. A navonok slúži ako jeden z najviditeľnejších nositeľov mena Selešťany v širšom regióne. Práve v tejto kombinácii spočíva jeho jedinečnosť.

Selešťianska stráň a chránený topol' – prírodné dominanty

Ak kultúrne dominanty Selešťan hovoria o práci, viere a pamäti, prírodné dominanty hovoria o hlbšej vrstve identity obce – o krajine, ktorá tu bola pred mnohými stavbami a ktorá ich prežila. **Selešťianska stráň** a **chránený topol' čierny** tvoria v tomto smere dvojicu mimoriadne silných prírodných symbolov.

Selešťianska stráň predstavuje jedinečný fragment stepnej a lesostepnej vegetácie v priestore Poiplia. Topol' pri Ipli je zas živou, biologickou dominantou krajiny, pamätajúcou celé generácie obyvateľov. Spolu vytvárajú obraz obce, ktorej identita nie je založená len na stavbách, ale aj na hlbokom vzťahu ku krajine.

Pamätník obetiam druhej svetovej vojny

V areáli kultúrneho domu bol v roku **2009** odhalený **pamätník obetiam druhej svetovej vojny**. Hoci obsahovo patrí k historickým udalostiam rokov 1938 – 1945, ako monument verejnej pamäti patrí medzi dôležité novodobé dominanty obce. Jeho význam spočíva v tom, že obec verejne a trvalo pripomenula mená svojich obetí a zakotvila ich v priestore každodenného života.

Takéto pamätníky majú v malých obciach veľký význam. Nie sú iba pietnym miestom. Sú aj dôkazom, že komunita si uvedomuje vlastné dejiny a je schopná ich pomenovať vo verejnom priestore. Pamätník v Selešťanoch preto patrí medzi dôležité pamäťové dominanty obce.

Michal Kiššimon a Arnold Kossaczky ako osobnostné dominanty

Medzi dominanty obce nepatria len stavby a prírodné objekty. Do širšieho kultúrnohistorického obrazu Selešťian patria aj **osobnosti**, ktoré svojím pôsobením presiahli miestny rámec a stali sa nositeľmi mena obce navonok.

Arnold Kossaczky (1855 – 1938) bol právnik, prokurátor, redaktor a spisovateľ, rodák zo Selešťian, ktorý sa výrazne angažoval v kultúrnom a evanjelickom živote regiónu. **Michal Kiššimon (1940 – 2022)** bol regionálny historik, zberateľ, filatelista a publicista, ktorého odborná práca významne presiahla rámec rodnej obce a regiónu Veľkého Krtíša.

V monografii je správne chápať ich ako **osobnostné dominanty** obce – nie v architektonickom, ale v kultúrnom zmysle. Pripomínajú, že historická hodnota Selešťian nespočíva iba v krajine a stavbách, ale aj v ľuďoch, ktorí z tejto obce vyšli a zanechali stopu v širšom priestore.

Záver kapitoly

Kultúrne a prírodné dominanty Selešťian tvoria spolu ucelený obraz obce, ktorej historická hodnota je rozptýlená v krajine, stavbách, pamätníkoch a osobnostiach. **Rímskokatolícka kaplnka, evanjelická modlitebňa, zvonica, kúrie, kultúrny dom, Dom smútku, vodný mlyn, kasáreň, Starý vrch, Chateau Selešťany, Selešťianska stráň, chránený topol a pamätník obetiam vojny** nepredstavujú náhodný súbor zaujímavostí. Predstavujú štruktúru pamäti obce.

Práve cez tieto dominanty možno najlepšie pochopiť, čo Selešťany v historickom aj súčasnom zmysle sú: malá obec s hlbokou poľnohospodárskou a vinohradníckou tradíciou, s konfesiónalnou pluralitou, s krajinou formovanou ľpľom, s pamiatkou na vojny a s vedomou snahou uchovávať a obnovovať vlastnú identitu.

XII. Významné osobnosti Selešťian

Osobnosti ako súčasť historickej identity obce

Pri písaní dejín malej obce vzniká častá chyba: pozornosť sa sústreďuje buď výlučne na „veľké dejiny“, alebo naopak len na miestopis a budovy. Oboje je neúplné. Dejiny Selešťian majú zmysel až vtedy, keď sa do nich vrátia **ľudia**, ktorí v nich žili, pracovali, vlastnili pôdu, zakladali stavby, formovali miestny duchovný život alebo presiahli významom rodnú obec a zanechali stopu v širšom regióne.

Pri malej vidieckej obci navyše platí, že osobnosť sa nemusí merať len podľa vysokého úradu či celoštátnej slávy. Významnou osobnosťou môže byť aj ten, kto menil hospodársku tvár obce, ovplyvňoval miestne spoločenstvo, stál za dôležitou stavbou, kultúrnou iniciatívou alebo zachovaním historickej pamäti. V prípade Selešťian sa tak vytvára zaujímavá a

pomerne pestrá skupina ľudí, ktorých význam sa prejavoval rôznymi spôsobmi: v práve, publicistike, regionálnej historiografii, poľnohospodárstve, cirkevnom živote, samospráve aj v novodobom vinohradníctve.

Táto kapitola preto nemá byť len dodatkom k hlavnému textu, ale prirodzeným završením predchádzajúcich kapitol. Ukazuje, že dejiny obce sa nedejú samy od seba. Vždy sú nesené konkrétnymi menami.

Arnold Kossaczky (1855 – 1938)

Medzi najvýznamnejšie osobnosti späté so Selešťanmi patrí nepochybne **Arnold Kossaczky**, rodák zo Selešťan – Záhoriec, ktorý svojím životom a dielom výrazne presiahol rámec rodnej obce. Predstavuje typ osobnosti, aký je pre malé vidiecke sídla mimoriadne vzácny: človeka pochádzajúceho z lokálneho prostredia, ktorý sa presadil v právnej, publicistickej, kultúrnej aj cirkevnej sfére a pritom zostal súčasťou širšej regionálnej pamäti.

Podľa poskytnutého materiálu sa **Arnold Kossaczky narodil 9. septembra 1855 v Selešťanoch – Záhorciach**, okres Veľký Krtíš. Jeho otec **Kossaczky Károly** bol župan a matka **Mária Vitalis** pochádzala z Vitalíšoviec, dnes časti Liptovského Mikuláša. Už tento rodinný pôvod ukazuje, že nešlo o obyčajné roľnícke zázemie, ale o prostredie, ktoré malo spoločenské ambície a vzdelanostný horizont.

Strednú školu ukončil na lýceu v **Banskej Štiavnici** v roku **1873**, následne sa zapísal na štúdium práva na univerzite v **Budapešti**. Po skončení vysokej školy vykonával právnickú prax v advokátskych kanceláriách v Budapešti. V máji **1880** sa stal **doktorom práv** a v júni **1881** získal **osvedčenie advokáta**. Tým sa zaradil medzi vzdelanú právnickú vrstvu, ktorá v Uhorsku zohrávala dôležitú úlohu nielen v justícii, ale aj vo verejnom a politickom živote.

Jeho kariéra vyvrcholila v júli **1894**, keď bol zvolený za **oficiálneho prokurátora Novohradskej župy**. Prestáhoval sa do **Balážskych Ďarmôt**, kde už nepôsobil len ako právnik, ale aj ako aktívna verejná osobnosť. Podľa tvojho materiálu sa zapájal do spoločenského života v meste, bol **zakladateľom spolku Madách**, **tajomníkom luteránskeho spolku žien** a významným úradníkom evanjelickej cirkvi. Tým sa potvrdzuje, že jeho význam nebol len profesijný, ale aj kultúrny a cirkevný.

Osobitne dôležitá je jeho publicistická a literárna činnosť. Arnold Kossaczky publikoval množstvo článkov v regionálnych novinách, ktoré vychádzali v **Ujvidéke Lapja**, **Losoncz és Vidéke**, **Nógrádi Lapok** a **Honti Híradó**. Od roku **1895** bol šéfredaktorom novín **Nógrádi Lapok a Honti Híradó** a od roku **1906** právnym zástupcom **Nógrádi Hírek**. Táto línia jeho života ukazuje, že patril medzi významné intelektuálne osobnosti severného Uhorska na prelome 19. a 20. storočia.

Jeho dielo bolo tematicky mimoriadne široké. Venoval sa náboženským, historickým, filozofickým a spoločenským témam. V tvojom materiáli sa uvádzajú práce ako **Moje mesto a niečo iné**, **Etnografia bozku**, **Otázka Veľkej noci**, **Kresťanstvo v 1. a 2. storočí**, **Deň Petra a Pavla**, **Spoločenský život a náboženstvo**, **Po M. Guyanovi**, **Mártonova hus**, **Staré noviny o našej župe**, **Nemeckí profesori z Maďarska**, **Zo života študenta**, **Danó Horváth ako**

presbyter, Starý kalendár, Kresťanstvo a myšlienka vzkriesenia a ďalšie. Tento tematický rozptyl potvrdzuje, že nešlo o úzkeho regionálneho autora, ale o vzdelanca so širokým záberom.

Mimoriadne zaujímavý je aj jeho vzťah k prekladom a hudbe. Venoval sa hudbe, vydal niekoľko hudobnín pod názvom **Hulló csillag**, z taliančiny preložil životopisy **Benvenuta Celliniho** a **Machiavelliho**, preložil aj historické diela **Histoire des Gaulois** a **Histoire de la Gaule** od Thierryho Amadého. Medzi jeho najznámejšie diela podľa materiálu patria **Dejiny vzniku kresťanstva, Antikrist, Kresťanská cirkev, Marcus Aurelius, Koniec antického sveta**.

Arnold Kossaczky zomrel **24. februára 1938 v Balážskych Ďarmotách**. Jeho význam pre Selešťany spočíva v niekoľkých rovinách. Je dôkazom, že aj malá obec mohla byť rodiskom vzdelanca s výrazným verejným a kultúrnym vplyvom. Zároveň do identity obce prináša rozmer, ktorý presahuje hospodársku a roľnícku tradíciu – rozmer **vzdelanosti, publicistiky, evanjelickej kultúry a intelektuálneho presahu**. V monografii Selešťan preto patrí na popredné miesto.

Michal Kiššimon (1940 – 2022)

Druhou výraznou osobnosťou, ktorá patrí do kultúrnej identity Selešťan, je **Michal Kiššimon**, narodený **20. mája 1940 v Selešťanoch**, zberateľ, regionálny historik, publicista a filatelista. Kým Arnold Kossaczky predstavuje typ vzdelanca z prostredia 19. a začiatku 20. storočia, Michal Kiššimon je osobnosťou novej doby – človekom, ktorý vyrástol z vidieckeho prostredia, no svoju životnú dráhu spojil s dokumentovaním dejín, písomností a pamäťových stôp regiónu.

Podľa tvojho materiálu pochádzal z **poľnohospodárskej rodiny** a v 50. rokoch sa zdalo, že jeho osud bude prirodzene spojený s družstevníctvom a štátnymi majetkami. Základné nastavenie doby ho smerovalo k poľnohospodárskej práci. Po skončení poľnohospodárskej majstrovskej školy sa stal mladým farmárom. To je dôležité pripomenúť, lebo práve táto biografická línia ukazuje, aký zlom predstavovalo jeho neskoršie obrátenie sa k archívnym materiálom, histórii a filatelii.

Rozhodujúcim momentom bol jeho odchod do **Harmanca** v júni **1962**, kde sa zamestnal. Práve tam sa podľa textu dostal ku „kope zberového papiera“, v ktorej našiel svoju celoživotnú „univerzitu“. Táto formulácia je výstižná a v monografii ju možno chápať ako jadro jeho životného príbehu: človek pochádzajúci z malej obce objaví v písomnostiach, pečatiach, dokumentoch a papieroch priestor, ktorý ho bude fascinovať celé desaťročia.

Michal Kiššimon sa následne venoval štúdiu **poštových a obecných pečiatok z rokov 1750 – 1922**, histórii obcí, železničnej siete, budov železničných staníc, vojenských útvarov, nemocníc a lazaretov. Bol členom domácich i zahraničných vedeckých, kultúrno-spoločenských a iných organizácií, získal viacero ocenení a publikoval v domácich i zahraničných periodikách. Pravidelne prispieval do časopisu **Banskobystrický Permon** a bol aj autorom rozhlasových relácií o histórii v rádiu **Regina**.

V roku **2010** spolupracoval so **Štátnou vedeckou knižnicou v Banskej Bystrici** na publikácii *Osobnosti Banskej Bystrice na začiatku tretieho tisícročia*, kde o sebe uviedol vetu, ktorá veľmi presne vystihuje jeho charakter: „**Je ťažké stať sa človekom, ešte ťažšie je ním aj zostať.**“ Táto veta je cenná nielen biograficky, ale aj hodnotovo. Naznačuje, že svoju prácu nechápal len ako zberateľstvo či odbornú špecializáciu, ale aj ako morálny a kultúrny záväzok.

Významná bola jeho činnosť v oblasti filatelie. Bol **zakladajúcim členom a dlhoročným predsedom Slovenskej filatelickej akadémie (SFA)**. Počas jeho predsedníctva organizácia vydala desiatky odborných kníh a článkov a on sám bol autorom mnohých odborných filatelistických publikácií. Popri filatelii sa aktívne venoval regionálnym dejinám, spracoval napríklad históriu **Harmaneckých papierní**, bol členom redakčnej rady **Banskobystrického Permonu**, písal o zaujímavostiach každodenného života v Banskej Bystrici a spolupracoval na výstavách venovaných menovej reforme roku **1953** či vývoju finančníctva.

V roku **2013** získal **cenu mesta Banská Bystrica** za publikačnú činnosť a tvorivý prístup k sprístupňovaniu histórie mesta a okolia. Zomrel **16. apríla 2022** vo veku 81 rokov.

Pre monografiu Selešťan má Michal Kiššimon význam hneď v niekoľkých rovinách. Je dôkazom, že aj človek pochádzajúci z malej poľnohospodárskej obce môže dospieť k vysoko odbornej a medzinárodne rešpektovanej práci. Zároveň predstavuje typ osobnosti, ktorá sa nepresadila mocou úradu ani politickou funkciou, ale **vytrvalou bádateľskou prácou, kultúrnou službou a zmyslom pre historický detail**. V kontexte dejín Selešťan je to veľmi dôležitý protipól – vedľa právnika a prokurátora Kossaczského stojí novodobý zberateľ a regionálny historik, ktorý ukazuje inú, no rovnako hodnotnú cestu presahu rodnej obce do širšieho sveta.

Gabriel Karlin

Do kapitoly o významných osobnostiach Selešťan patrí aj **MVDr. Gabriel Karlin**, ktorého meno je neoddeliteľne spojené s novodobou obnovou vinohradníctva na Starom vrchu a s projektom **Chateau Selešťany**. Kým Arnold Kossaczky a Michal Kiššimon predstavujú osobnosti kultúrneho a intelektuálneho presahu, Gabriel Karlin predstavuje osobnosť **novodobej hospodárskej a krajinotvornej obnovy**.

Podľa tvojich materiálov je pôvodným povoláním veterinár a v rokoch **2002 – 2006** pôsobil ako **poslanec Národnej rady Slovenskej republiky**. Po odchode z politického života sa rozhodol venovať pôde a investoval do nákupu a revitalizácie približne **49 hektárov pôdy** v selešťanskom chotári. Práve on stál za obnovou vinohradov po roku **2008** a za vznikom značky **Chateau Selešťany**.

Jeho význam pre obec nespočíva iba v podnikaní. Dôležité je najmä to, že jeho projekt vedome nadviazal na historickú vinohradnícku tradíciu Selešťan, ktorá bola v minulosti doložená vinohradníckymi súpismi, hospodárskym profilom obce i symbolikou pečate z roku 1852. Novodobé vinohradníctvo sa tak nestalo cudzorodým prvkom, ale aktualizovaním staršieho historického motívu.

Gabriel Karlin presadil filozofiu ekologickejšieho hospodárenia, označovanú ako **BioWine**, a zároveň rozvinul aj výrobu destilátov pod značkou **Maister Karlin**, vrátane produktov ako **Chabzdovica**, **Brekyňovica** a **Drieňovica**, oceňovaných na súťažiach **AWC Vienna** a **Gyula**. V širšom zmysle sa tak stal osobnosťou, ktorá znovu naviazala meno Selešťan na kvalitu krajiny, vinohradníctvo a regionálnu reprezentáciu.

V kapitole o významných osobnostiach má preto opodstatnené miesto. Nejde síce o rodáka v rovnakom zmysle ako Kossaczky alebo Kiššimon, ale o človeka, ktorý v novodobej fáze obce výrazne prispel k tomu, ako sú Selešťany vnímané navonok a aký vzťah k vlastnej historickej krajine môžu pestovať dnes.

Václav Ulč

Medzi osobnosti, ktoré významne zasiahli do hospodárskeho vývoja obce na prelome 19. a 20. storočia, patrí aj **Václav Ulč**. Podľa tvojich textov bol v roku **1911** majiteľom **500 jutrového statku v Selešťanoch** a pochádzal z **Chrastu pri Plzni**. Jeho význam pre obec spočíva predovšetkým v tom, že predstavuje typ modernizujúceho sa veľkostatkára či väčšieho hospodára v neskorom Rakúsko-Uhorsku.

Václav Ulč je zaujímavý aj tým, že si dal počas prvej svetovej vojny zapojiť **telefón**, ktorý bol podľa tvojho materiálu zapojený **16. augusta 1918**. V malej vidieckej obci išlo v tom čase o výrazný znak technickej novinky a nadštandardného hospodárskeho postavenia. Jeho meno sa zároveň spája aj s dramatickým obdobím rozpadu monarchie, keď bol **29. januára 1919** zadržaný Maďarmi za vlastizradu.

Ulč tak nepatrí medzi kultúrne osobnosti v tradičnom zmysle, ale do monografie patrí ako predstaviteľ modernizačnej a hospodárskej línie obce na prelome štátov a režimov.

Samuel Albert

Dôležitou osobnosťou prvej polovice 20. storočia bol aj **Samuel Albert**, miestne nazývaný **Šamó**. Podľa tvojich textov sa začiatkom prvej polovice 20. storočia stal vlastníkom pôd v Selešťanoch a na svojich poliach zamestnával mužov i ženy z obce. To z neho robí významného hospodárskeho aktéra medzivojnových Selešťan.

Jeho význam spočíva v tom, že predstavuje vrstvu väčších vlastníkov pôdy, cez ktorých sa časť miestneho obyvateľstva dostávala k práci a obžive. Ukazuje, že obec nebola sociálne homogénna a že v nej existovali hospodárske rozdiely aj lokálne authority. V monografii má teda miesto ako osobnosť spojená s pozemkovými a pracovnými pomermi medzivojnového obdobia.

Pri jeho osobe však treba zachovať metodickú opatrnosť. O jeho pôvode či osobnom živote máme zatiaľ v dodaných podkladoch len obmedzené informácie. Preto je správne zostať pri tom, čo vieme pevne: bol vlastníkom pôdy, miestne známou osobou a zamestnávateľom obyvateľov Selešťan.

Ján Strhársky

Do dejín Seleštian patrí aj **Ján Strhársky**, ktorý sa v твоjich podkladoch objavuje ako **učiteľ a riaditeľ miestnej školy**. Jeho význam nemožno podceňovať. V malej vidieckej obci bol učiteľ v 20. storočí často jednou z najdôležitejších osobností verejného života – nielen ako pedagóg, ale aj ako sprostredkovateľ vzdelania, kultúry, písomnosti a často aj spoločenskej organizácie.

Ján Strhársky sa v pamäti obce zachoval aj tým, že v 60. a 70. rokoch viedol deti z miestnej školy na brigády pri **lámaní a viazaní tabaku**. Tento detail je veľmi výrečný. Ukazuje, že učiteľ v dedine nebol oddelený od života obce, ale bol jeho aktívnou súčasťou. V prostredí socializmu sa škola, poľnohospodárstvo a miestna organizácia života výrazne prekrývali a Ján Strhársky je jednou z osobností, cez ktoré možno tento svet konkrétne uchopiť.

Štefan Fábry

Osobitné miesto v dejinách socializmu v obci patrí **Štefanovi Fábrymu**, ktorý bol podľa твоjich textov **prvým predsedom JRD Seleštany**, založeného roku **1951**. Táto funkcia v danej dobe znamenala viac než len organizačné postavenie. Predseda družstva bol jednou z kľúčových osôb, cez ktoré sa kolektivizácia pretavovala do každodenného života obce.

Štefan Fábry preto patrí do kapitoly významných osobností ako reprezentant zlomovej etapy, v ktorej sa zásadne menil hospodársky model Seleštian. Bez ohľadu na to, ako hodnotíme kolektivizáciu z dnešného pohľadu, jeho meno je s týmto historickým momentom neoddeliteľne spojené.

Ján Príbeli

Pre neskoršie obdobie socializmu je významnou osobnosťou aj **Ján Príbeli**, ktorý sa podľa tvojoho textu stal v roku **1979** predsedom **Miestneho národného výboru**. V podmienkach socialistickej dediny išlo o významnú verejnú funkciu. Miestny národný výbor mal rozhodujúci vplyv na obecné investície, opravy, verejné stavby a správu každodenných záležitostí.

Ján Príbeli tak patrí medzi osobnosti, ktoré reprezentovali miestnu správu a oficiálny verejný život obce v období neskorého socializmu. Aj keď jeho význam nepresahoval región tak ako pri Kossaczkyom či Kiššimonovi, v dejinách obce má dôležité miesto ako nositeľ lokálnej verejnej zodpovednosti.

Rodina Huťanová

Medzi významné miestne rody, ktoré nadobudli v dejinách obce takmer osobnostný význam, patrí **rodina Huťanová**. Podľa tvojich materiálov vlastnila značnú časť pozemkov a významne sa pričinila o výstavbu **rímskokatolíckej kaplnky v roku 1934**.

V malých obciach hrávajú takéto rodiny dôležitú úlohu. Ich význam nespočíva len v majetku, ale aj v tom, či dokážu zanechať verejnú stopu. V prípade Huťanovcov je touto stopou kaplnka – trvalá sakrálna dominanta obce. Preto je správne vnímať rodinu Huťanovú ako súčasť vrstvy miestne významných osobností a rodov, ktoré formovali tvár Selešťian v 20. storočí.

Záver kapitoly

Významné osobnosti Selešťian vytvárajú pestrý a zároveň výrečný obraz obce. **Arnold Kossaczky** reprezentuje vzdelanosť, právo, publicistiku a evanjelickú kultúru konca 19. a začiatku 20. storočia. **Michal Kiššimon** predstavuje novodobú vytrvalú bádateľskú a regionálnohistorickú prácu. **Gabriel Karlin** symbolizuje novodobú obnovu vinohradníckej tradície a nové reprezentovanie obce navonok. **Václav Ulč** a **Samuel Albert** patria k hospodárskym osobnostiam, ktoré ovplyvňovali vlastnícke a pracovné pomery obce. **Ján Strhársky**, **Štefan Fábry** a **Ján Príbely** predstavujú dôležité osobnosti školského, družstevného a správneho života. **Rodina Huťanová** zas ukazuje, že aj miestne rody môžu zanechať trvalý verejný odkaz.

Táto kapitola potvrdzuje jednu dôležitú vec: Selešťany neboli dejinne bezmennou obcou. Aj keď išlo o malé sídlo, vytvorili priestor pre osobnosti, ktoré zanechali stopu v kultúre, práve, regionálnej historiografii, poľnohospodárstve, samospráve i v samotnej fyzickej podobe obce. Práve cez nich je možné dejiny Selešťian vnímať nielen ako sled udalostí, ale aj ako príbeh ľudských osudov a činov.

XIII. Záver

Dejiny Selešťian predstavujú príbeh malej obce, ktorej historický význam nemožno merať veľkosťou, počtom obyvateľov ani politickou váhou, ale **časovou hĺbkou, schopnosťou prežiť a uchovať si identitu v meniacich sa dejinných podmienkach**. Práve v tom spočíva ich mimoriadna výpovedná hodnota. Selešťany nie sú príbehom centra moci, ale príbehom miesta, na ktorom možno mimoriadne presne sledovať, ako sa veľké dejiny strednej Európy odrážali v každodennom živote malej pohraničnej vidieckej komunity.

Ak sa na dejiny Selešťian pozrieme v dlhom trvaní, vystúpi pred nami niekoľko pevných a jasne čitateľných línií.

1. Selešťany ako priestor dlhodobej kontinuity osídlenia

Prvou a azda najzásadnejšou líniou je **starobylosť samotného miesta**. Archeologické nálezy z doby kamennej, bronzovej, halštatskej, laténskej a rímskej, ako aj doklady sídliska z 9. až 10. storočia ukazujú, že územie dnešných Selešťian nebolo historickou prázdnotou, ale dlhodobo obývaným priestorom. To je dôležité, pretože tým sa dejiny obce nezačínajú až listinou, ale krajinou. Ešte skôr, než vznikla historicky doložená obec, existovalo tu miesto vhodné pre život, prácu a usádzanie človeka.

Táto kontinuita je jednou z najväčších hodnôt Selešťan. Mnohé malé obce majú prvú zmienku, ale nie každá má takú jasnú hlbokú predhistóriu sídla. V prípade Selešťan tak možno hovoriť nielen o starobylej obci, ale aj o **starobyloom osídlenom priestore**, ktorého význam pretrvával naprieč veľmi odlišnými civilizačnými obdobiami.

2. Rozdiel medzi tradíciou a dôkazom

Druhou zásadnou črtou dejín Selešťan je potreba presne rozlišovať medzi **tradovaným údajom a vedecky doloženým faktom**. Práve pri tejto obci je to mimoriadne dôležité. V staršej regionálnej tradícii sa uvádza rok **1250** ako prvá písomná zmienka. Tento údaj má v miestnom historickom vedomí svoje miesto a nemožno ho ignorovať. Zároveň však kritické vyhodnotenie novších prameňov, predovšetkým práce **Tomáša Sitára**, ukazuje, že **prvá spoľahlivo doložená listinná zmienka** pochádza až z roku **1466**, keď sa obec uvádza pod názvom **Zelesthyen**.

Práve tu sa ukazuje rozdiel medzi kronikárstvom a serióznou monografiou. Seriózny text nemá povinnosť opakovať tradovaný údaj len preto, že sa dlho uvádzal. Má povinnosť pomenovať stav prameňov tak, ako je. A v prípade Selešťan je tento rozdiel dôležitý, lebo robí text odborne obhájiteľným. Zároveň však tradovaný rok 1250 nemusí byť vyradený; má byť uvedený presne tam, kam patrí — ako **tradične uvádzaný údaj**, nie ako nepochybný listinný dôkaz.

To je dôležitá metodická lekcia celej monografie: dejiny obce treba stavať na pevných oporných bodoch, nie na pohodlných vetách.

3. Selešťany ako pohraničná obec

Tretím veľkým motívom dejín Selešťan je ich **pohraničný charakter**. Poloha pri rieke Ipeľ bola pre obec požehnaním aj záťažou zároveň. Ipeľ dával vodu, úrodné nivy, hospodárske možnosti, orientáciu v krajine a prirodzenú komunikačnú os. Zároveň však znamenal záplavy, neistotu a v moderných dejinách aj bezprostrednú blízkosť štátnej hranice.

Selešťany preto nikdy neboli len obyčajnou vnútrozemskou dedinou. Ich poloha ich opakovane vtáhovala do širších konfliktov a mocenských premien. To sa dramaticky prejavilo v období tureckých vojen, neskôr v modernom pohraničnom režime 20. storočia a aj v napätí rokov 1938 – 1945. Takéto obce nebývajú tvorcami geopolitiky, ale nesú jej dôsledky. A práve to je aj prípad Selešťan.

Pohraničnosť v ich prípade nebola jednorazovým historickým javom. Bola **dlhodobým určujúcim faktorom**.

4. Deštrukcia a znovuzrodenie

Štvrtou veľkou líniou je skúsenosť **prerušenia a obnovy**. Selešťany neprešli dejinami pokojne. Práve naopak. Obdobie osmanskej expanzie, daňového tlaku, vojenského ohrozenia a tatárskeho vpádu roku **1599** znamenalo pre obec katastrofu. Vyplienenie, vyľudnenie a

hospodársky rozvrat predstavovali bod, v ktorom sa existencia sídla dostala na samu hranicu prerušenia.

A predsa práve tu vystupuje jedna z najvýraznejších črt dejín Selešťan: schopnosť znovu sa sformovať. Obnova osídlenia po tureckých vojnách, nové prisťahovalectvo zo severnejších oblastí Hontu, Novohradu, Zvolena, Liptova a Oravy, opätovné obrábanie pôdy a obnova vinogradov ukazujú, že obec nevymizla. Zmenila sa, prerušila svoju plynulosť, ale obnovila sa.

Táto schopnosť nie je v dejinách malých obcí samozrejماً. Niektoré sídla po podobnom údere zmizli natrvalo. Selešťany nie. A práve preto patria ich dejiny medzi dejiny **tichej, ale hľbokej vytrvalosti**.

5. Vinohradníctvo ako identita, nie len hospodárstvo

Piata veľká línia je mimoriadne silná: **vinohradníctvo**. V mnohých obciach je vinohrad vedľajšou hospodárskou témou. V Selešťanoch je to jedna z hlavných osí identity. Starý vrch, vinohradnícke svahy, urbárske a vinohradnícke súpisy, pečať z roku **1852** so strapcom hrozna, motykou a viničnými listami — to všetko ukazuje, že vinohradníctvo nebolo iba jednou z hospodárskych činností. Bolo spôsobom, akým obec samu seba chápala a reprezentovala.

Práve pečať **SZELÉSTÉNY 1852** je v tomto smere mimoriadne silný dôkaz. Obec si do svojho symbolu nevybrala náhodný motív. Vybrala si to, čo považovala za svoj znak. A ak je tým znakom vinič, potom nemožno vinohradníctvo v dejinách Selešťan chápať ako druhoradé.

O to väčší význam má novodobá obnova vinohradníckej tradície po roku 2008 v podobe **Chateau Selešťany**. Tu sa história neuzatvára do minulosti, ale vstupuje do prítomnosti. To je veľmi silná vec. Nie každá obec dokáže svoju starú hospodársku identitu pretaviť do modernej, reprezentatívnej a ekonomicky životaschopnej formy. Selešťany to dokázali.

6. Náboženská pluralita a stavebná pamäť

Šiestou líniou je **konfesionálna pluralita** a jej hmotné prejavy. Selešťany neboli jednofarebné ani po stránke viery. Súpisy obyvateľstva ukazujú prítomnosť katolíkov aj evanjelikov, pričom táto pluralita má korene už v reformácii a v neskorších konfesionálnych pomeroch Hontu a Novohradu.

Táto skutočnosť sa v priestore obce stelesnila v **rímskokatolíckej kaplnke**, v **evanjelickej modlitebni** a v **zvonici**. Tieto stavby nie sú len náboženskými objektmi. Predstavujú architektonické body, cez ktoré obec vyjadruje kontinuitu, duchovný život a historickú rozmanitosť. Mimoriadne cenné je najmä to, že bývalá škola sa stala modlitebňou. Takýto prechod funkcií je dôkazom živej pamäti priestoru.

Pre malú obec sú práve takéto stavby veľmi dôležité. Nie veľkosťou, ale významom.

7. Premena od roľníckej obce k modernému vidieckemu sídlu

Siedmou líniou je **sociálna a hospodárska premena obce v 19. a 20. storočí**. Selešťany boli dlhodobo roľníckou obcou, ale nikdy neboli sociálne úplne homogénne. Objavujú sa tu významnejšie rody a osobnosti – **Vitalis, Szilassy, Fáy, Huťanovci, Václav Ulč, Samuel Albert** – ktoré ukazujú, že vedľa drobného hospodárenia existovali aj väčšie majetky, reprezentatívnejšie stavby a silnejšie lokálne authority.

V 20. storočí sa obec dramaticky mení. Kolektivizácia, vznik **JRD v roku 1951**, pestovanie **tabaku**, regulácia lplá, verejné stavby ako **predajňa Jednoty, kultúrny dom, Dom smútku**, úpravy ciest a mosta – to všetko predstavuje prechod k novému typu vidieckej obce. Už to nie je len historická roľnícka dedina, ale dedina vstupujúca do moderných foriem verejného priestoru, organizácie práce a infraštruktúry.

No dôležité je, že ani v tomto období sa obec úplne neodtrhla od svojich koreňov. Modernizácia tu nevmazala historickú štruktúru, iba ju vrstvila a menila.

8. Druhá svetová vojna a pamäť obetí

Ôsmou dôležitou líniou je vojnová skúsenosť 20. storočia. Rok **1938**, mobilizácia, pohraničné napätie, vojnové roky a povojnové zmeny ukazujú, že Selešťany boli v čase druhej svetovej vojny opäť vtiahnuté do širších dejinných pohybov.

Zvláštnu hodnotu má tu **pamätník obetiam druhej svetovej vojny**, odhalený v roku **2009**, ktorý zachováva mená obyvateľov obce padlých na východnom fronte alebo zomrelých v dôsledku vojny. Tento pamätník je viac než len pietne miesto. Je dôkazom, že obec dokázala svoju vojnovú skúsenosť vedome uchopiť a zapísať do verejného priestoru. V malej obci je to veľmi silný akt historickej sebareflexie.

9. Význam prírodného dedičstva

Deviatou veľkou líniou je **prírodná identita obce**. Selešťianska stráň a chránený topol čierny pri lpli ukazujú, že dejiny Selešťian nemožno zúžiť iba na ľudí a stavby. Krajina tu nebola kulisou. Bola aktívnym činiteľom historického života obce.

Selešťianska stráň predstavuje vzácny fragment starej krajiny s výskytom vzácnnej xerothermnej vegetácie a chránených druhov. Topol je zas živým pamätníkom času. Tieto prírodné dominanty robia z obce miesto, kde je historická identita hlboko spätá s prírodným prostredím. A to je pri monografii veľmi dôležité, lebo obec sa tak nečíta len ako sídelná jednotka, ale ako **historický organizmus krajiny**.

10. Osobnosti ako dôkaz presahu obce

Desiatou dôležitou líniou sú **osobnosti**, ktoré zo Selešťan vyšli alebo ich významne ovplyvnili. **Arnold Kossaczky** reprezentuje právny, publicistický a kultúrny presah obce konca 19. a začiatku 20. storočia. **Michal Kiššimon** predstavuje novodobý regionálny historický a bádateľský rozmer. **Gabriel Karlin** symbolizuje modernú obnovu vinohradníckej tradície a reprezentáciu obce navonok. **Václav Ulč, Samuel Albert, Ján Strhársky, Štefan Fábry, Ján Príbely** či **rodina Huťanová** zas predstavujú osobnosti a rody, ktoré formovali konkrétny hospodársky, školský, správny a duchovný život obce.

To všetko znamená, že Selešťany neboli bezmennou dedinou. Ich dejiny majú konkrétnych nositeľov. A to je vždy znak silnej historickej identity.

11. Čo robí Selešťany výnimočnými

Ak sa spýtame priamo, v čom sú Selešťany historicky výnimočné, odpoveď nie je jedna, ale viacvrstvová.

Selešťany sú výnimočné:

- **hlbokou kontinuitou osídlenia**, siahajúcou od praveku po súčasnosť,
- **presne čitateľným pohraničným charakterom**,
- **skúsenosťou zničenia a znovuosídlenia**,
- **silnou vinohradníckou identitou**,
- **konfesionálnou pluralitou**,
- **bohatou vrstvou menších, ale významných dominánt**,
- **schopnosťou preniesť historickú tradíciu do novodobej podoby**.

Nie je to obec „veľkých dejín“ v tradičnom zmysle. Je to obec, na ktorej možno vidieť **veľké dejiny v malom meradle**. A práve preto je historicky cenná.

12. Otvorené otázky a hranice poznania

Seriózný záver monografie nemá len sumarizovať, ale aj priznať, kde zostávajú otvorené otázky. V prípade Selešťan je ich niekoľko.

Stále ostáva otvorené:

- presné archiválne potvrdenie tradične uvádzanej zmienky z roku **1250**,
- detailnejšie dejiny **kasárne** a jej presné časové zaradenie,
- presnejšie technické a archívne doloženie **vodného mlyna** pri Ipli,
- presnejšie údaje o niektorých miestnych osobnostiach a rodoch,
- detailnejšia demografická a sociálna analýza vývoja obce v 20. storočí.

To nie je slabina textu. To je poctivosť voči prameňom. Dobrá monografia nemá predstierať úplnosť tam, kde ju ešte nemá. Má ukázať, kde stojí na pevných dôkazoch a kde ešte ostáva priestor na ďalší výskum.

13. Posledné hodnotenie

Z celej práce tak vystupuje obraz Selešťan ako **obce pamäti, krajiny a vytrvalosti**. Ich dejiny sú dejinami ľudí, ktorí obrábali pôdu, pestovali vinič, prežili vojny, povodne, zmeny štátov a režimov, stavali sakrálnu i verejné budovy, obnovovali život po katastrofách a zanechali po sebe krajinu, ktorá je čitateľná dodnes.

Selešťany ukazujú, že historická hodnota nevzniká len v mestách, hradoch a centrách moci. Vzniká aj v malých obciach, kde sa dejiny ukladajú pomalšie, tichšie, ale o to hlbšie. Práve preto si Selešťany zaslúžia nielen spomienku, ale aj **presne napísané dejiny**.

A práve v tom spočíva zmysel tejto monografie.

Použité pramene

Archívne pramene

Štátny archív v Banskej Bystrici, pracovisko Veľký Krtíš

Archívne materiály týkajúce sa dejín regiónu Poiplia, Hontianskej stolice a Novohradu. Ide najmä o urbárske dokumenty, daňové súpisy, súpisy obyvateľstva, pozemkové evidencie a ďalšie historické dokumenty vzťahujúce sa k vlastníckym pomerom a hospodárskemu vývoju územia.

Cirkevné archívy a matriky

Matriky rímskokatolíckej a evanjelickej cirkvi v Záhorciach a v okolitých farnostiach, obsahujúce záznamy o krstoch, sobášoch a úmrtiach, ako aj údaje o duchovnej správe a náboženskom živote obyvateľstva.

Obecný úrad Záhorce

Obecná kronika a úradné záznamy týkajúce sa miestnej správy, stavebného vývoja obce, hospodárskych pomerov a spoločenského života v Selešťanoch a Záhorciach.

Kronika Základnej školy v Záhorciach

Záznamy o vývoji školstva v obci a okolí, informácie o učiteľoch, školských budovách a o vzdelávaní detí z Selešťan.

Pamätné tabule, nápisy a cintorínske záznamy v Selešťanoch

Údaje o miestnych osobnostiach, obetiach vojnových konfliktov a historickej pamäti obce.

Použitá literatúra

ANTOLOV, Pavel. **História Záhoriec.**
Obecný úrad Záhorce, 2007.

BALÁŠA, Gejza. **Praveké osídlenie stredného Slovenska.**
Osveta, Bratislava, 1960.

BOROVSKY, Samuel. **Hont vármegye.**
Budapešť, 1911.

BOTÍK, Ján. **Hont – tradície ľudovej kultúry.**
Osveta, Martin, 1988.

HUPKA, Anton. **Literárno-vlastivedné rozhľady po veľkokrtíšskom regióne.**
Veľký Krtíš, 2005.

KAMASOVÁ, Marta. **Sprievodca po fondoch a zbierkach.**
MV SSR, Bratislava, 1982.

KAMASOVÁ, Marta. **Veľký Krtíš – história a súčasnosť.**
Veľký Krtíš, 1997.

KOLEKTÍV. **Vlastivedný slovník obcí na Slovensku.**
Veda, Bratislava, 1978.

PONIČAN, Pavel. **Štatistika obcí na Slovensku.**
Trenčín, 1928.

Retrospektívny lexikón obcí Československej socialistickej republiky 1850 – 1970.
Federálny štatistický úrad, Praha, 1978.

SCHMIDT, Ján Jiří. **História cirkvi evanjelickej a. v. v Uhorsku so zreteľom na Hont.**
Pešť, 1868.

SITÁR, Tomáš.
Regionálne historické práce a výskum týkajúci sa historických názvov obcí a vývoja osídlenia v oblasti Hontu a Novohradu.

NOVÁK, Jozef.
Regionálne historické publikácie a vlastivedné práce týkajúce sa dejín južného Slovenska.

Digitálne a zahraničné zdroje

Slovenská a maďarská Wikipédia
(heslá: Seleštany / Erdőszelestény, Hont, Novohrad, Ipel')

Maďarské historické a genealogické databázy
venované dejinám Hontianskej stolice.

Regionálne historické portály
zamerané na dejiny Poiplia, Novohradu a južného Slovenska.

Archívne edície tureckých daňových súpisov:

KÁLDY-NAGY, Gyula. **A budai szandzsák 1546–1590. évi összeírásai.**
Budapest, 1985.

KÁLDY-NAGY, Gyula. **A budai szandzsák 1559. évi összeírása.**
Budapest, 1977.

Archívny dokument:

MOL DL 99557

Informátori a pamätníci

Kiššimon Michal (1940 – 2022)

Rodák zo Seleštian, regionálny historik a zberateľ historických dokumentov. Poskytol množstvo informácií o miestnych dejinách a o rodinných tradíciách obce.

Huťan Jozef (†)

Dlhoročný starosta obce Záhorce, pochádzajúci zo Seleštian. Jeho spomienky predstavujú významný zdroj poznania o novších dejinách obce.

Hodási Marek

Autor a iniciátor spracovania monografie obce Seleštany. Zhromažďovanie archívnych materiálov, fotografickej dokumentácie a identifikácia historických lokalít a pamätných miest.

Ďalší pamätníci a informátori:

- Príbeliová Zlatica (rod. Kiššimonová)
- Šinková Mária (rod. Fábryová)
- Kázmer Branislav
- Janošíková Marcela (rod. Pálová)
- Pohánková Eva (rod. Detková)
- Rumanová Martina
- Strhárová Anna (rod. Šrámková)

Poznámka k spracovaniu

Monografia obce Selešťany vznikla ako syntéza archívnych prameňov, odbornej literatúry, kronikových zápisov a ústnych svedectiev miestnych pamätníkov.

Základným východiskovým dielom bola publikácia **História Záhoriec** od Pavla Antolova, ktorá poskytla rámcový pohľad na regionálne historické súvislosti. Tento základ bol následne doplnený o ďalšie historické pramene, odbornú literatúru a miestne poznatky zamerané výlučne na obec Selešťany.

Osobitný dôraz bol kladený na prepojenie miestnych dejín s historickým vývojom širšieho regiónu Hontu, Novohradu a dolného Poiplia. Cieľom práce bolo zachytiť dejiny obce nielen ako sled udalostí, ale aj ako vývoj krajiny, hospodárstva a každodenného života miestnych obyvateľov.

Doslov autora

Selešťany sú malou vidieckou osadou, ktorej dejiny sú úzko späté s krajinou dolného Poiplia. Po stáročia tu žili generácie ľudí, ktorých každodenný život bol spojený s pôdou, riekou Ipeľ a s okolitou krajinou.

Táto monografia vznikla s cieľom zachytiť historickú pamäť obce a uchovať ju pre budúce generácie. Dejiny Selešťan nie sú dejinami veľkých politických udalostí, ale skôr príbehom obyčajných ľudí, ktorí tu žili, pracovali a vytvárali hodnoty miestnej komunity.

Zachovanie tejto pamäti je dôležité nielen pre obyvateľov obce, ale aj pre poznanie histórie regiónu, ktorého sú Selešťany neoddeliteľnou súčasťou.

Autor spracovania: Marek Hodási, 2026

Veľká chronológia dejín Selešťan

Pravek a starovek

cca 4000 – 2000 pred n. l.

Prvé stopy osídlenia územia dnešných Seleštian v mladšej dobe kamennej.

2000 – 800 pred n. l.

Osídlenie v dobe bronzovej v oblasti Ipeljskej kotliny.

800 – 0 pred n. l.

Halštatské a laténske obdobie – rozvoj osídlenia v širšom regióne Poiplia.

1.–4. storočie n. l.

Rímska doba – archeologické nálezy dokladajú prítomnosť osídlenia v okolí Ipľa.

Raný stredovek

9. storočie

Územie patrí do sféry vplyvu **Veľkej Moravy**.

10.–11. storočie

Po rozpade Veľkej Moravy je región začlenený do vznikajúceho **Uhorského kráľovstva**.

Stredovek

1250

Tradične uvádzaná prvá písomná zmienka o obci Selešťany.

14.–15. storočie

Postupné formovanie poľnohospodárskej osady v doline Ipľa.

1466

Prvá spoľahlivo doložená písomná zmienka o obci v archívnych prameňoch pod názvom **Zelesthyen**.

---

16. – 17. storočie (turecké obdobie)

1526

Bitka pri Moháči – začiatok tureckého ohrozenia južného Slovenska.

1540 – 1600

Oblasť Poiplia je vystavená tureckým nájzdom a vojenským konfliktom.

1593 – 1606

Dlhá turecká vojna zasahuje aj región Ipľa.

1683

Porážka Turkov pri Viedni.

1686

Dobytie Budína kresťanskými vojskami a postupné oslobodenie regiónu.

---

18. storočie – obnova osídlenia

koniec 17. – začiatok 18. storočia

Obnova osídlenia po tureckých vojnách.

18. storočie

Príchod nových obyvateľov z regiónov **Oravy, Liptova a Zvolena**.

1767

Urbárska reforma Márie Terézie upravuje hospodárske povinnosti poddaných.

---

19. storočie

1848 – 1849

Revolučné udalosti v Uhorsku.

1852

Vznik obecnej pečate Selešťan s motívom vinohradníctva.

druhá polovica 19. storočia

Rozvoj vinohradníctva na svahoch **Starého vrchu**.

Začiatok 20. storočia

1914 – 1918

Prvá svetová vojna.

1918

Vznik **Československej republiky**.

začiatok 20. storočia

V Selešťanoch hospodári významný vlastník pôdy **Samuel Albert (Šamó)**.

Medzivojnové obdobie

1934

Výstavba rímskokatolíckej kaplnky v **Selešťanoch**, na ktorej sa podieľala rodina **Huťanovcov**.

Druhá svetová vojna

1939 – 1945

Selešťany sa nachádzajú v pohraničnej oblasti ovplyvnenej vojnovými udalosťami.

1945

Oslobodenie obce na konci druhej svetovej vojny.

Socialistické obdobie

1948

Komunistický prevrat v Československu.

50. roky 20. storočia

Kolektivizácia poľnohospodárstva a vznik **JRD v Selešťanoch a Záhorciach**.

1960

Reorganizácia okresov a územnej správy.

Koniec 20. storočia

1989

Nežná revolúcia – pád komunistického režimu.

90. roky 20. storočia

Postupná modernizácia obce a obnovovanie miestnej samosprávy.

---

21. storočie

2009

Odhalenie **Pamätníka padlým hrdinom** oproti kultúrnemu domu.

21. storočie

Ochrana prírodnej rezervácie **Seleštianska stráň** a rozvoj obce ako miestnej časti **Záhoriec**.

2025

Seleštany zostávajú historickou vinohradníckou obcou v regióne Poiplia so zachovanou kultúrnou a prírodnou krajinou.